

TECHNICKÁ UNIVERZITA V LIBERCI
Fakulta přírodovědně-humanitní
a pedagogická

Demografický rozbor židovské komunity v Mnichově Hradišti od poloviny 19. století do konce druhé světové války

Diplomová práce

Studijní program: N7503 – Učitelství pro základní školy
Studijní obory: 7503T009 – Učitelství anglického jazyka pro 2. stupeň základní školy
7503T023 – Učitelství dějepisu pro 2. stupeň základní školy

Autor práce: **Bc. Lucie Grohová**
Vedoucí práce: PhDr. Markéta Lhotová, Ph.D.

Technická univerzita v Liberci
Fakulta přírodovědně-humanitní a pedagogická
Akademický rok: 2016/2017

ZADÁNÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Bc. Lucie Grohová**
Osobní číslo: **P15000506**
Studijní program: **N7503 Učitelství pro základní školy**
Studijní obory: **Učitelství anglického jazyka pro 2. stupeň základní školy**
Učitelství dějepisu pro 2. stupeň základní školy
Název tématu: **Demografický rozbor židovské komunity v Mnichově Hradišti od poloviny 19. století do konce druhé světové války**
Zadávající katedra: **Katedra historie**

Z á s a d y p r o v y p r a c o v á n í :

Cílem diplomové práce bude zpracování demografického vývoje židovské komunity v Mnichově Hradišti v období od poloviny 19. století do konce druhé světové války. Historie této židovské obce jako instituce byla popsána ve dvou pracích (Mgr. Blanka Rozkošná, Bc. Jakub Altman), struktura komunity a jednotlivým členům židovské náboženské obce však tolik pozornosti věnováno nebylo. Práce bude sledovat zejména změny v počtu členů židovské obce v jednotlivých obdobích, v její sociální struktuře a rodinných vazbách. Práce si bude všimnout také migrací, které nejvíce ovlivnily komunitu. Těmto tématům se předchozí práce o židovském obyvatelstvu v Mnichově Hradišti věnovaly velmi málo, nebo vůbec. Počátek sledovaného období byl stanoven na polovinu 19. století i z hlediska využití židovských matrik, které jsou u této komunity souvisle zachovány od roku 1869.

Bude provedena analýza matrik a archivních pramenů statistické povahy, zvláště sčítacích operátů z let 1921 a 1930. Jako podklad k závěrečné etapě existence komunity budou údaje získávány zejména z transportních seznamů nebo z databází obětí.

Dále se výzkum zaměří na archivní fond židovské obce, který je uložen v Židovském muzeu v Praze (fond Mladá Boleslav), a jeho konfrontaci se záznamy ve Státním okresním archivu v Mladé Boleslavi, a v Archivu města Mnichovo Hradiště (kronika a pamětní kniha města).

V závěrečné syntetické části práce dojde ke zhodnocení použitelnosti tohoto typu archivních materiálů a jejich vhodnosti pro tento průzkum. Mezi hlavní otázky bude patřit vliv historického vývoje i vnitřního vývoje židovských komunit na změny v demografické struktuře mnichovohradištské židovské komunity. V některých případech dojde ke komparaci vývoje této komunity s vývojem okolních židovských komunit, např. v Mladé Boleslavi a v Jičíně. Důraz bude kladen na sledování migrací, zejména kolem poloviny 19. století a v období roku 1938 a let následujících. Pozornost bude věnována vlivu příchodu uprchlíků z pohraničí, a pokud to bude možné z hlediska dochovaných materiálů, tak i bližším okolnostem zániku komunity, včetně vystěhování a deportace.

Rozsah grafických prací:

Rozsah pracovní zprávy:

Forma zpracování diplomové práce: **tištěná/elektronická**

Seznam odborné literatury: **viz příloha**

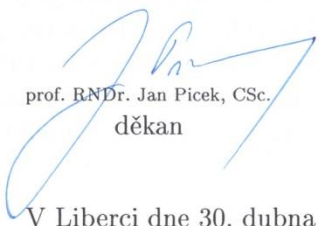
Vedoucí diplomové práce:

PhDr. Markéta Lhotová, Ph.D.

Katedra historie

Datum zadání diplomové práce: **30. dubna 2017**

Termín odevzdání diplomové práce: **30. dubna 2018**

prof. RNDr. Jan Pícek, CSc.
děkan

doc. PhDr. Jaroslav Pažout, Ph.D.
vedoucí katedry

V Liberci dne 30. dubna 2017

Příloha zadání diplomové práce

Seznam odborné literatury:

ALTMAN, Jakub: Němci a Židé v Mnichově Hradišti během let 1933 - 1945, Jivina, pedagogická fakulta Univerzity Karlovy 2013, bakalářská práce.

BUDIL, Vladimír - ČERVINKA, Josef - HNÍZDIL, Stanislav: 700 let Mnichova Hradiště: 1279 1979, Mnichovo Hradiště, Městský národní výbor 1979.

ČAPEK, Jan: Dějiny Židovské náboženské obce v Mladé Boleslavi, její významné osobnosti a náboženské instituce, Praha, husitská teologická fakulta 1998, diplomová práce.

ČAPKOVÁ, Kateřina FRANKL, Michal: Nejisté útočiště: Československo a uprchlíci před nacismem 1933-1938, Praha, Paseka, 2008. ISBN 978-80-7185-840-9.

ČAPKOVÁ, Kateřina: Češi, Němci, Židé?: národní identita Židů v Čechách 1918 až 1938, 2., přeprac. vyd., Praha, Paseka, 2013, ISBN 978-80-7432-294-5.

FEDOROVIC, Tomáš: Židovské evidenční karty - opomíjený pramen k historii perzekuce, in: TEREZÍNSKÉ LISTY, Památník Terezín 2008, s. 140-162.

FRANKL, Michal: "Emancipace od židů": český antisemitismus na konci 19. století, Praha, Paseka, 2007. ISBN 978-80-7185-882-9.

KÁRNÝ, Miroslav: Terezínská pamětní kniha: židovské oběti nacistických deportací z Čech a Moravy 1941-1945, Praha, Melantrich 1995, Terezínská iniciativa, ISBN 80-7023-209-9.

KIEVAL, Hillel J.: Formování českého židovstva: národnostní konflikt a židovská společnost v Čechách 1870-1918, Praha, Paseka, 2011, ISBN 978-80-7432-174-0.

KRYL, Miroslav: Osud vězňů terezínského ghetta v letech 1941-1944. Brno, Doplněk 1999.

MATUŠÍKOVÁ, Lenka - KUKÁNOVÁ, Zlatuše: Matriky židovských náboženských obcí v Čechách a na Moravě z let 1784-1949, in: Paginae historiae. Sborník Národního archivu, Praha, Národní archiv 1992.

NESLÁDKOVÁ, L.: Profesní a sociální charakteristika židovské populace v Československu za první republiky, in: Demografie, roč. 50, 2008, s. 1-14. ISSN 0011-8265.

NESLÁDKOVÁ, Ludmila: Sčítací operáty z moderního sčítání obyvatel, In:Prameny k hospodářským a sociálním dějinám 1, MYŠKA, Milan - ZÁŘICKÝ, Aleš (eds), Ostrava 2008, s. 40-63.

PAŘÍK, V.: Dějiny Židů v Mnichově Hradišti, in: Židé a židovské obce v Čechách v minulosti a přítomnosti, GOLD, Hugo, Praha a Brno, Židovské nakladatelství 1934.

PETRŮV, Helena: Právní postavení židů v Protektorátu Čechy a Morava (1939-1941), Praha, Sefer 2000, ISBN 80-85924-25-0.

PETRŮV, Helena: Zákonné bezprávi: Židé v Protektorátu Čechy a Morava, Praha, Auditorium 2011, ISBN 978-80-87284-19-3.

ROZKOŠNÁ, Blanka: Židé v Mnichově Hradišti a okolí, Praha, Blanka Rozkošná 2011.

Židovská menšina v Československu ve dvacátých letech: sborník přednášek z cyklu ve Vzdělávacím a kulturním centru Židovského muzea v Praze v říjnu 2002 až červnu 2003, ZAHRADNÍKOVÁ, Marie - SOUKUPOVÁ Blanka, Praha, Židovské muzeum, 2003 ISBN 80-85608-72-3.

Židovská menšina v Československu ve třicátých letech: sborník přednášek z cyklu ve Vzdělávacím a kulturním centru Židovského muzea v Praze v říjnu 2003 až červnu 2004, POJAR, Miloš - SOUKUPOVÁ, Blanka - ZAHRADNÍKOVÁ, Marie, Praha, Židovské muzeum 2004, ISBN 80-85608-94-4.

Židovská menšina za druhé republiky: sborník přednášek z cyklu ve Vzdělávacím a kulturním centru Židovského muzea v Praze v lednu až červnu 2007, POJAR, Miloš - SOUKUPOVÁ, Blanka - ZAHRADNÍKOVÁ, Marie, Praha, Židovské muzeum v Praze 2007, ISBN 978-80-86889-52-8.

Prohlášení

Byla jsem seznámena s tím, že na mou diplomovou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb., o právu autorském, zejména § 60 – školní dílo.

Beru na vědomí, že Technická univerzita v Liberci (TUL) nezasahuje do mých autorských práv užitím mé diplomové práce pro vnitřní potřebu TUL.

Užiji-li diplomovou práci nebo poskytnu-li licenci k jejímu využití, jsem si vědoma povinnosti informovat o této skutečnosti TUL; v tomto případě má TUL právo ode mne požadovat úhradu nákladů, které vynaložila na vytvoření díla, až do jejich skutečné výše.

Diplomovou práci jsem vypracovala samostatně s použitím uvedené literatury a na základě konzultací s vedoucím mé diplomové práce a konzultantem.

Současně čestně prohlašuji, že tištěná verze práce se shoduje s elektronickou verzí, vloženou do IS STAG.

Datum:

Podpis:

Poděkování

Děkuji PhDr. Markétě Lhotové, Ph.D. za její odborné vedení, vstřícný přístup a cenné rady, které mi poskytla během psaní této diplomové práce.

Anotace

Tato diplomová práce se věnuje zpracování demografického vývoje židovské komunity v Mnichově Hradišti. Zaměřuje se zejména na období od poloviny devatenáctého století do zániku komunity během druhé světové války. Velký důraz je kladen na sledování migračních pohybů židovského obyvatelstva a na jejich profesní orientaci. Práce je rozdělena do pěti hlavních kapitol podle jednotlivých období. Při jejím vzniku byly použity knihy židovských familiantů, židovské matriky, sčítání lidu z let 1921 a 1930 a další materiály z Archivu Židovského muzea v Praze a Státního okresního archivu v Mladé Boleslavi. Součástí práce je příloha s počítačovou databází židovských obyvatel Mnichova Hradiště.

Klíčová slova: Židé, Mnichovo Hradiště, demografická struktura, migrace, profesní orientace, židovské matriky, sčítací operáty

Annotation

This diploma thesis is dedicated to processing of the demographical development of the Jewish community in Mnichovo Hradiště. It is focused mainly on the period from the half of the nineteenth century to the perishing of the community during the Second World War. The main focus is on researching information about migration movements of Jewish inhabitants and their professional orientation. The thesis is divided into five main chapters according to particular periods of time. The research is based on information from the books of Jewish familiants, Jewish registers, census in 1921 and 1930 and other documents from The Archive of the Jewish museum in Prague and State district archive in Mladá Boleslav. The thesis is accompanied by a computer database of Jewish inhabitants of the town Mnichovo Hradiště.

Key words: Jews, Mnichovo Hradiště, Münchengrätz, demographic structure, migration, professional orientation, Jewish registers, census

Obsah

Obsah	10
Seznam map a grafů:.....	11
Úvod	12
1 Dějiny města Mnichovo Hradiště	15
2 Dějiny Židů v Mnichově Hradišti.....	25
2.1 Od počátků do konce 18. století	25
2.2 Vývoj obce v 19. století	29
2.3 Vývoj obce na počátku 20. století	34
2.4 Za Druhé republiky a v protektorátu	36
2.5 Židovské památky v Mnichově Hradišti	41
2.5.1 Hřbitov	41
2.5.2 Škola	42
2.5.3 Synagoga.....	43
2.6 Materiály ke studii demografie židovských obyvatel.....	46
3 Demografický vývoj židovského obyvatelstva v Mnichově Hradišti do roku 1848.....	56
4 Demografický vývoj židovského obyvatelstva v Mnichově Hradišti v letech 1848 - 1918...	72
4.1 Původní rodiny	75
4.2 Nově příchozí rodiny.....	77
4.3 Nové rodiny založené přiřazením do rodin původních.....	80
4.4 Rodiny v blízkých přidružených obcích.....	81
4.5 Profesionální charakteristika Židů v Mnichově Hradišti	84
4.6 Profesionální charakteristika Židů v blízkých venkovských oblastech.....	87
4.7 Migrace židovských obyvatel Mnichova Hradiště.....	89
4.8 Židé z Haliče a Bukoviny	94
5 Demografický vývoj židovské komunity v Mnichově Hradišti od založení Československa do třicátých let	100
5.1 Profesionální charakteristika.....	107
5.2 Migrace	111
5.3 Otázka národnosti a vztahy s většinovou (křesťanskou) společností	116
6 Od roku 1938 do zániku komunity	121
6.1 Uprchlíci z říše	121
6.2 Uprchlíci z pohraničí.....	123
6.3 Za protektorátu	132
Závěr.....	139
Seznam použitých zdrojů.....	143
Seznam příloh:	150

Seznam map a grafů:

- **Mapy č. 1 a 2** zobrazují migrační pohyby židovských obyvatel Mnichova Hradiště a jejich kontakty s okolními židovskými obcemi, se kterými došlo k převedení familiantských čísel.
- **Mapa č. 3** zobrazuje migrační pohyby židovských obyvatel Mnichova Hradiště v letech 1848 - 1918. Zaměřuje se na přistěhované.
- **Mapa č. 4** zobrazuje migrační pohyby židovských obyvatel Mnichova Hradiště v letech 1848 - 1918. Zaměřuje se na odstěhované.
- **Mapa č. 5** zobrazuje migraci (nucenou evakuaci) Židů z Haliče a Bukoviny v letech 1914 a 1915
- **Mapa č. 6** zobrazuje migrační pohyby židovských obyvatel Mnichova Hradiště v době tzv. první republiky. Zaměřuje se na přistěhované.
- **Mapa č. 7** zobrazuje migrační pohyby židovských obyvatel Mnichova Hradiště v době tzv. první republiky. Zaměřuje se na odstěhované.
- **Mapa č. 8** zobrazuje oblast tzv. Sudet. Žlutým bodem je označena poloha města Mnichovo Hradiště
- **Mapa č. 9:** Zobrazuje pohyb obyvatel z pohraničí směrem k Mnichovu Hradišti po odtržení Sudet. Zahrnuje jak židovské, tak nežidovské obyvatele.
- **Mapa č. 10:** Zobrazuje pohyb židovských obyvatel ze zabraného pohraničí směrem do Mladé Boleslavi.
- **Graf č. 1** zobrazuje profesní charakteristiku židovských obyvatel Mnichova Hradiště
- **Graf č. 2** zobrazuje profesní charakteristiku obyvatel v přilehlých venkovských oblastech
- **Graf č. 3** zobrazuje profesní charakteristiku Židů v Mnichově Hradišti ve 20. letech 20. století
- **Graf č. 4** zobrazuje profesní charakteristiku Židů v Mnichově Hradišti ve 30. letech 20. století

Úvod

Cílem této diplomové práce je popsat demografický vývoj židovské komunity v Mnichově Hradišti. Některé rodiny jsou sledovány už od konce 18. století, hlavní důraz je však kladen na období od poloviny 19. století do zániku komunity během druhé světové války.

Židé patřili k obyvatelům tohoto města po dlouhá staletí. Zpočátku se od většinové společnosti lišili nejen svým náboženským vyznáním, ale i vzhledem a tradicemi. Stejně jako ve všech ostatních oblastech čelili i zde řadě omezujících a diskriminačních opatření. Mohli žít jenom ve speciálně vyčleněné části města a nesměli vlastnit půdu, nebo provozovat většinu řemesel. Všechna tato omezení však postupně padla a v roce 1867 získali Židé poprvé v dějinách naprostou rovnoprávnost s ostatními obyvateli. Od této doby už jim nic nebránilo v rozvoji a z řady místních Židů se stali vážení obyvatelé města. Byli mezi nimi doktoři, obchodníci a továrníci, kteří významně přispívali k rozkvětu města.

Pokud se dnes v Mnichově Hradišti projdeme, najdeme zde jen velmi málo připomínek existence zdejší starobylé židovské komunity. Synagoga spolu s židovskou školou byly zbourány už během druhé světové války, a téměř nikdo z místních dnes neví, kde stávaly. Podobný osud čekal i významné židovské továrny. Židovský hřbitov byl zrušen za komunistického režimu, aby uvolnil místo nové výstavbě. Náhrobní kameny byly shozeny do Jizery nebo použity do základů nově stavěných domů. Jedinou připomínkou zmizelých židovských sousedů tak zůstává pomník na místě zrušeného hřbitova a několik domů v bývalé židovské ulici.

Jedním z cílů této práce je také připomenutí místních židovských obyvatel, včetně těch, kteří byli z života města násilně vytrženi během nacistické okupace. Nejde zde o zpracování dějin místní židovské komunity jako instituce, ale spíše o osudy jednotlivých židovských rodin a jejich příslušníků. Jejich odlišnost, zprvu trestaná diskriminujícími opatřeními, se později ukázala přínosnou pro město i jeho obyvatele. Během doby, kdy měli zdejší Židé zakázáno vlastnit půdu a řemesla, rozvíjeli své obchodní dovednosti. Spolu s tradičním židovským důrazem na vzdělání a citem pro podnikání vedla tato situace například k tomu, že za doby první republiky byla továrna zdejší židovské rodiny Kompertových největším zaměstnavatelem v okolí.

Práce je rozdělena do pěti hlavních částí. Úvodní část stručně shrnuje dějiny místní židovské obce, zhodnocuje nejdůležitější události a podává přehled židovských památek. Druhá část seznamuje s typy použitých materiálů a popisuje demografický vývoj místních židovských obyvatel do roku 1848. Důraz je kladen na sledování dvaceti rodin, které měly v této době povoleno žít na mnichovohradištském panství. Cenné informace v tomto případě poskytují knihy židovských familiantů. Následující část sleduje vývoj místních Židů v letech 1848 až 1918. V této době už měli židovští obyvatelé dovoleno volně se stěhovat, a proto sem přišlo značné množství nových židovských rodin i jednotlivců. Zvláštní pozornost je věnována otázce migrace (odkud sem židovští obyvatelé přicházeli a kam odcházeli) a jejich profesnímu zaměření. Pro zhotovení této části práce jsem vycházela zejména z židovských matrik.

Předposlední, čtvrtá část se věnuje demografickému vývoji místních Židů v období První republiky. Jejich počet v této době klesal, protože často odcházeli do větších měst. Přesto zde dále zůstávali někteří významní židovští obchodníci a továrníci. Při výzkumu jsem vycházela zejména z dokumentů ke sčítání lidu v letech 1921 a 1930. I zde je kladen důraz na migrační pohyby a profesní charakteristiku. Navíc je sledována i národnostní orientace.

Poslední část nás zavádí do smutného období mnichovské dohody a druhé světové války. V roce 1938 se městem prohnala vlna uprchlíků z pohraničí. Poté Židé zažili doposud nejsilnější vlnu antisemitismu, které bohužel zdejší židovská obec nemohla čelit, a která vedla k jejímu zániku. Židé z Mnichova Hradiště byli v roce 1940 vystěhováni do shromaždiště na mladoboleslavském hradě a naprostá většina z nich zemřela v nacistických vyhlazovacích táborech. Informace pro tuto kapitolu jsem z velké míry čerpala ze Státního okresního archivu v Mladé Boleslavi, z fondu Mnichova Hradiště a také z policejních spisů.

Materiály pro výzkum byly získány také z archivního fondu židovské obce, který je uložen v Archivu židovského muzea v Praze. Přínosné byly zejména pokladní knihy a protokoly valných hromad. Cenné informace se nacházejí také v Muzeu města Mnichovo Hradiště, kde jsem využívala zejména kroniku (pamětní knihu) města.

K mnichovohradištské židovské komunitě vznikly doposud dvě větší práce. Jedná se o publikaci Blanky Rozkošné a bakalářskou práci Jakuba Altmana. Tyto práce se zaměřují zejména na historii této židovské obce jako komunity, jednotlivým

členům židovské náboženské komunity však zatím tolik pozornosti věnováno nebylo. Zatím nebyla věnována větší pozornost ani jejich migraci, profesní charakteristice a národnostní orientaci. V práci používám slovo „Žid“ s velkým počátečním písmenem, které se užívá pro označení národnosti. Je to z toho důvodu, že v obdobích, jejichž zpracování je těžištěm práce, nelze odlišit, zda se jednalo o náboženskou či nenáboženskou skupinu, jelikož řada Židů se již k židovskému náboženství nehlásila.

K zájmu o židovskou tematiku mě přivedla několikaletá praxe turistické průvodkyně v synagoze v nedalekém Jičíně. Doufám, že tato práce podá obraz vývoje mnichovohradištské židovské komunity, přiblíží její jednotlivé členy, a přispěje k pochopení přínosu, který měli Židé pro město Mnichovo Hradiště. Práce je doplněná počítačovou databází s informacemi o všech členech místní židovské komunity, které se mi podařilo dohledat.

1 Dějiny města Mnichovo Hradiště

Nejstarší dějiny města jsou spojeny s rodem Markvarticů. Dodnes není jasné, zda se jednalo o potomky německého knížecího ministeriála, či slovanských knížat. Jisté však je, že se dobrovolně poddali Přemyslovcům a zachovali si tak rozsáhlé statky v Podještědí a Pojizeří. Jeden z členů tohoto rozvětveného rodu (snad Závíš, nebo Beneš)¹ založil v polovině 12. století cisterciácký klášter na území dnešní obce Klášter Hradiště nad Jizerou. Zajímavostí je, že pro budoucí klášter bylo vybráno staré, opuštěné charvátské hradiště.²

Území, které klášteru patřilo, tvořila především lesní a močálovitá půda. Není tedy divu, že zdejší osídlení bylo spíše řídké. Jedním z úkolů mnichů bylo tuto půdu zúrodnovat a poté kolonizovat. Celkem se jim podařilo založit kolem 20 vesnic. V oblasti však chybělo větší tržní a řemeslné středisko. Za tímto účelem byly v polovině 13. století položeny základy města nesoucího stejný název jako nedaleký klášter – Hradiště. Město nemohlo stát v bezprostřední blízkosti kláštera, zakazovaly to řádové regule, a tak byla zvolena asi 3 kilometry vzdálená plocha nedaleko vesnice Rybitví.³ Z hospodářského hlediska se jednalo o výhodnou polohu, jelikož se zde křížily cesty od boleslavského hradu k Turnovu a od kláštera Hradiště na Jičín.⁴

Hradiště se rozrůstalo a vesnice Rybitví se brzy stala jeho součástí. Město bylo známé i pod jmény Hradiště nad Jizerou a Hradiště Mnichové, ale posléze převládá dnešní název Mnichovo Hradiště. Pro rané dějiny města je významný rok 1279, ze kterého pochází nejstarší písemná zmínka o městečku Hradiště. Hostem cisterciáckých mnichů tehdy byla královna Kunhuta, vdova po Přemyslu Otakarovi II a matka pozdějšího krále Václava II. Přestože byla i se synem vězněna Otou Braniborským na nedalekém hradu Bezděz, měla povoleno účastnit se církevních slavností v okolí. Jako žena však nemohla vkročit za zdi kláštera, a tak ji mniši

---

¹ Prameny v této záležitosti nehovoří jasně

² BUDIL, Vladimír, Josef ČERVINKA a Stanislav HNÍZDIL: *700 let Mnichova Hradiště : 1279 – 1979*, Mnichovo Hradiště, Městský národní výbor 1979, s.9.

³ Jak název napovídá, jednalo se původně o rybářskou osadu.

⁴ Tamtéž, s.10.

pohostili v nedalekém městě. Centrum města v té době tvořilo čtvercové náměstí s radnicí uprostřed, na které navazovalo několik ulic.⁵

V dalším století zprávy o Mnichově Hradišti z kronik mizí. Dochované záznamy se týkají pouze sousedního cisterciáckého kláštera. Ve 14. století se objevuje několik jmen žáků vysokých škol a duchovních, kteří pocházeli z Hradiště, to je ale vše. Z tohoto období pravděpodobně pochází dnešní znak města, dvě zkřížené opatské berly v červeném poli.⁶

Následující 15. století bylo obdobím spjatým s politickou nestabilitou, neklidem a četnými bitvami. Ani Mnichovo Hradiště nebylo ušetřeno utrpení husitských válek a město zažilo jednu z nejnáročnějších etap své existence. Na počátku 15. století mniši opustili původní přísné zásady cisterciácké řehole a začali hromadit majetek. Je doloženo, že v letech 1404 a 1405 lákali hradišťští mniši poutníky pod záminkou zázraku, který se měl odehrát u nedaleké borovice. Do kláštera tehdy přijel Jan Hus⁷, aby celou záležitost prošetřil. Údajný zázrak nepovažoval za věrohodný a zasadil se o to, aby duchovní vrchnost zakázala všechny další pouti. Můžeme předpokládat, že při této příležitosti navštívil Jan Hus i městečko Hradiště.⁸

Bohatství kláštera se však dále rozrůstalo, ať už novými dary a odkazy, nebo nepříliš příkladným chováním mnichů, které prý vzbuzovalo pohoršení v dalekém okolí. Navíc sem přišli prodavači odpustků, což vyvolalo posměšné reakce a další kritiku chamtivosti mnichů. Během husitských válek byl tak klášter výrazným terčem kritiků církve, navíc se jednalo o jediný klášter v Pojizeří. V roce 1420 byl cisterciácký klášter vydrancován a vypálen husitskými vojsky pod vedením Hynka Krušiny. Mniši stačili včas utéct na nedaleký hrad Bezděz, klášter ale nebyl nikdy obnoven. Vypáleno bylo i město Mnichovo Hradiště. To posléze připadlo přívržencům krále Zikmunda⁹, což zapříčinilo další útoky ze strany husitů. V roce 1423 vpadli orebité do města a loupili zde olovo. V roce 1425 bylo celé okolí Hradiště

---

⁵ PROCHÁZKOVÁ, Lenka: *Mnichovo Hradiště a okolí*, Praha, Paseka 2016, ISBN 978-80-7432-686-8, s. 7.

⁶ BUDIL, Vladimír, Josef ČERVINKA a Stanislav HNÍZDIL: *700 let Mnichova Hradiště*, s.12.

⁷ Tehdy měl ještě dobré vztahy s arcibiskupem

⁸ BUDIL, Vladimír, Josef ČERVINKA a Stanislav HNÍZDIL: *700 let Mnichova Hradiště*, s. 12.

⁹ Majetek cisterciáků připadl Janovi z Vartenberka a Ralska

v rukou Jana Čapka ze Sán, hejtmana vojska sirotků. Po bitvě u Lipan dosáhl dohody s císařem a jeho statky mu byly ponechány.¹⁰

Po něm vlastnil město některý z přívrženců Jiřího z Poděbrad, pravděpodobně Mikuláš Berka z Dubé. Protivníci krále Jiřího se spojili s lužickými městy a jejich žoldnéři se dostali až na Hradištsko. Využili toho, že královská vojska byla na Moravě, kde bojovala proti Uhrům. Město i okolní vesnice vypálili a ti obyvatelé, kteří před nimi nestačili uprchnout, byli povražďeni. Těžce postižené Hradiště patřilo Berkovi z Dubé až do roku 1490.¹¹

V 16. století město často střídalo majitele. Zakoupilo ho Staré Město pražské, jako sídlo pro biskupa Augustina Luciana¹², který souhlasil s tím, že bude světit kněze pod obojí. Dochovaly se zprávy o tom, že takové svěcení se konalo právě v Mnichově Hradišti. Po biskupově smrti získal město Vladislav II. Jagellonský, který ho ale brzy vyměnil s Valdštejnem za jiné území. Od nich město získal Jan z Vartenberka a po něm Ferdinand I. V následujících letech se jako majitelé panství vystřídali pánové z Labouně a Velechova. Město chátralo a bylo téměř neobyvatelné.¹³

Na počátku 17. století získal město Václav Budovec z Budova, známý cestovatel, vzdělanec, diplomat a představitel stavovské opozice proti Habsburkům. Také se významně podílel na vytvoření Rudolfova Majestátu. Byl stoupencem Jednoty Bratrské s centrem v nedaleké Mladé Boleslavi. Václav z Budova se významně zasloužil o rozvoj města. Lenka Procházková ve své publikaci zmiňuje, že „*měšťanům potvrdil jejich stará privilegia, udělil jim právo várečné, osvobodil je od některých stálých platů a robot a na kopci za městem nechal vybudovat renesanční zámek. V této době měla obec asi 1000 obyvatel a nacházela se zde škola*“.¹⁴

Budovec po nešťastné bitvě na Bílé hoře neuprchl do zahraničí, a tak byl spolu s dalšími účastníky stavovského povstání dne 21. června 1621 popraven na Staroměstském náměstí v Praze. Jeho statky byly konfiskovány a v roce 1622 je koupil Albrecht z Valdštejna, který je brzy předal svému příbuznému Maxmiliánovi. Vajdštejnové zůstali majiteli panství po několik dalších století. Během

---

¹⁰ BUDIL, Vladimír, Josef ČERVINKA a Stanislav HNÍZDIL: *700 let Mnichova Hradiště*, s. 13.

¹¹ BUDIL, Vladimír, Josef ČERVINKA a Stanislav HNÍZDIL: *700 let Mnichova Hradiště*, s. 13.

¹² Původem z Itálie

¹³ BUDIL, Vladimír, Josef ČERVINKA a Stanislav HNÍZDIL: *700 let Mnichova Hradiště*, s. 14.

¹⁴ PROCHÁZKOVÁ, Lenka: *Mnichovo Hradiště a okolí*, s. 8.

třicetileté války bylo Mnichovo Hradiště několikrát obsazeno Švédy a město i celé panství utrpělo značné škody. V roce 1643 tu neopatrností vznikl požár a téměř celé město během několika hodin lehlo popelem. Ušetřen byl pouze zámek a několik chalup. Ožebračení lidé neměli kde bydlet a trvalo mnoho let, než se město obnovilo. Mnoho obyvatel město opustilo. Lidé odcházeli i z náboženských důvodů, protože byli nuceni přijmout katolickou víru. Přibližně do tohoto období spadá také založení místní židovské obce.¹⁵

Druhá polovina 17. století se nesla v duchu obnovy zničeného města. Lidé stavěli nové dřevěné domy a byl opraven kostel i zámek. Také došlo ke stavbě nového morového mariánského sloupu, jako poděkování za to, že morová epidemie v roce 1680 měla v okolí mírný průběh.¹⁶ Velkou změnou bylo zrušení panského dvora se zahradou. Na jeho místě byly postaveny nové domky, ve kterých měli bydlet panští služebníci. Vznikla tak celá nová čtvrť, tzv. Nové Město. Do Hradiště byl také přiveden řád kapucínů. Při této příležitosti zde byl vybudován klášter s kostelem Tří králů. Tyto události můžeme vnímat jako dovršení protireformačních snah v Mnichově Hradišti.¹⁷

V době před Bílou horou v Hradišti výrazně převažovali nekatolíci. Většina z nich se hlásila k luteránství, když majitel paství byl vyznání českobratrského. Počáteční protireformační snahy, vedené jezuitskou kolejí v Jičíně, se nesetkaly s velkým úspěchem. V Mnichově Hradišti působil především jezuitský misionář Matěj Burnatius, jeho snahy se však setkaly s odporem poddaných.¹⁸ Vrchnost také nebyla příliš horlivá v provádění protireformace, vznikaly tím hospodářské škody a protireformační nařízení měl provádět hejtman Fridrich Vesecký, který byl sám nekatolík. Trvalo ještě několik desetiletí, než protireformace, alespoň povrchně, zvítězila.¹⁹

---

¹⁵BUDIL, Vladimír, Josef ČERVINKA a Stanislav HNÍZDIL: *700 let Mnichova Hradiště*, s. 20.

¹⁶ PROCHÁZKOVÁ, Lenka: *Mnichovo Hradiště a okolí*, s. 8.

¹⁷ BUDIL, Vladimír, Josef ČERVINKA a Stanislav HNÍZDIL: *700 let Mnichova Hradiště*, s. 21.

¹⁸ Působení Matěje Burnatia je spjato zejména s oblastí Jičínska. Jeho rekatolizační snahy byly obyvateli často přijímány s odporem. V roce 1629 byl zabit při pokusu o násilnou rekatolizaci Rovenska pod Troskami. Poté, co dal Burnatius zapálit zvonici místního kostela, se místní vzbouřili, dopadli ho na faře v nedaleké Libuni, probodli ho vidlemi a pro jistotu ještě zastřelili. Vzpouře potlačilo vojsko, při zásahu bylo zabito asi 40 vesničanů. Burnatius byl ještě ten den pohřben v Jičíně. (Jindřich Francek: *Zločin a trest v českých dějinách* str. 248 – 250).

¹⁹ BUDIL, Vladimír, Josef ČERVINKA a Stanislav HNÍZDIL: *700 let Mnichova Hradiště*, s. 22.

V roce 1675 bylo vytvořeno panství Mnichovo Hradiště se správním sídlem na nedalekém záměcku v obci Klášter Hradiště nad Jizerou. Vzniklo spojením několika menších Valdštejnských statků – Mnichovo Hradiště, Zvířetice, Klášter, Studénka a Valečov. Na konci 17. století přibyl Solec, Malobratřice, Zásadka, Chocnějovice a v 18. století ještě Bělá a Doksy.²⁰

Přelom 17. a 18. století byl spojený s velkými úpravami mnichovohradištského zámku a jeho okolí. Dosavadní sídlo Valdštejnů, Zvířetice, totiž vyhořelo a bylo potřeba vytvořit nové rezidenční a reprezentativní prostory. Hrabě Arnošt Josef z Valdštejna si najal italské stavitele, kteří měli renesanční sídlo, vystavěné Václavem Budovcem, přestavět na barokní zámek. Později byl projekt rozšířen o novou přístavbu, budovy stájí, kočárovnu a salu terrenu s oranžeriemi. V sousedství zámecké zahrady nechal hrabě Arnošt zřídit kapucínský klášter s kostelem sv. Tří králů.²¹

V roce 1713 se Mnichovu Hradišti jako zázrakem vyhnula morová epidemie, která postihla téměř celé Čechy. Obyvatelé města připisovali zásluhy patronce města svaté Anně a tak byla v těsné blízkosti zámku vztyčena její socha. Brzy se k ní začaly konat náboženské poutě. Počet poutníků se neustále zvyšoval a kapucínský kostel nebyl pro přívál věřících dost velký. Hraběnka Marie Markéta z Valdštejna (rozená Černínová), velká příznivkyně kapucínského řádu, se rozhodla kostel zvětšit a přistavět kapli svaté Anny. Kaple byla dokončena v roce 1724 a její správa byla svěřena kapucínskému řádu. *„Vznikl tak architektonicky nesourodý celek, který kombinoval strohou kapucínskou architekturu s bohatě zdobeným vrcholným barokem“* (Procházková s.9)

V polovině 18. století získal panství hrabě Vincenc z Valdštejna. Tento svobodný zednář a milovník umění byl také velkým příznivcem osvícenských reforem. Zasadil se o zrušení místního kapucínského kláštera. Budovu kláštera přeměnil na byty pro své úředníky a zahradu nechal připojit k areálu zámku. Rušení kláštera postihlo také kartouzu ve Valdicích, kde byl pohřben Albrecht z Valdštejna. Hrabě Vincenc nechal v roce 1785 převézt jeho ostatky do kaple svaté Anny v Mnichově Hradišti, kde jsou uloženy dodnes. Za vlády Vincence z Valdštejna byla v Mnichově Hradišti postavena nová pozdně barokní radnice s hodinovou věží. Velmi vysokou úroveň

---

²⁰ PROCHÁZKOVÁ, Lenka: *Mnichovo Hradiště a okolí*, s. 9.

²¹ tamtéž

měla zdejší škola, kterou navštěvovaly děti z širokého okolí a chodily sem dokonce i Vincencovi potomci.²²

19. století se v Mnichově Hradišti, stejně jako ve zbytku českých zemí, neslo v duchu národně emancipačních snah. Na počátku století mluvila většina obyvatel německy. K tomuto trendu zřejmě přispěli i valdštejnští úředníci, kteří češtinu v úředním styku téměř nepoužívali. Národně uvědomělá byla pouze úzká skupina intelektuálů. Napoleonské války nepředstavovaly pro město přímé ohrožení. V roce 1833 se Mnichovo Hradiště zapsalo do evropských dějin. Konala se zde totiž schůzka tzv. Svaté aliance, vytvořené po Vídeňském kongresu. Jednání se zúčastnili mimo jiné i rakouský císař František I. a ruský car Mikuláš I. Pro město to byla obrovská událost a hostitel Kristián z Valdštejna zajistil zúčastněným bohatý doprovodný program. Císař František se od místních dočkal bouřlivého přivítání. Dále ho čekaly vojenské manévry vedené samotným generálem Windischgrätzem, několik honů a také představení v místním nově upraveném divadle.²³

Třicátá a čtyřicátá léta v Mnichově Hradišti byla spojena s rozvojem vlasteneckého života. Ve městě bylo česky hrané divadlo, pořádaly se vlastenecké bály a přes učitele se šířila česky psaná literatura. Mezi zdejší přední vlastence patřili purkmistr Červinka, poštmistr Tuvora a lékárník Sekyra, který byl známým botanikem, čestným doktorem královské univerzity a knihkupcem. Josef Červinka se zasloužil o založení zdejší Měšťanské besedy. Z Mnichova Hradiště pocházeli také bratři Arnoldové, kteří stáli v popředí revolučních snah. Starší Jan byl knězem, mladší Emanuel hospodářským úředníkem a obchodníkem.²⁴

Emanuel Arnold byl přesvědčeným republikánem a členem radikálních demokratů. Zasazoval se o zrušení roboty a byl odpůrcem šlechty, chtěl, aby byla její půda rozdělena mezi chudé. Z Prahy často jezdil do Mnichova Hradiště, kde se scházel s Josefem Červinkou a předával mu agitační letáky. V dubnu roku 1848 byl přímo v Červinkově bytě zatčen, udal ho někdo z místních. Po výslechu byl Arnold propuštěn, měl však zakázáno oblast znovu navštívit. Tohoto zákazu nedbal a často město navštěvoval pod cizím jménem.²⁵ Na jaře revolučního roku 1848 byla

---

²² BUDIL, Vladimír, Josef ČERVINKA a Stanislav HNÍZDIL: *700 let Mnichova Hradiště*, s. 26 - 27.

²³ PROCHÁZKOVÁ, Lenka: *Mnichovo Hradiště a okolí*, s. 10.

²⁴ Tamtéž, s. 11.

²⁵ BUDIL, Vladimír, Josef ČERVINKA a Stanislav HNÍZDIL: *700 let Mnichova Hradiště*, s. 29.

v Mnichově Hradišti vytvořena národní garda, která se však žádných střetů neúčastnila. Po porážce revoluce byl purkmistr Červinka zatčen a vyslýchán. Emanuel Arnold doufal v úspěch revoluce a začal připravovat tzv. májové spiknutí. Po jeho prozrazení byl spolu s ostatními radikály zatčen a odsouzen k trestu smrti, který byl ale později změněn na doživotí.²⁶

Během éry tzv. Bachova absolutismu politický i kulturní život v Mnichově Hradišti stagnoval. Cenzura a byrokracie stěžovaly činnost Měšťanské besedy. Přesto se zde prodávala česká periodika a divadelní představení zde odehrál samotný J. K. Tyl. V roce 1866 bylo město zasaženo událostmi Prusko – rakouské války. Barokní zámek byl proměněn na lazaret a oblast byla okupována pruskými vojsky. Při tom docházelo ke krádežím a rabování, byla poničena radnice a divadelní sál.

V druhé polovině 19. století bylo Mnichovo Hradiště převážně zemědělským městem, ale přesto zde existovalo několik průmyslových podniků. Ke snahám o industrializaci města výrazně přispělo zavedení železnice. V roce 1870 byl uveden do provozu cukrovar a vlakem se dovážely produkty z pivovaru v nedaleké obci Klášter. Město bylo také vydlážděno a vybaveno veřejným osvětlením. Rozvoj oblasti pokračoval i na konci století, kdy byla postavena nová škola, zřízeny dvě plovárny a založena řada spolků. Jedním z nich byl tzv. Okrašlovací spolek založený v roce 1885 okresním hejtmanem Jindřichem Šebánkem. Spolek významně ovlivnil vzhled města o u obyvatel se těšil značné oblibě, jen do konce roku 1885 se k němu přidalo 66 občanů. Spolek získával finance z členských příspěvků, darů, výtěžků ze zábav a dokonce i z daně ze psů, kterou mu město přirkl. Jeho významným počinem byla oprava hřbitova kolem kostela svatého Jakuba. Byl také ustanoven místní odbor Klubu českých turistů.²⁷

Významnou událostí byla účast na Národopisné výstavě československé v roce 1895 v Praze.²⁸ Do dvacátého století vstupovalo Mnichovo Hradiště jako okresní město s vlastním soudem, spořitelnou i okresním muzeem.²⁹

Mezi lety 1900 a 1914 došlo k velké výstavbě secesních domů. Celkový počet domů se zvýšil ze 751 na 901. Výstavbu ukončila první světová válka, která život

---

²⁶ PROCHÁZKOVÁ, Lenka: *Mnichovo Hradiště a okolí*, s. 12.

²⁷Tamtéž, s. 18 – 19.

²⁸ Cílem výstavy bylo představit kulturní specifika jednotlivých regionů

²⁹ PROCHÁZKOVÁ, Lenka: *Mnichovo Hradiště a okolí*, s. 15-16.

ve městě ochromila. Mnoho mužů muselo narukovat, stagnovaly obchody i kulturní život. Došlo také k několika hladovým bouřím. Vznik Československé republiky v říjnu roku 1918 zde byl přijat s nadšením. Městská rada pojmenovala některé ulice po představitelích první republiky a versailleského systému. Ve dvacátých letech se město poklidně rozvíjelo. Významným zaměstnavatelem byla továrna na obuv, kterou vlastnil příslušník místní židovské obce Leopold Kompert. Ve městě také přibývalo automobilů a stavěly se nové širší ulice. V souvislosti s tím došlo ke stavbě benzinové stanice na náměstí, která zde stála až do šedesátých let.³⁰

Období rozvoje a prosperity skončilo hospodářskou krizí ve 30. letech. Vysoká nezaměstnanost a strádání přispěly k vyhocení sporů mezi obyvateli Mnichova Hradiště a poněmčeného pohraničí. Tzv. sudetští Němci se hlásili k nenávisti vůči Československu, jejíž vládu obviňovali z nečinnosti a neochoty pomoci během krize, která na pohraničí dopadla obzvláště tvrdě. Obyvatelé Mnichova Hradiště naopak dávali důrazně najevo svůj kladný vztah k republice.³¹

V důsledku dalšího vyhocení vztahů zabralo Německo 29. září 1938 území Sudet. Stalo se tak na základě mnichovské dohody. Mnichovo Hradiště se rázem ocitlo na samých hranicích Česko-Slovenska. Hranice říše končila pouhé 3 kilometry od města za polesím Klokočka. Z obsazených území přišla řada uprchlíků, asi tisíc se jich usadilo v Mnichově Hradišti. Nastal nedostatek bytů, v jednom často bydlely 2 i 3 rodiny. V následujícím roce bylo město obsazeno německými vojsky. V období protektorátu zde byla zřízena místní pobočka NSDAP, německá škola a řada obyvatel byla odvečena do koncentračních táborů. Kromě židovských obyvatel se jednalo i o některé funkcionáře Sokola. Málokdo se vrátil zpět.³²

V oblasti se, stejně jako v ostatních částech protektorátu, tvořily odbojové skupiny. Na jaře roku 1945 docházelo k potyčkám s Němci, které si vyžádaly oběti na obou stranách. V březnu byla v okolí shozena skupina sedmi parašutistů, kteří měli za úkol podávat postupující Rudé armádě zprávy o pohybu německých vojsk. Přibližně v této době byl ustanoven národní výbor skládající se z členů odboje a dalších obyvatel města. Ten také převzal správu města od dosavadního německého starosty. Stalo

---

³⁰ PROCHÁZKOVÁ, Lenka: *Mnichovo Hradiště a okolí*, s. 19-20.

³¹ ALTMAN, Jakub: *Němci a Židé v Mnichově Hradišti během let 1933 – 1945*, Jivina, 2013, bakalářská práce, pedagogická fakulta Univerzity Karlovy, s. 16.

³² PROCHÁZKOVÁ, Lenka: *Mnichovo Hradiště a okolí*, s. 21.

se to 5. května, v den začátku Pražského povstání. Byly vyvěšeny československé státní vlajky a prapory.³³

Německá posádka se však odmítala vzdát a její velitel si vyžádal pomoc od okolních jednotek. Z blízkých Kuřívod vzlétlo německé letadlo a odstřelovalo město i jeho okolí. Navíc ozbrojení vojáci ve městě stříleli a několik obyvatel těžce zranili. Po dvou dnech bojů, 7. května, německá posádka město konečně opustila. Definitivně bylo město osvobozeno 10. května Rudou armádou, která přišla z několika stran.³⁴

Ve stejném roce v Mnichově Hradišti proběhl pohřeb místního rodáka Jana Švermy, komunistického politika, který zemřel během Slovenského národního povstání. Do města se tehdy sjely špičky československé poválečné politiky. Šverma se stal jedním ze symbolů komunistického režimu. V roce 1963 byla v místním muzeu otevřena Švermova pamětní síň a v roce 1976 byla na náměstí postavena jeho socha v nadživotní velikosti, která vystřídala sochu Václava Budovce. V období normalizace bylo Mnichovo Hradiště známé jako „město národního hrdiny Jana Švermy“. Vdova Marie Švermová věnovala městu pozemky, na kterých byla posléze postavena škola.³⁵

Změnil se také charakter zámku. Poslední majitel Karel z Valdštejna se za války přihlásil k německé národnosti a jeho majetek byl zkonfiskován v rámci retribučních dekretů. Prostory zámku byly zpřístupněny veřejnosti a bylo sem přesunuto městské muzeum a pobočka Státního archivu. Po komunistickém převratu v roce 1948 byl zatčen a obviněn z velezrady pracovník okresního úřadu v Mnichově Hradišti Vratislav Janda, účastník druhého odboje. V roce 1949 se stal obětí politických procesů a byl popraven.³⁶

V padesátých letech bylo i v Mnichově Hradišti nastoleno téma kolektivizace. Nejdříve byl zestátněn soukromý sektor – živnostníci, obchodníci i drobní řemeslníci. Vstup do JZD lidé poměrně dlouho odmítali a bránili se mu. Nastalo také přejmenování ulic, zmizela jména představitelů první republiky a objevovaly se názvy

---

³³ BUDIL, Vladimír, Josef ČERVINKA a Stanislav HNÍZDIL: *700 let Mnichova Hradiště*, s. 51.

³⁴ tamtéž

³⁵ PROCHÁZKOVÁ, Lenka: *Mnichovo Hradiště a okolí*, s. 21.

³⁶ tamtéž

spojené s komunistickou ideologií (Gottwaldovo náměstí, Družstevní ulice). Odstraňováno bylo vše, co mělo spojitost z církví.³⁷

Další rozvoj města v šedesátých a sedmdesátých letech byl spojen s firmou LIAZ, která se stala zdejším největším zaměstnavatelem. To vedlo k přílivu obyvatel a výstavě nových nájemních domů. Vystavěno bylo také několik panelových domů. V polovině osmdesátých let se města významně dotkla stavba rychlostní silnice spojující Prahu, Turnov a Liberec. Počet obyvatel dále rostl a ve městě přibýlo několik panelových sídlišť. Stavěny byly i nové rodinné a řadové domky, některé na místě bývalého židovského hřbitova. Osud pomníků byl různý, některé byly odvezeny na Moravu, jiné použity pro stavbu domů nebo shozeny do Jizery. Dnes je Mnichovo Hradiště průmyslovým městem s 8 tisíci obyvateli. Střed města byl vyhlášen městskou památkovou zónou.³⁸

---

³⁷ PROCHÁZKOVÁ, Lenka: *Mnichovo Hradiště a okolí*, s. 23.

³⁸Tamtéž, s. 24-26.

2 Dějiny Židů v Mnichově Hradišti

2.1 Od počátků do konce 18. století

Židé žili v Mnichově Hradišti údajně už od 15. století, spolehlivě je však jejich přítomnost doložena až písemnými prameny z poloviny 16. století. V této době město získal Jindřich Žibřid z Velechova a příslušelo k němu „*město Hradiště s Rybitvím, se vším příslušenstvím, průhony, obcemi, lidmi osedlými i zběhlými, sirotky i vdovami, platy i důchody peněžitými, šenkovními, kurmi, vejci, ospy obilními, robotami, kopaninami, podacím kostelním v Rybitví, varným, tržným, jarmarečným, platem z krámů masných, z vína, od Židů i s vůlí všelijakou.*“³⁹

Místopis města z konce 16. století uvádí, že v této době žili v Mnichově Hradišti pouze tři Židé, kteří za pobyt platili jednu a půl kopy pro panský důchod. Syn Jindřicha Žibřida jménem Adam odkázal Hradiště své manželce Krescencii, která se později provdala za Krištofa Budovce. V roce 1602 město zdědil jeho synovec Václav Budovec. Ze stejného roku pochází také artikuly upravující vztahy mezi vrchností a poddanými i mezi občany města. Řezníci si na vrchnosti vymohli jeden odstavec věnovaný Židům, ve kterém se píše: „*Židé, kteříž by se zde v Hradišti a kdekoliv na gruntech zdržovali, poněvadž ti k veliké překážce a škodě témuž řemeslu řeznickému jsou, dobytek všelijaký bijí, jej pokoutně zde i po vesnicích prodávají, protož aby oni Židé nyní i potom nižádným vymyšleným způsobem žádného dobytka nebili, a pokudž by se i potom toho podustili, budou moci řezníci a mistři jim takové maso pobrati...je do špitálu a do školy odnést, též do šatlavy vězňům dáti. Pakliže by chtěli Židé maso míti, budou moci sobě od řezníků koupiti a zařezati....*“⁴⁰

Místopis města z roku 1603 uvádí, že v kopci pod kostelem se nachází jeden židovský dvorec.⁴¹ Po stětí Václava Budovce z Budova získal jeho statky v roce 1622 Albrecht z Vajdštejna. V této době žili Židé v Mnichově Hradišti klidně. Bylo jim nařízeno, aby si zřídili vlastní obec, volili své starší, vybírali dávky a vedli si záznamy o svých členech. Albrecht z Valdštejna byl vůči Židům na svém panství tolerantní. Jedním z jeho blízkých spolupracovníků byl finančník Jakub Baševi z Treuenburka,

³⁹ J.V. ŠIMÁK, Dějinné paměti okresu Mnichovohradištského, s. 184.

⁴⁰ PAŘÍK, V.: Dějiny Židů v Mnichově Hradišti, in: GOLD, Hugo: Židé a židovské obce v Čechách v minulosti a přítomnosti, Praha a Brno, Židovské nakladatelství 1934, s. 409.

⁴¹ ROZKOŠNÁ, Blanka: *Židé v Mnichově Hradišti a okolí*, Praha, Blanka Rozkošná, 2011, s. 10.

první Žid, který byl v Habsburské monarchii povýšen do šlechtického stavu.⁴² Na Valdštejnovi si pro své souvěrce vymohl řadu privilegií. V nedalekém Jičíně, hlavním městě Valdštejnova panství, mohli Židé zakupovat domy na náměstí vedle nejvýznamnějších měšťanů a platili nižší daně. Po smrti Valdštejna v roce 1634 v Chebu však postupně o všechny privilegia přišli.

V průběhu 17. století se i mnichovohradištská Židé stávali majiteli městských domů. Jedná se například o dnešní dům č. 297 na dnešním Masarykově náměstí. V roce 1627 ho koupil Izák Wolf, který se ženou Alinou měl syna Benjaminu a dceru. Poté dům vyhořel a byl znovu postavený. Jako majitel nově postaveného domu se připomíná Benjamin Wolf, který měl se ženou Alinou syna Josefa. Posledním židovským majitelem byl manžel jejich dcery, Samuel Mirotický. V roce 1696 však musel dům na nátlak vrchnosti prodat Janu Felixovi Svobodovi za 200 kop míšeňských. Vrchnost si v té době již nepřála, aby Židé pobývali na náměstí v křesťanských domech.⁴³

Dnešní dům č. 295 na Masarykově náměstí vlastnil Žid Josef zvaný též Jišle v letech 1635 – 1672. Jednalo se o posledního židovského majitele tohoto domu. Dům č. 298 na dnešním Masarykově náměstí vlastnil na počátku 17. století Žid Eliáš Steinšmíd se ženou Annou, kteří měli čtyři děti – Matěje, Annu, Jakuba a Josifa. Poté byl majitelem domu jejich syn Jakub. Zajímavé je, že v tomto domě byla v roce 1692 židovská modlitebna. Posledním židovským majitelem tohoto domu byl výše zmíněný Benjamin Wolf se ženou Alinou. Ten však také musel dům prodat na nátlak vrchnosti. V následujícím století Židé v Mnichově Hradišti žádné domy nevlastnili.⁴⁴

Židé žili i v jiných částech města. V dnešní ulici Víta Nejedlého vlastnil dřevěnou chalupu Žid Eliáš, poté tam byl v nájmu Jakub Kaufman. V roce 1698 však byla chalupa zbořena. Dům č. 42 v Palackého ulici koupil v roce 1670 Žid Izák Eliáš a žil zde se ženou Černou a dvěma dětmi jménem Izák a Týje. Po osmi letech však musel dům prodat vrchnosti, která Židy sestěhovávala do ghetta. Poté Izák Eliáš zakoupil dům č. 89 v dnešní Arnoldově ulici, který za nedlouho přešel do vlastnictví jeho synů Izáka a Týje. Na počátku 18. století byl dům zbořen a na jeho místě byl postaven dům

---

⁴² MARTÍNEK Antonín: Jičín, in: GOLD, Hugo: Židé a židovské obce v Čechách v minulosti a přítomnosti, Praha a Brno, Židovské nakladatelství 1934, s. 202.

⁴³ ROZKOŠNÁ, Blanka: *Židé v Mnichově Hradišti a okolí*, s. 10.

⁴⁴ Tamtéž, s. 10-11.

nový. V něm žili v nájmu Josef Kompert a jeho syn Samuel. Po nich už v tomto domě žádný Žid nebydlel.⁴⁵

Na počátku 18. století byli Židé nuceni bydlet v ghettu pod kostelem, v dnešní Havlíčkově ulici. Jednalo se o oblast s velkým svahem a bylo velmi obtížné stavět zde nové budovy. Zdejší domy byly označeny římskými číslicemi I, II, III, IV, V, VI/1, VI/2, VII, VIII, IX, X a XI. Ghetto bylo každý večer uzavíráno řetězem.⁴⁶ V této době je ve městě doloženo osm židovských rodin. V roce 1702 tvořili Židé dvě procenta počtu obyvatel. Každá z rodin musela platit náboženskou daň ve výši 48 zlatých ročně a židovská obec si také platila vlastního rabína či kantora.⁴⁷

Je doloženo, že na počátku 18. století žil ve městě Žid Šalamoun Löbl se ženou Annou. V letech 1711 – 1748 vlastnili dnešní dům čp. 102 v ulici Bělidla. Jednalo se o jediné židovské majitele tohoto domu. Je pravděpodobné, že Löbl byl výběřčím daní ve zdejším kraji.⁴⁸

Období vlády Karla VI. (1711 – 1740), otce Marie Terezie, nebylo pro židovské obyvatele v Českých zemích lehké a můžeme ho nazývat obdobím úředního antisemitismu. V roce 1726 byl vydán tzv. *familiantský zákon*, který stanovil, kolik židovských rodin může pobývat v Čechách a na Moravě. Rodina dostala tzv. *familiantské číslo*, které zdědil většinou nejstarší syn. Pouze ten se mohl oženit a založit rodinu. Dále vznikl tzv. *translokační reskript*, který nařizoval, aby Židé sídlili v uzavřených čtvrtích v určité vzdálenosti od kostelů a jiných církevních staveb.⁴⁹ V praxi se jednalo o zpřísnění pravidel pro již existující ghetta.

Na dalším vývoji židovských komunit v Českých zemích se výrazně podepsala jazyková nařízení z konce 17. a počátku 18. století. Podle nich museli Židé pro záznamy v matrikách a obchodních knihách používat němčinu a každé židovské dítě dostalo hned při narození německé jméno. Pokud chtěla Pražská židovská obec komunikovat se zemskými úřady, musela použít opět němčinu, která byla v této době

---

⁴⁵ ROZKOŠNÁ, Blanka: *Židé v Mnichově Hradišti a okolí*, s. 11.

⁴⁶ PAŘÍK, V.: *Dějiny Židů v Mnichově Hradišti*, s. 409.

⁴⁷ ROZKOŠNÁ, Blanka: *Židé v Mnichově Hradišti a okolí*, s. 11.

⁴⁸ tamtéž

⁴⁹ ZAHRADNÍKOVÁ, Marie. *Dějiny Židů v českých zemích*. In: *Neztratitviru.cz*[online]. [cit. 2017-10-11]. Dostupné z: www.neztratitviru.net/doc/metodika/Zide_v_ceskych_zemich_2006.doc.

úředním jazykem. Znalosti tohoto jazyka museli prokazovat nejen židovští rabíni a učitelé, ale také například snoubenci, kteří se chtěli vzít.⁵⁰

S tím souvisel také trend zřizování židovských škol, ve kterých byla němčina vyučovacím jazykem a hebrejšтина pouze jedním z předmětů. Problematické bylo působení těchto škol v oblastech s převahou českého obyvatelstva, kde byly obyvateli často vnímány jako pilíře německého jazyka a kultury. Vytvoření sítě německo-židovského školství vedlo k tomu, že při národnostních soubojích se někteří Židé přikláněli spíše na stranu Němců. Ti doufali, že díky podpoře německé kultury dostanou na oplátku větší práva. Postupně dosáhli toho, že ghetta směla být přes den otevřená a židovští obchodníci mohli rozšiřovat své ekonomické aktivity prostřednictvím investic a zakládání nových podniků.⁵¹ Česky mluvící Židé tvořili menšinu, často žili na venkově nebo v ryze českých oblastech.

Jazykový vývoj můžeme ilustrovat na dokumentech Židovské náboženské obce Mnichovo Hradiště, které se dochovaly v Archivu Židovského muzea v Praze. V materiálech převládá německý jazyk, kterým byly dlouho vedené nejvýznamnější spisy, jako například kniha sedadel, hlavní finanční kniha, protokoly schůzí, stanovy, vyhlášky, pozvání na chůze atd. Až do konce 19. století němčina jasně dominovala jak v interních dokumentech obce, tak ve styku s vnějšími institucemi. Zajímavostí je použití jazyka v knize příspěvků a darů, kde použitý německý jazyk na krátko vystřídala čeština, v zápětí se ale znovu objevila němčina.⁵² Můžeme se domnívat, že knihu po krátkou dobu nějaký česky smýšlející člen obce, čemuž napovídá i změna rukopisu.

Zajímavé je, že téměř všechny dokumenty pohřebního bratrstva Chevra Kadiša jsou až do pozdní fáze existenci obce vedeny v hebrejštině. Pouze v několika málo spisech je k hebrejštině nabídnuta alternativa v němčině.⁵³ Hebrejšтина v této době již relativně dlouho nesloužila jako jazyk běžné komunikace, stále se však jednalo o jazyk s knižní a zejména náboženskou funkcí. Její použití v těchto knihách mohlo zdůrazňovat posvátné poslání toho „svatého bratrstva“, které zajišťovalo veškerou

---

⁵⁰ ZAHRADNÍKOVÁ, Marie. Dějiny Židů v českých zemích.

⁵¹ ZAHRADNÍKOVÁ, Marie. Dějiny Židů v českých zemích.

⁵² Archiv Židovského muzea v Praze, fond Židovská náboženská obec Mladá Boleslav, přidružená obec Mnichovo Hradiště.

⁵³ Archiv Židovského muzea v Praze, fond Židovská náboženská obec Mladá Boleslav, přidružená obec Mnichovo Hradiště.

organizaci a rituály spojené s pohřbem. Jejich úkolem bylo zacházet se zesnulým s úctou, tato úcta se mohla projevat i v použití tradičního hebrejského jazyka pro spisy spojené se smrtí a pohřbem.

Obec, která v 18. století nesla název „Israelitische Kulturgemeinde in Münchengrätz“⁵⁴, vedl starosta. Tomu se správou obce pomáhal písař, pokladník, kantor nebo rabín, košerák (řezník), sluha a kostelník. Řezník měl právo porážet dobytek a maso prodávat členům náboženské obce.⁵⁵ I pouhým nahlédnutím do inventáře k fondu židovské obce zjistíme, že důležitou činností židovské obce byla péče o chudé a nemocné souvěrce. V roce 1809 byl za tímto účelem založen spolek pro podporování chudých a nemocných Židů. O hřbitov a průběh pohřbů se zřejmě od roku 1784 staral spolek Chevra Kadiša, který byl i majitelem pohřebního vozu. Od roku 1809 existoval dobročinný spolek Bikkur Cholim, jehož úkolem bylo navštěvovat a starat se o nemocné. Na konci 18. století byl založen ženský spolek Frauenverein.⁵⁶ Spolkové činnosti židovské obce v Mnichově Hradišti si všimá i Gold.

2.2 Vývoj obce v 19. století

Už na konci 18. století byly v Českých Zemích odstraněny nejvýraznější rozdíly v postavení Židů a křesťanů, což umožnilo větší zapojení židovských obyvatel v oblastech vzdělávání a ekonomiky.⁵⁷ V této době si také všichni Židé museli zvolit německá jména. Přesto i na počátku 19. století přetrvávala četná omezení. Židé se i nadále nemohli bez patřičného povolení přestěhovat, nesměli sloužit ve státních úřadech a půdu směli získat jen ti, kteří se nechali pokřtít. Stále důležitější se stávala otázka židovské emancipace, která často souvisela s odklonem od tradičního židovského školství a celkově opouštěním dávných tradic.

---

⁵⁴ ⁵⁴ Archiv Židovského muzea v Praze, fond Židovská náboženská obec Mladá Boleslav, přidružená obec Mnichovo Hradiště.

⁵⁵ PAŘÍK, V.: Dějiny Židů v Mnichově Hradišti, s. 409.

⁵⁶ Archiv Židovského muzea v Praze, fond Židovská náboženská obec Mladá Boleslav, přidružená obec Mnichovo Hradiště.

⁵⁷ Zásahu na tom měl především Josef II., jeho zájmem bylo, aby jednotliví Židé získali kladný vztah ke státu (Pěkný, s. 111). To, spolu s prosazováním Němčiny, mělo napomoci jeho centralizačním snahám.

Významnou osobností emancipačního hnutí byl spisovatel Leopold Kompert, který se narodil v roce 1822 v Mnichově Hradišti. Jednalo se o syna obchodníka Josefa Komperta a Zuzany rozené Kinstelové. Malý Leopold byl nemluvný a často nemocný, o to víc však vstřebával atmosféru židovského ghetta, kde vyrostl. Své dojmy z dětství v Mnichově Hradišti použil jako inspiraci pro psaní příběhů z ghetta, ve kterých popisoval malé domky, svíce rozsvícené o Šabatu nebo například obavy mladých chlapců před prvním veřejným čtením z Tóry. Jeho dědeček z matčiny strany, který byl v místní židovské komunitě dobře známým učitelem a hudebníkem, ho často brávil na výlety za venkovskými židovskými komunitami.⁵⁸ I tyto cesty měly vliv na jeho pozdější tvorbu.

Nadaný Leopold studoval nejprve na piaristickém gymnáziu v Mladé Boleslavi, poté nastoupil na studium filozofie na univerzitě v Praze, a vzdělání dokončil ve Vídni. V roce 1840 podnikl dlouhou cestu do Uher, kde se seznámil s Ludwigem Augustem Franklem, vydavatelem vídeňského beletristického časopisu „Sonntagblätter“. V tomto listu pak vycházely Kompertovy povídky z ghetta, ve kterých většina příběhů čerpala z prostředí českých Židů. V roce 1848 Kompert vydal povídky knižně pod názvem „Z ghetta“.⁵⁹ Dostudovat univerzitu se mu však nepodařilo, po smrti obou rodičů se stal novinářem, aby mohl finančně zajistit své dvě sestry. Také strávil několik let jako vychovatel dětí v domě pruského konzula v Budapešti. Poté pracoval jako vychovatel i u samotného hraběte Andrassyho. Oženil se s mladou vdovou Marií Pollakovou, jejíž otec byl předsedou židovské obce v Budapešti.⁶⁰

Jeho dílo se vyznačovalo snahou o asimilaci. Byl přesvědčený, že brzy nastane doba, kdy židovské a křesťanské náboženství splynou v jedno. Židé podle něj měli dovršit osvobození z ghetta tím, že se obrátí k půdě a řemeslu.⁶¹ Dá se říci, že byl typickým Židem emancipační éry, rakouský a český (böhmissh) patriot, pyšný na svůj mateřský jazyk - němčinu. Svým požadavkem čestnosti a spolupráce lidí různých náboženství, národností a kultur předběhl svou dobu.

---

⁵⁸ ROZKOŠNÁ, Blanka: *Židé v Mnichově Hradišti a okolí*, s. 64.

⁵⁹ V originále „Aus dem Ghetto“. V důsledku centralizačních snah, které zahrnovaly například poněmčení židovského školství, došlo k urychlení procesu emancipace a příklonu židovských obyvatel k německé kultuře i jazyku. (Výstava o židovských spisovatelích, bývalá židovská škola v Jičíně, 20.11. 2017).

⁶⁰ Výstava o židovských spisovatelích, bývalá židovská škola v Jičíně, 20.11. 2017

⁶¹ tamtéž

Ve svých dílech vzpomínal i na své rodné Mnichovo Hradiště. V povídce „*Když si nás dědeček babičku bral*“ líčí příjezd mladého rabína, svého dědečka, do Mnichova Hradiště. „*V malé obci severních Čech bylo již několik dnů nemalé rozčilení. Očekávali mladého rabína, a jednoho dne jel starosta obce s několika nejmávanějšími a nejstaršími muži pět mil daleko od města, aby tam toužebně očekávaného rabína co neslavnostněji přivítali a doprovodili do nového sídla jeho působnosti...Bylo to právě v pátek odpoledne, když ctihodné hlavy obce opět přijížděly do obvodu své obce a kruhu svých rodin....Že se blížil šabat,⁶² bylo všude zřejmé....Když (rabín) konečně již do světnice vstoupil, našel celou rodinu seskupenou kolem stolu, jak právě zpívala starobylé písně oslavující blížící se velebný šabat“.⁶³*

V roce 1837 bydlelo v Mnichově Hradišti 177 Židů, kteří se zabývali následujícími živnostmi:

- 2 obchodníci se železem
- 1 doktor medicíny
- 2 krejčí
- 1 tkadlec
- 2 továrníci („Kartonfabrikant“) – Sigmund Hahn, Moritz Mauer
- 1 cukrář
- 1 lékárník
- 1 kartonážník
- 1 knihař
- 2 zlatníci - rodina Falkenau
- 1 obchodník s látkami
- 1 učitel

Seznam však zřejmě není úplný. Navíc je v „obecním židovském chudobinci“ čp. XI hlášena rodina Žida Markuse Winternitze se čtyřmi dětmi.⁶⁴

Polovina 19. století byla pro Židy v Českých zemích velkým mezníkem. Po revoluci v roce 1848 byla definitivně zrušena ghetta, toleranční daň i familiantský

---

⁶² Šabat – pro Židy sedmý den v týdnu, věnovaný odpočinku a modlitbám, začíná v pátek večer a končí sobotním večerem

⁶³ KOMPERT, Leopold: *Když si náš dědeček babičku bral*, in: *Židovská ročenka 5746-1986*, přeložil Šimon Freiburger, Rada židovských náboženských obcí, Praha, 1986, s. 40-45.

⁶⁴ PAŘÍK, V.: *Dějiny Židů v Mnichově Hradišti*, s. 410.

zákon. Počet Židů už nebyl omezován a mohli se svobodně pohybovat. V této době se začali hodně stěhovat a odcházeli zejména do pohraničí a velkých měst, kde se rozvíjel průmysl. Dosahovali velkých úspěchů v bankovníctví, právnictví i vědě. Posledním krokem k jejich naprostému zrovnoprávnění u nás byla ústava z prosince roku 1867, která židovským obyvatelům Habsburské monarchie přiznávala aktivní i pasivní volební právo.⁶⁵

Toto období bylo úspěšné i pro mnichovohradištské Židy. V textu V. Paříka, kronikáře města Mnichovo Hradiště, se píše že „ v roce 1847...na poděkování zeměpánu, že jej zvláštních židov. daní zprostil⁶⁶ a tím izraelity stejných práv občanských účastny učinil, konána byla jako ve všech jiných městech mocnářství rakousko-uherského i zde v Mnichově Hradišti slavnost zadostiučinění...slavnost se konala v synagoze....a zúčastnili se jí izraelité z města i okolí.“⁶⁷

Podle sčítání lidu z května roku 1848 žilo v Mnichově Hradišti 4074 obyvatel, z toho 135 Židů, což bylo přes 4 procenta obyvatel. V bývalém ghettu se nacházelo 18 domů, většina z nich však byla dřevěná.⁶⁸ Po zrušení omezujících nařízení a následném zrovnoprávnění už příslušníkům zdejší židovské obce nic nebránilo v rozvoji.

V roce 1852 založil Efraim Kompert rukodělnou továrnu na výrobu obuvi. Továrna prosperovala a její výrobky si získaly dobré jméno v celé Evropě. Vyvážely se například do Švédska, Ruska a Německa. Později továrnu zdědili synové František a Edmund.⁶⁹ O kvalitě těchto výrobků svědčí i skutečnost, že továrna byla v roce 1889 oceněna zlatou medailí na Světové výstavě v Paříži. Jednalo se o velkého zaměstnavatele, v roce 1890 pracovalo v obuvnické dílně 180 dělníků. Na konci 19. století byla k firmě přistavěna chemická čistírna, barvírna a prádelna. Po roce 1918 byla přeměněna na akciovou společnost v čele s Vítězslavem Glasserem.⁷⁰

Dalším podnikatelem byl Josef Poláček, který v padesátých a šedesátých letech vlastnil rukodělnou továrnu na koberce a chemickou barvírnu. Koberce byly vyváženy

---

⁶⁵ ZAHRADNÍKOVÁ, Marie. Dějiny Židů v českých zemích.

⁶⁶ V roce 1847 byly zrušeny některé zvláštní židovské daně, zejména daň z nemovitosti, rodinná a potravní

⁶⁷ PAŘÍK, V.:Dějiny Židů v Mnichově Hradišti, s. 410.

⁶⁸ ROZKOŠNÁ, Blanka: *Židé v Mnichově Hradišti a okolí*, s. 31.

⁶⁹ PAŘÍK, V.:Dějiny Židů v Mnichově Hradišti, s. 410.

⁷⁰ ROZKOŠNÁ, Blanka: *Židé v Mnichově Hradišti a okolí*, s. 56.

hlavně do Uher, Ruska a Polska.⁷¹ V chemické továrně se vyráběl inkoust, leštidlo na obuv, vazelína, vosky na kůže a krém na obuv. Kolem roku 1900 zde bylo zaměstnáno 40 dělníků. Její pozdější majitelé, Hugo Poláček a Jindřich Brill, byli známí jako místní dobrodinci. Sirotkům po legionářích v Mnichově Hradišti darovali celkem 30 tisíc korun.⁷²

V roce 1877 byl zapsán první záznam do nově založené protokolní knihy. Informuje o právě proběhlé volbě starosty a funkcionářů obce. Volby se konaly za přítomnosti volebního komisaře J. Aurera, úředníka z c.k. okresního hejtmanství. Zvoleni byli Marcus Fürth - starosta, Jindřich Faltin - pokladník, Jonas Hahn a Adalbert Fanta – členové výboru. Kromě obvyklých schůzí se jednou za rok konala i schůze generální. Při sčítání lidu v roce 1890 žilo v okrese Mnichovo Hradiště celkem 240 osob židovské víry. Toto číslo zahrnuje i Židy z venkovských obcí Bakov, Beřeč, Bělá pod Bezdězem, Bítouchov, Kluky, Loukovec, Žďár atd. V samotném městě Mnichovo Hradiště bydlelo 123 židovských obyvatel.⁷³

Starosty náboženské obce byli na konci 19. a počátku 20. století době následující muži:

- Marcus Fürth – 1877 – 1888
- Jonas Hahn – 1888 – 1891
- František Kompert – 1891 – 1904
- Bernard Lederer – 1904 – 1910
- Gustav Stross z Bělé pod Bezdězem – 1910 – 1913
- Jindřich Brill
- Adolf Bondy – 1913 – 1918
- Albert Abeles
- Zikmund Deutsch
- Moric Lamm, ředitel v Bělé pod Bezdězem
- Julius Netti

Následuje přehled rabínů a kantorů ze stejného období:

---

⁷¹ PAŘÍK, V.: Dějiny Židů v Mnichově Hradišti, s. 410.

⁷² ROZKOŠNÁ, Blanka: *Židé v Mnichově Hradišti a okolí*, s. 57.

⁷³ PAŘÍK, V.: Dějiny Židů v Mnichově Hradišti, s. 410.

- Emanuel Pollak – 1877
- Jindřich Löbelle – 1877 – 1879
- S. Fischmann – 1883
- Boss – 1884 – 1888
- M. Busgang – 1888 – 1889
- Gabriel Gottlieb – 1889 – 1891
- Siegmund Schrecker – 1891
- Adolf Lieben – 1891 – 1920 ⁷⁴

Židé v Mnichově Hradišti, stejně jako v ostatních částech Čech, postupně opouštěli své přísné zásady a tradice a splývali s prostředím, ve kterém žili. Altman ve své práci zmiňuje paměti Františka Mendíka, podle kterého místní Židé po smrti košeráka odebírali maso od křesťanského řezníka a prý jedli i vepřové maso. ⁷⁵

2.3 Vývoj obce na počátku 20. století

Na počátku 20. století byli zdejší Židé váženými obyvateli města. Živili se především obchodem a mnozí dokázala získat značné bohatství. Před první světovou válkou a během ní však došlo k velkému úbytků členů místní židovské obce. Pařík k tomu podotýká, že řada bohatších rodin se v této době odstěhovala do velkých měst, nebo do zahraničí.⁷⁶ Úbytek členů pokračoval i ve 20. letech 20. století a obec musela těžce zápasit o zachování samostatné existence.

Začaly se objevovat návrhy na sjednocení s větší židovskou náboženskou obcí, jako byla turnovská nebo boleslavská. Mnichovohradišští Židé však trvali na zachování samostatnosti a i přes finanční problémy se snažili platit rabína, hrobníka a učitele v židovské škole. Přemýšleli i o tom, že by si najali rabína, který byl už v důchodu, protože tomu by mohl stačit nižší plat. Při obraně samostatnosti se odvolávali na starobylost své židovské obce. Argumentovali také tím, že pokud

⁷⁴ PAŘÍK, V.: Dějiny Židů v Mnichově Hradišti, s. 411.

⁷⁵ ALTMAN, Jakub: *Němci a Židé v Mnichově Hradišti během let 1933 – 1945*, s. 21.

⁷⁶ PAŘÍK, V.: Dějiny Židů v Mnichově Hradišti, s. 411.

by došlo ke sloučení obcí a počet Židů v Mnichově Hradišti by znovu narostl, bylo by velmi složité obec znovu osamostatnit.⁷⁷ O tomto problému se zmiňuje i Altman.

Významnou osobností města se stal Albert Abeles, který byl krátce i předsedou zdejší židovské obce. Pocházel z chudších poměrů, ale vlastní pílí dokázal získat rozsáhlý majetek. Na svůj chudý původ však nezapomněl a věnoval se dobročinnosti. Pařík ve svém příspěvku zmiňuje, že Abeles přispíval jak souvěrcům, tak křesťanům. Založil nadaci, ze které měl každý rok jeden občan dostat 3 tisíce korun. Mělo se jednat o mladého člověka z Mnichova Hradiště a okolí, který pocházel z chudších poměrů a snažil se osamostatnit.⁷⁸

Během 30. let 20. století pokračovala snaha hradištských Židů zabránit přidružení k nějaké větší obci. Velkým problémem byla skutečnost, že si nemohli dovolit trvale platit vlastního rabína. Z tohoto důvodu se snažili domluvit s židovskou obcí v nedaleké Mladé Boleslavi, přáli si, aby jejich rabín do Hradiště dojížděl. Nakonec se jim podařilo vyjednat přítomnost rabína na svátky a také pro výuku zdejších židovských dětí. Tato situace pokračovala až do roku 1938, kdy se pomalu stala neudržitelnou. V rámci židovské komunity v Mnichově Hradišti se začalo objevovat stále více hlasů volajících po sloučení s jinou obcí. Mělo dojít k soupisu majetku obce a ten měl být, spolu s dalšími dokumenty, předán zástupci obce v Mladé Boleslavi.⁷⁹ K převedení matrik však v praxi došlo až v roce 1940.⁸⁰

V Archivu Židovského muzea v Praze jsou poslední samostatné dokumenty pro „přidruženou obec“ Mnichovo Hradiště datovány nejdále do roku 1938, některé však končí už rokem předchozím. Dokumenty týkající se mnichovohradištských Židů z let 1939 a 1940 již nejsou vedeny samostatně a spadají přímo pod židovskou obec v Mladé Boleslavi.⁸¹ To potvrzuje, že ke sloučení obcí, a tím ukončení samostatné a nezávislé existence židovské náboženské obce v Mnichově Hradišti, došlo během roku 1938.

---

⁷⁷ Archiv Židovského muzea v Praze, fond Židovská náboženská obec Mladá Boleslav, přidružená obec Mnichovo Hradiště, Zlomky spisového materiálu - sign. 22174, Protokoly schůzí - sign. 19656.

⁷⁸ PAŘÍK, V.: Dějiny Židů v Mnichově Hradišti, s. 411.

⁷⁹ Archiv Židovského muzea v Praze, fond Židovská náboženská obec Mladá Boleslav, účetní doklady - sign. 22067.

⁸⁰ Archiv Židovského muzea v Praze, fond Židovská náboženská obec Mladá Boleslav, přidružená obec Mnichovo Hradiště, Protokoly schůzí - sign. 19656.

⁸¹ Archiv židovského muzea, fond Židovská náboženská obec Mladá Boleslav

V první polovině 30. let byli Židé nedílnou součástí města. Vlastnili zde řadu podniků, mezi kterými byla nejvýznamnější Kompertova továrna na obuv, známá v celém Československu i v zahraničí. Kompertovi se o své zaměstnance dobře starali a někteří lidé dodnes vzpomínají na kvalitu jejich bot značky Armada. Ani tato továrna však neunikla velké hospodářské krizi. I přes značnou snahu tento závod udržet musel být v roce 1934 uzavřený.⁸² Vzhledem k tomu, že se jednalo o velkého regionálního zaměstnavatele, vedla tato událost k dalšímu zvýšení nezaměstnanosti.

Po vypuknutí hospodářské krize se zejména v pohraničí začaly šířit antisemitské nálady. Do Sudet se přenášely zejména z Německa a občas se ozývaly i v Československu. V Mnichově Hradišti, malém městě provinčního charakteru, se však tyto nálady neprojevovaly. Židé se dále zapojovali do chodu města a ostatní lidé se je nijak nesnažili vyčlenit z běžného života.

2.4 Za druhé republiky a v protektorátu

Poklidné soužití však skončilo v letech 1938 a 1939. Po mnichovské dohodě musela Československá republika na podzim roku 1938 přenechat Německu pohraniční oblasti, tzv. Sudety. V Německu už od roku 1935 platily norimberské zákony, z nichž byl nedůležitější zákon o říšském občanství a zákon o ochraně německé cti a krve. Jednalo se vlastně o základní prostředek rasové diskriminace a genocidy, zaměřené zejména proti židovským obyvatelům. Tyto zákony začaly velmi brzy platit i v odtržených částech Sudet. Židé z okleštěného pohraničí, kde se z nich rázem stali občané nejnižší kategorie, prchali do vnitrozemních oblastí Česko-Slovenska.⁸³

Mnichovo Hradiště sice do Sudet nepatřilo, ale nacházelo se na samém okraji okupovaného území, nová hranice procházela oborou Klokočka, která stála pouze několik kilometrů od města. Městem proudily davy uprchlíků, někteří pokračovali dále do vnitrozemí, jiní se zde usadili. Mnoho emigrantů bylo židovského vyznání. V lednu roku 1939 se zde usadilo 280 uprchlíků.⁸⁴ Problematice migrace po mnichovské dohodě se práce dále věnuje v následujících kapitolách.

---

⁸² ALTMAN, Jakub: *Němci a Židé v Mnichově Hradišti během let 1933 – 1945*, s. 32.

⁸³ ZAHRADNÍKOVÁ, Marie. *Dějiny Židů v českých zemích*. In: *Neztratitviro.cz*.

⁸⁴ Muzeum města Mnichovo Hradiště, *Pamětní kniha města Mnichovo Hradiště*, s. 485.

Ani tato situace však nebyla tou nejhorší. Na jaře roku 1939 došlo k totálnímu zničení státu, když byl vyhlášen Protektorát Čechy a Morava a došlo k odtržení Slovenského státu. Do Čech vstoupila německá vojska a začaly zde také platit norimberské zákony. Každý měsíc byla vydávána nová diskriminační opatření namířená proti židovským obyvatelům. Ti byli v protektorátu uzavíráni do nových ghett, nazývaných „ghetta bez zdí“. ⁸⁵

O průběhu těchto událostí v Mnichově Hradišti vypráví Jana Renée Friesová⁸⁶, židovská dívka, která se zde narodila: „...vstup německé armády do Mnichova Hradiště 15.3. 1939 vnímám již velmi přesně jako národní i osobní tragédii a ohrožení. Prožívám zoufalství se svou rodinou, stejně jako s lidmi v městečku a s dětmi ve škole....okupace zasáhla do všeho, i do drobných věcí každodenního života....dozvěděla jsem se něco důležitého a něco mě dosud neznámého, že jsem Židovka, že babička je Židovka, máma i táta a také všichni příbuzní...byla to pěkná řádka lidí, z nichž, až doposud vážených občanů....norimberské zákony udělaly rázem občany druhořadé“. ⁸⁷

V roce 1940 bylo Židům zakázáno navštěvovat sportovní události. Pořadatelé museli k propagačním materiálům a pozvánkám na sportovní akce povinně napsat že Židům je vstup zamítnut.⁸⁸Jana Renée Friesová ve své knize vzpomíná, že Židé nesměli chodit ven po deváté večerní hodině a na vratech vedoucích k Valdštejnskému parku visela cedule „Židům vstup zakázán“. Přátelé a známí se židovským obyvatelům někdy na ulici vyhýbali a k lékaři mohli chodit jenom ve vyhrazenou hodinu. Popisuje dojmy své babičky: „*Já sama teď vůbec nevycházím...ani nakupovat nechodím. V takových věcech si nedám poroučet, ani časově ne*“. ⁸⁹

Židé z Mnichova Hradiště museli své domovy opustit už létě roku 1940 a byli shromážděni na hradě v Mladé Boleslavi. Zde žili až do ledna roku 1943, kdy byli převezeni do Terezína. Nařízení okresního hejtmána z konce června roku 1940 ukládá

⁸⁵ ZAHRADNÍKOVÁ, Marie. Dějiny Židů v českých zemích..

⁸⁶ Jana Renée Friesová se narodila v Mnichově Hradišti rodičům Anně, rozené Bondyové a Richardovi Friesovi. Rodina bydlela v Josefově, ale do Mnichova Hradiště často jezdili za Anninou matkou Františkou Siegrovou a jejím druhým manželem Janem Siegrem. Otec Anny a první manžel Františky Adolf Bondy zemřel v roce 1914. Jana Renée Friesová z velké části vyrůstala v Mnichově Hradišti.

⁸⁷ FRIESOVÁ, Jana Renée: *Pevnost mého mládí*, Praha, Jaroslava Pobertová 2005, ISBN 80-903601-0-6, s. 24.

⁸⁸ Muzeum města Mnichovo Hradiště, pamětní kniha města Mnichovo Hradiště.

⁸⁹ FRIESOVÁ, Jana Renée: *Pevnost mého mládí*, s. 35- 36.

představitelům ŽNO v Mladé Boleslavi, aby zajistili přesun židovského obyvatelstva z Mnichova Hradiště a Bělé pod Bezdězem do předem určených prostor v Mladé Boleslavi. Jejich byty měly být zcela vyklizeny a řádně vyčištěny. Lidé měli přesně určeno, které věci si s sebou mohou vzít, a převoz majetku, stejně jako cestu do Boleslavi, si museli uhradit sami.⁹⁰

Prázdné byty připadly místnímu vedení NSDAP a okresnímu úřadu. Na začátku července roku 1940 byly všechny židovské byty vyklizené, kromě bytu Pavlína Hellerové,⁹¹ která se proti rozhodnutí o transportu odvolala k Oberlandratu do Jičína. V Mnichově Hradišti zůstala také 62 letá Olga Poláčková, schovanka okresního chorobince neschopná pohybu. Zemřela v roce 1941 a její pohřeb byl posledním na zdejším židovském hřbitově. Dále bylo vydáno oznámení o uzavření všech židovských obchodů a všechny hostince, hotely a vinárny v Mnichově Hradišti byly prohlášeny za „čistě árijské“. Navíc vyhláška z listopadu 1940 zakazovala všem Židům v okrese přístup do všech ubytovacích zařízení pod pokutou 5 tisíc a s hrozbou vězení za 14 dnů. Majitelé všech ubytovacích podniků byli nuceni zavést dvojjazyčné nápisy.⁹²

Některé zámožné rodiny se před deportacemi zachránily emigrací, jednalo se například o část rodiny Poláčků a Kompertů. Někteří doufali, že je před nejistým osudem uchrání změna náboženství, což byl i případ Františky Siegrové, babičky R. Friesové, „*kteřá se nechala pokřtít v době, kdy Hitler ohrožoval Evropu*“.⁹³ I Friesovi zvažovali emigraci, měli dokonce přislíbena australská víza. Nakonec se však rozhodli v zemi zůstat, protože nechtěli opustit své příbuzné. Obávali se, že už by se s nimi nikdy neshledali.⁹⁴

Změna náboženství však nikoho nezachránila. Němce nezajímalo současné vyznání, ale rodinný původ. Nebylo pro ně důležité, zda člověk chodil do synagogy nebo do kostela. O životě a smrti rozhodoval rodokmen, tedy něco, co nikdo ovlivnit nemohl. Odklad nástupu do transportu byl možný pouze v případě smíšených manželství. Pokud se manželé nerozvedli, měli Židé větší šanci na záchranu. To byl i případ výše zmíněné Františky Siegrové. Když ovdověla, znovu se vdala za

---

⁹⁰ ROZKOŠNÁ, Blanka: *Židé v Mnichově Hradišti a okolí*, s. 36.

⁹¹ I ona musela později nastoupit do Terezína

⁹² Muzeum města Mnichovo Hradiště, pamětní kniha (kronika) města Mnichovo Hradiště, s. 465.

⁹³ FRIISOVÁ, Jana Renée: *Pevnost mého mládí*, s. 35.

⁹⁴ Tamtéž, s. 172.

soudního radu Siegra, který byl katolík a později ateista. Jan Sieger před válkou adoptoval svou nevlastní dceru i vnučku, v marné snaze zabránit jejich transportu. Ani jeden z manželů se však bohužel nedočkal konce války. Jan Sieger byl zatčen v roce 1943 gestapem. Rodině své nevlastní dcery, která byla v té době v Terezíně, tajně posílal balíčky s potravinami. Udal ho někdo z občanů Mnichova Hradiště a gestapo tak šlo na jistotu, když u nich doma objevilo tajný sklad potravin. Byl zastřelen v roce 1944 v Praze na Pankráci. Františka Siegrová byla také zatčena a prošla nejrůznějšími věznicemi. Zemřela pravděpodobně v Osvětimi.⁹⁵

V Mnichově Hradišti však v této době žili i lidé, kteří s Židy soucítili a byli jim nakloněni. Svědčí o tom vzpomínky R. Friesové, která v prosinci roku 1941 porušila zákaz cestování a s matkou se z Josefova tajně vypravila vlakem do Mnichova Hradiště. Popisuje, že při této návštěvě se dívky z města nebály zvat ji k sobě domů na různé oslavy.⁹⁶

V této době však již v Hradišti žádní jiní Židé nežili, všichni byli vězněni na mladoboleslavském hradě. Své dojmy z věznice na hradě popisuje Otto Seidler⁹⁷. *„Životní podmínky na hradě byly spartánské, chyběl prostor a soukromí. Na hradě bydlelo zhruba 200 lidí. V každém patře byl jen jeden záchod a jeden vodovod, chyběla elektrina. Naše rodina se dělila o místnost s rodinou pana Ecksteina, bývalého tajemníka Laurina a Klementa ve Škodovce.“*⁹⁸

Podmínky na boleslavském hradě popisuje i Miloš Pick:⁹⁹ *„ Tehdy nás tam bylo sedm set a ve stísněných prostorech jsme byli pod dohledem německého gestapa a českých četníků. Hlídali nás jičínští četníci, kteří se chovali velice slušně. Říkali nám, co hlásí Londýn. Zatímco gestapáci se těmi namačkanými vězni profackovali.*

---

⁹⁵ FRIISOVÁ, Jana Renée: *Pevnost mého mládí*, Praha, s. 187.

⁹⁶ Tamtéž, s. 30.

⁹⁷ Otto Seidler se narodil v roce 1930 v židovské rodině v Mladé Boleslavi. V roce 1940 byl spolu s dalšími rodinami vystěhován na hrad v Mladé Boleslavi. Podařilo se mu přežít věznění v Osvětimi i Buchenwaldu.

⁹⁸ Otta Seidler [online]. [cit. 2017-12-05]. Dostupné z: <http://www.pametnaroda.cz/story/seidler-otto-1930-4424>

⁹⁹ Miloš Pick se narodil v roce 1926 v židovské rodině v Libáni u Jičína. Za války se zapojil do odboje a v lednu 1943 byl poslán do Terezína. Cestou strávil několik dní na hradě v Mladé Boleslavi. Podařilo se mu přežít Osvětim.

*Šel jsem k jednomu četníkovi a zeptal jsem se ho, co hlásí Londýn. On se mi podíval na tu hvězdu, nejdřív se zarazil a pak mi to řekl.*¹⁰⁰

Židé z Mnichova Hradiště zde byli vězněni dva a půl roku. V lednu roku 1943 museli nastoupit do transportu do Terezína a poté dále do Osvětimi, kde naprostá většina z nich zahynula.¹⁰¹ Starobylá mnichovohradištská židovská obec zanikla v důsledku vyvraždění téměř všech jejích členů. Válku přežil pouze Karel Pick, S. Deutsch a Jana Renée Friesová s maminkou, které ale nepatřily ke zdejší židovské obci.

V současné době není v Mnichově Hradišti mnoho stop po odvečených židovských obyvatelích. Synagoga, škola i významné továrny byly zbourány a pozemek hřbitova byl použit ke stavbě domů. Můžeme zde vidět pouze některé domy, ve kterých Židé bydleli a pomník na místě bývalého židovského hřbitova.

---

¹⁰⁰ *Před Branou do Pekel, Miloš Pick.* Místa paměti národa [online]. [cit. 2017-12-05]. Dostupné z: <http://www.mistapametinaroda.cz/?lc=cs&id=637>.

¹⁰¹ Jmenný seznam s poznámkami o osudech jednotlivých lidí se nachází v příloze této práce

2.5 Židovské památky v Mnichově Hradišti

2.5.1 Hřbitov

Jak už bylo řečeno výše, židovských památek se v Mnichově Hradišti mnoho nedochovalo. Existoval zde židovský hřbitov, není však jisté, kdy byl vlastně založen. Podle kronikáře Mnichova Hradiště V. Paříka byl založen na vysoké skále nad řekou Jizerou v roce 1710.¹⁰² Tento údaj však pravděpodobně není přesný, dochovaly se záznamy, které mluví o existenci hřbitova (konkrétně hřbitovního domku) už v roce 1645. Hřbitov tedy nejspíše vznikl v první polovině 17. století. Rozkošná uvádí, že v pamětní knize je založení hřbitova datováno dokonce do počátku 15. století, tento údaj však nelze doložit.¹⁰³

Nejstarší náhrobek Eizika, syna Joela, pocházel z roku 1663 nebo 1773. Byla tu také řada náhrobků z první poloviny 18. století. Pozemek původně patřil městu, které ho židovské obci v roce 1710 prodalo. Byli sem pohřbíváni i Židé z dalekého okolí, například z Mimoně, Dolního Bousova, Rožďalovic u Jičína a Přepěř u Turnova. V knize hrobů je jen v letech 1825 – 1899 zapsáno 416 hrobů. Od první poloviny 19. století zde stál také hrobnický domek, ve kterém byla místnost pro vykonávání pohřebních obřadů.¹⁰⁴

Je doloženo, že hřbitov byl na konci 19. století opravován a zdi získaly v roce 1897 novou výmalbu. V roce 1900 byla provedena rozsáhlá oprava hřbitovního domku. Opravy pokračovaly i ve 20 letech 20. století, kdy byla opravována zeď. Hřbitov byl udržovaný a používaný až do druhé světové války.¹⁰⁵ Poslední pohřeb zde proběhl v roce 1941, kronika města to komentuje takto: „*Chovanka okresního chudobince Olga Poláčková narozená 18.10. 1878, svobodná izraelského vyznání zemřela dne 17. listopadu 1941. Německé nařízení o Židech na tuto osobu zapomnělo. Její náboženský původ byl zjištěn až po její smrti. Německými okupačními úřady bylo ihned nařízeno....že pohřbu smí se zúčastniti její nejbližší příbuzní. Dostavil se její jediný bratr Karel Poláček, obchodník s látkami z Milevska u Tábora*“.¹⁰⁶

¹⁰² PAŘÍK, V.: Dějiny Židů v Mnichově Hradišti, s. 409.

¹⁰³ ROZKOŠNÁ, Blanka: *Židé v Mnichově Hradišti a okolí*, s. 53.

¹⁰⁴ Tamtéž, s. 55.

¹⁰⁵ Tamtéž

¹⁰⁶ Muzeum města Mnichovo Hradiště, pamětní kniha města Mnichovo Hradiště, s. 452.

Hřbitov byl v roce 1984 zlikvidován, zahrnut zeminou a přeměněn na lesopark a stavební pozemky.¹⁰⁷ Dochovaly se pouze malé zbytky hřbitovní zdi a několik úlomků náhrobních kamenů. Zbytek kamenů byl překryt zeminou, naházen do Jizery, nebo použit do základů nedalekých domů. V korytě řeky Jizery, pod svahem, kde hřbitov stával, jsou v létě dodnes k vidění zbytky náhrobních kamenů. Z některého z kamenů byla pry zhotovena jídelní deska ke stolu na zahradě jednoho z domů. Existenci hřbitova připomíná pomník s nápisem „Zde byl židovský hřbitov 1800 – 1982“.

2.5.2 Škola

K založení zdejší židovské školy došlo na počátku 19. století a vyučovacím jazykem bylo podle nařízení státu němčina. Škola stávala v severním konci dnešní Havlíčkovy ulice v domě čp. 58 na parcele 309/1.¹⁰⁸ Jedná se o místo v kopci přímo pod mnichovohradištským zámekem. Podle materiálů dochovaných v Archivu Židovského muzea se můžeme domnívat, že fungovala minimálně do roku 1931.¹⁰⁹ V této budově se nacházel i byt rabína¹¹⁰. Zajímavé je, že za první světové války zde byli ubytováni uprchlíci z Haliče.¹¹¹

O škole se zmiňuje kronika města Mnichova Hradiště: „za Rakouska v 19. století povolena jim (Židům) škola německá, kde vyučoval rabín. Poslední rabín a řídicí učitel na této škole v Mnichově Hradišti byl pan Ig. Izák Nettel a za něho škola zrušena, neb bylo málo dětí. Vyučovalo se v domě 58, kde stojí synagoga (ve dvoře).“¹¹²

Zajímavé je porovnání s osudy židovské školy sousední židovské obce v Jičíně. Neví se, kdy přesně byla jičínská židovská škola založena, ale je doloženo, že ve druhé polovině 19. století se jednalo o velmi úspěšnou instituci s vysokou úrovní vzdělávání. Byla tak vyhlášena, že do ní chodily děti z širokého okolí a dokonce ji navštěvovaly i děti katolické. V roce 1898 však bylo její fungování náhle

¹⁰⁷ ROZKOŠNÁ, Blanka: *Židé v Mnichově Hradišti a okolí*, s. 55.

¹⁰⁸ PAŘÍK, V.: *Dějiny Židů v Mnichově Hradišti*, s. 409.

¹⁰⁹ Archiv židovského muzea v Praze, fond židovská náboženská obec Mladá Boleslav, přidružená obec Mnichovo Hradiště, Rozpočet na opravu školy – sign. 19807, účetní doklady (bez čísla).

¹¹⁰ Národní archiv v Praze, fond matriky židovských náboženských obcí v českých krajích, Mnichovo Hradiště, kn. 1289.

¹¹¹ Muzeum města Mnichovo Hradiště, pamětní kniha (kronika) města Mnichovo Hradiště, s. 190.

¹¹² Tamtéž, s. 280.

zastaveno, a to z jazykových důvodů. Jičínské obyvatelstvo těžce neslo, že se zde vyučovalo německy a při pouličních nepokojích v roce 1897¹¹³ vyloukl dav budově okenní tabulky. Jičínská židovská obec se rozhodla v rámci opatrnosti školu zavřít.¹¹⁴

Škola v Mnichově Hradišti však pravděpodobně žádnou takovou situaci řešit nemusela, nebo o tom zatím nejsou žádné doklady. Zde pouze čeští vlastenci poukazovali na to, že vyučovacím jazykem byla němčina.¹¹⁵ Občasné výpady proti židovským obyvatelům se projevíly pouze slovně, když byli Židé srovnáváni s Němci a nazýváni odpůrci českého hnutí.¹¹⁶ Mohlo to být způsobeno tím, že Mnichovo Hradiště bylo menší městečko. Lidé se tu mezi sebou více znali a ani židovská, ani německá komunita zde nebyla tak velká, aby daly příčinu k vzniku násilných nepokojů.

V souvislosti s Badeniho nařízeními (a jejich následným zrušením) zde podle všeho zůstalo pouze u stížností, které zachycuje místní kronika: „*Skutkem tím byl český národ ve svých citech a projevech nejenom poškozen, neboť jazyková nařízení z doby Badeniho musel si draze vykoupiti a hrabivá zpupnost německá nedopřála mu ani tuto malou vymoženost*“.¹¹⁷

2.5.3 Synagoga

Nejstarší doklady týkající se mnichovohradištské synagogy pocházejí z roku 1790. Pozemek, na kterém stála, patřil původně Eliášovi Hahnovi, ale v roce 1791 ho židovská obec za 225 zlatých odkoupila. V této době zde bylo 55 sedadel pro muže a 43 pro ženy. Synagoga stála hned vedle židovské školy, na parcele č. 311 v severním konci Havlíčkovy ulice. Díky inventáři z roku 1833 víme, že se v synagoze nacházelo celkem 10 Tór, přičemž nejstarší vznikla v roce 1775.

---

¹¹³ V dubnu 1897 došlo k vydání Badeniho jazykových nařízení, která zrovnoprávňovala češtinu s němčinou ve vnitřní úřední korespondenci. Tato nařízení vyvolala značné protesty ze strany Němců, které vedly k Badeniho odstoupení z funkce na konci listopadu roku 1897. Na tyto události, které znamenaly další porážku české politiky, reagovali Češi čtyřdenními pražskými bouřemi. Nepokoje byly zaměřené i proti židům, jako „sloupům němectví“, a brzy se přenesly i do oblastí mimo Prahu

¹¹⁴ ÚLEHLA, Vladimír: K jičínským protiněmeckým a protizidovským výtržnostem před 100 lety, in: Nové noviny, 1998, č. 1, s. 2.

¹¹⁵ ALTMAN, Jakub: *Němci a Židé v Mnichově Hradišti během let 1933 – 1945*, s. 19.

¹¹⁶ Tamtéž, s. 21.

¹¹⁷ Muzeum města Mnichovo Hradiště, pamětní kniha (kronika) města Mnichovo Hradiště, s. 112.

Dále zde bylo stříbro, parochety a židovská obec vlastnila i ženské lázně. V roce 1847 se zde konala výše zmíněná slavnost při příležitosti zrušení některých speciálních židovských daní. Jednalo se o velkou slávu. Při této příležitosti „*byl chrám Páně co nejnádherněji a vkusně okrášlen. ... Vlály prapory, vpravo císařský, rakouský, barvy žluté a černé, vlevo prapor královský, český, barvy červené a bílé. V modlitebnici vpravo stáli mužští izraelité, vlevo ženské izraelitky. Vše v nádherném, skvostném svátečním oděvu*“.¹¹⁸

Další zprávy o synagoze pochází až z konce 19. století, kdy zde byly instalovány varhany. Bohoslužby se v synagoze konaly až do druhé světové války, i když zřejmě pouze na větší židovské svátky.¹¹⁹ Židovská obec se snažila synagogu udržovat v dobrém stavu a tak zde v září roku 1929 byly provedeny rozsáhlejší opravy.¹²⁰ Židovská obec si své synagogy vážila a dbala na její dobrý stav. Měla ji dokonce pojištěnou u banky Slávie, a to proti vloupání, krádeži a požáru.¹²¹

Podle soupisu jmění židovské obce z roku 1938 byla synagoga zděná budova s klenutými okny. Patřilo k ní vnější kryté schodiště vedoucí na ženskou galerii a chodilo se k ní slepou uličkou, ve které stála také budova rituální lázně a židovská škola s bytem rabína. Ve dvorku u synagogy stával malý domek, který se používal jako zimní modlitebna, když se v synagoze netopilo. Ve spodní části synagogy se nacházely (mimo jiné) lavice, svatostánek, lustr, svícny, elektrické osvětlení, osm Tór, osm plášťů na Tóry, pokladnička a měděné umyvadlo. V horní části byly lavice, varhany, dřevěný rám a další svícny.¹²²

V roce 1941 byla budova synagogy v Havlíčkově ulici (dříve Židovské ulici), spolu se sousední budovou židovské školy, prodána továrníku Götzlovi, majiteli firmy Václav Beneš, chemická barvírna a čistírna. Objekty byly prodány za 22 tisíc korun. Bývalá židovská škola byla ihned srovnána se zemí a v synagoze byl zřízen sklad uhlí. Za rok byla zbourána i synagoga.¹²³

---

¹¹⁸ROZKOŠNÁ, Blanka: *Židé v Mnichově Hradišti a okolí*, s. 49.

¹¹⁹ALTMAN, Jakub: *Němci a Židé v Mnichově Hradišti během let 1933 – 1945*, s. 22.

¹²⁰Muzeum města Mnichovo Hradiště, pamětní kniha (kronika) města Mnichovo Hradiště, s. 280.

¹²¹Archiv židovského muzea v Praze, fond židovská náboženská obec Mladá Boleslav, přidružená obec Mnichovo Hradiště, Finanční knihy, hlavní kniha, sign. 1152.

¹²²ROZKOŠNÁ, Blanka: *Židé v Mnichově Hradišti a okolí*, s. 51.

¹²³Muzeum města Mnichovo Hradiště, pamětní kniha (kronika) města Mnichovo Hradiště, s. 293.

Dnes toto místo rozhodně není důstojnou připomínkou existence zdejší židovské komunity. Na místě bývalé školy stojí opuštěné ruiny továrny na chemické čištění oděvů, která byla postavena po druhé světové válce. Zemina je do hloubky kontaminovaná toxickými chemikáliemi vzniklými při výrobě, a tak nikdo nemá o pozemek zájem. Před jeho využitím by bylo nutné odvézt tuny kontaminované hlíny a suti.

V místě, kde stávala synagoga, je dnes nezastavěný tovární dvorek, který od zbytku ulice odděluje provizorní nevhledná teď. Téměř nikdo z místních neví, že zde stávala synagoga a židovská škola. Není zde ani velké povědomí o tom, že zde byly (a jsou) židovské domy. Místní židovskou obec tak nejvíce připomínají zbytky náhrobních kamenů a pomník na místě zrušeného hřbitova.

2.6 Materiály ke studii demografie židovských obyvatel

K demografickému studiu židovského obyvatelstva v Českých zemích může být použito několik typů materiálů. Jedny z nejstarších záznamů můžeme nalézt v dokumentech sepsaných pro vrchnost i panovníka, kteří chtěli mít přehled o náboženském vyznání svých poddaných. Mezi důležité dokumenty pro evidenci židovských obyvatel patří Soupis poddaných podle víry, Berní rula a Tereziánský katastr.

Soupis poddaných podle víry z roku 1651 je prvním pokusem o evidenci všech obyvatel Čech. Jednalo se vlastně o další nástroj rekatolizace. I přes značné snahy o znovuzavedení výlučného katolictví se v Čechách i po třicetileté válce řada obyvatel hlásila k nekatolickým konfesím. Na základě patentu z února 1651 bylo všem vrchnostem nařízeno do šesti týdnů vyhotovit soupis na základě příslušnosti ke katolickému náboženství. Pro tento účel byly vyhotoveny speciální formuláře jednotné pro celé Čechy. Zapisovalo se jméno, stav, povolání, věk a údaj o náboženství, u nekatolíků spolu se znaménkem plus nebo minus, podle toho, zda byla šance na jejich obrácení na „pravou“ víru.¹²⁴ Originály jsou uloženy v Národním archivu v Praze a svazky také pro velký zájem badatelů vyšly knižně.

Formuláře s přehledem obyvatelstva Mnichova Hradiště však nejsou k dispozici. V této době patřilo město rodu Valdštejnů. Soupis valdštejnského panství s názvem „Skály“, do kterého spadal i nedaleký Turnov, je však neúplný, a řada dokumentů chybí.

Autoři předmluvy k vydání soupisu pro Boleslavský kraj zmiňují, že některá poddanská města soupisy nevyhotovila a tato odpovědnost tak přešla na vrchnost. Navíc v létě roku 1651 místodržitelská kancelář přestala požadovat podrobnou formu soupisu a stačilo vypracovat pouze jakýsi přehledový výkaz všech nekatolických osob. Z tohoto důvodu nebyl soupis na některých panstvích vůbec vyhotoven. Stávalo se také, že soupis sice dokončen byl, ale vrchnost ho místodržitelské kanceláři vůbec neodeslala.¹²⁵ V každém regionu byla situace jiná a dnes už je téměř nemožné zjistit, z jakého důvodu se některé soupisy nedochovaly, nebo zda vůbec došlo k jejich vzniku.

---

¹²⁴ PAZDEROVÁ, Alena: *Soupis poddaných podle víry z roku 1651: Boleslavsko*. Vyd. 2., dopl. Praha, Národní archiv, 2005. ISBN 80-86712-28-1, s. 3.

¹²⁵Tamtéž, s. 4 – 5.

Dalším významným demograficko – historickým pramenem je **Berní rula z roku 1654**. Jedná se vlastně o první pokus sepsat majetek všech obyvatel Čech a na základě toho pak stanovit jejich daňovou povinnost. Obdobný dokument sepsaný pro Moravu se nazývá Lánové rejstříky. Originály jsou uloženy v Národním archivu v Praze a Berní rula byla také vydána knižně. Její využití pro studii židovských obyvatel však může být někdy problematické, protože se jedná hlavně o evidenci majitelů majetku a to zejména půdy. Židé ale v těchto dobách půdu vlastnit nesměli. Dále jsou zde uvedeni lidé, kteří se věnovali nějaké živnosti či řemeslu, což židovští obyvatelé neměli vždy dovoleno.

Mnichovo Hradiště je zde uváděno jako městys. Mezi tzv. zahradníky zde můžeme najít Marka Žida, ke kterému zde ale nejsou žádné další informace. Podle záznamů nevlastnil žádnou půdu ani dobytek a nevěnoval se ani řemeslu. Žádné další záznamy o židovských obyvatelích zde nenajdeme.¹²⁶

Oproti tomu Rozkošná uvádí, že v době třicetileté války a krátce po ní v Mnichově Hradišti žila rodina Issaka Wolfa, který měl se ženou Alinou syna Benjamina. Ten se pak oženil s Alinou a měli spolu dvě dcery a syna Josefa. První dcera se provdala za Samuela Mirotického a druhá dcera Alžbeta si vzala Marka Löbla. Dále zde žil Josef Jišle, Eliáš Steinšmíd s rodinou, Eliáš, Jakub Jaufman a Izák Šaje s rodinou.¹²⁷ Pravděpodobně však neměli žádný zdanitelný majetek a nevěnovali se řemeslu, a tak do berní ruly zaneseni nebyli.

O něco více informací o počtu židovských obyvatel Mnichova Hradiště můžeme nalézt v **Tereziánském katastru**. Soupisy pro Čechy jsou uloženy v Národním archivu v Praze a stejně jako předchozí dokumenty byly vydány knižně. Soupisy pro Moravu se nachází v Moravském zemském archivu. Katastr se dělí na několik částí (přípravný a dodatkový materiál, konečný elaborát, katastr měst Pražských) a vznikl v letech 1713 až 1790.¹²⁸

Je zde uvedeno, že v Mnichově Hradišti žili tři Židé a celkově na panství bylo jedenáct židovských rodin, mezi kterými byl jeden krejčí a jeden řezník. Zbytek

---

¹²⁶ CHALUPA, Aleš, - ČECHURA, Jaroslav - RYANTOVÁ, Marie: *Berní rula*, Praha, Státní ústřední archiv, 2001, ISBN 80-85475-79-0. 8-9, s 72,73.

¹²⁷ ROZKOŠNÁ, Blanka: *Židé v Mnichově Hradišti a okolí*, s. 10.

¹²⁸ Národní archiv, Tereziánský katastr, inventář, číslo pomůcky: 230,938. Dostupné z: <http://www.badatelna.eu/fond/69/zakladni-informace/>, 15.12.2017.

se živil obchodem.¹²⁹ Rozkošná uvádí i jména těchto jedenácti rodin. Byli to Fürthovi, Winternitzovi, Kaufmannovi, Kumpertovi, Falkenau, Kantorovi, Janowitzovi, Hahnovi, Moysesovi a dále zde bydlel šames Alexandr s rodinou, nájemce vinopalny Elias Hahn s rodinou, vdova Salomonová, David Kumpert a učitel Joel Bachrady.¹³⁰

Jedním z nejvýznamnějších pramenů pro studium demografického vývoje židovských komunit v Čechách i na Moravě jsou **knihy židovských familiantů**. Vznikly na základě tzv. familiantského zákona z roku 1726.¹³¹ Tento zákon byl výsledkem snah Karla VI. o redukci počtu židovských obyvatel. Původní návrhy na vypovězení ze země byly zamítnuty, protože Židé hráli příliš důležitou úlohu v hospodářské a finanční oblasti. Místo toho bylo rozhodnuto, aby byli znovu přísně vměstnání do ghett, venkovským Židům bylo zakázáno stěhovat se do Prahy a byl na ně uvalen neměnný *numerus clausus*.¹³² V Čechách mohlo zůstat 8541 rodin a na Moravě 5106.¹³³

Familiantský zákon byl nástrojem, který měl zaručovat, že tento počet zůstane skutečně neměnným a nebude se nadále zvyšovat. Všichni, kteří byli v době vydání zákona ženatí, nebo ovdovělí a byli přednosti domácnosti, byli prohlášeni za „hlavu“ rodiny (*patres familiae* = familianti) a získali familiantské číslo a s ním i právo inkolátu, tedy pobytu v zemi. Toto číslo v povoleném počtu rodin přecházelo většinou z otce na nejstaršího syna, který jako jediný z potomků mohl získat povolení k sňatku¹³⁴ a oženit se. Dívky familiantské číslo od otce získat nemohly.

Mladší synové si měli hledat nevěsty za hranicemi, nebo museli čekat a doufat, že se ve stanoveném počtu familiantů uvolní místo, například úmrtím bezdětného familianta, vymřením rodiny,¹³⁵ adopcí do rodiny bez mužského potomka, výkonem určitého řemesla, nebo za úplatu.¹³⁶ Pěkný se zmiňuje, že povolení k sňatku mohli

---

¹²⁹ CHALUPA, Aleš - LIŠKOVÁ, Marie - NUHLÍČEK, Josef - RAJTORAL, František
Tereziánský katastr český, Svazek 1. Rustikál, Praha, archívni správa ministerstva vnitra, 1964.

¹³⁰ ¹³⁰ ROZKOŠNÁ, Blanka: *Židé v Mnichově Hradišti a okolí*, s. 11.

¹³¹ Tento zákon byl následován tzv. translokačním reskriptem, který byl vydán ve stejném roce. Jeho důsledkem byla přísná segregace židovských obyvatel. Museli bydlet pouze v oblastech pro ně určených, byli důsledně vtěsnáni do ghett, nesměli bydlet na dohled kostelů atd.

¹³² Latinsky „uzavřený počet“

¹³³ PĚKNÝ, Tomáš: *Historie Židů v Čechách a na Moravě*, 2., přeprac. a rozš. vyd. Praha: Sefér, 2001, ISBN 80-85924-33-1, s. 94,95.

¹³⁴ Tzv. Ehekonsens

¹³⁵ Za vymřelé byly považovány i rodiny, které měly „pouze“ dcery

¹³⁶ <http://www.badatelna.eu/fond/2098/uvod/2656>

získat i dlouholetou službou v armádě.¹³⁷ Praxe však často vypadala jinak. Mnoho mladších synů nechtělo upustit zemi, ve které se narodili a hledali všemožné cesty, jak získat familiantské číslo a s ním i právo legitimně založit rodinu. Někdy se jim podařilo získat číslo po vymřelé rodině z jiného panství, jindy se vrchnost nechala uplatit. Navíc někteří rabíni prováděli tajné sňatky a neodradily je od toho ani vysoké tresty.

Zákon znamenal násilné narušení vztahů v židovských komunitách, které v rámci svého náboženství vnímaly rodinu jako základní stavební kámen a velmi dbaly na její soudržnost. Byl dodržován od roku 1726 do roku revolučního roku 1848, i když Veselská podotýká, že oficiálně platil až do roku 1859.¹³⁸

Za účelem evidence byly na panstvích vedeny tzv. knihy familiantů. Na jejich vedení a dodržování samotného familiantského zákona dohlížela místní vrchnost. V roce 1823 vyšla vyhláška o jednotné podobě těchto knih¹³⁹, která pro zapisovací formuláře stanovila následující kategorie: číslo rodiny v zemi, číslo rodiny na panství, jméno familianta, jména jeho rodičů, jméno manželky, datum a číslo svatebního povolení (Ehekonsens), panství, kde sňatek proběhl, rok narození a jména synů familianta, jméno osoby, která měla číslo předtím, údaje o zrušení familiantského čísla, nebo jeho přenesení na jiné panství a nakonec zde bylo místo pro poznámky. Rozbor knihy familiantů z Mnichova Hradiště se nachází v další části práce.

Většina knih familiantů je dnes uložena v Národním archivu v Praze. V roce 2013 byly všechny svazky digitalizovány a zpřístupněny veřejnosti. Došlo k tomu za finanční podpory JewishGen¹⁴⁰ z USA.¹⁴¹

Dalším důležitým pramenem pro demografický průzkum židovského obyvatelstva jsou **židovské matriky** vedené v letech 1784 – 1949. První pokusy o evidenci

---

¹³⁷ PĚKNÝ, Tomáš: *Historie Židů v Čechách a na Moravě*, s. 96.

¹³⁸ VESELSKÁ, Dana: *Židovské svatební obřady v Čechách a na Moravě v minulosti a přítomnosti*, rigorózní práce, Univerzita Karlova, Filosofická fakulta, Ústav etnologie, Praha, 2008, s. 20, dostupné z:

https://dspace.cuni.cz/bitstream/handle/20.500.11956/19351/RPTX_2007_2_11210_ASZK00844_271650_0_67440.pdf?sequence=1, 20.12.2017.

¹³⁹ ¹³⁹ Národní archiv, fond České gubernium – Knihy židovských familiantů, informace o fondu, dostupné z:

<http://www.badatelna.eu/fond/2098/uvod/2656>, 12.1.2018.

¹⁴⁰ Jedná se o neziskovou organizaci založenou v roce 1987. Jejím cílem je digitalizovat a zveřejňovat informace, které pomáhají lidem sledovat stopy svých židovských předků.

¹⁴¹ <http://www.badatelna.eu/fond/2098/uvod/2658>

židovského obyvatelstva v Českých zemích proběhly ve třicátých letech 18. století a byly motivovány snahou omezit počet židovských rodin v zemi přísnými předpisy týkajícími se sňatků. Byl stanoven nejnižší možný věk snoubenců¹⁴², kteří se museli prokázat potvrzeními z řádně vedených knih obřezek (Beschneidsbücher) a knih narozených (Geburtsbücher). Tyto knihy však řádně vedeny nebyly, a to ani přes přísné apely vrchnosti.¹⁴³

Zavedení matrik pro křesťanské i židovské obyvatelstvo prosadil Josef II. v roce 1784. Patent, který vydal, stanovoval povinnost katolických farářů vést matriky narozených, oddaných i zemřelých. Aby byla zajištěna jednotnost záznamů, byly údaje vpisovány do předtištěných formulářů. Paragraf 6 tohoto patentu ukládal židovským matrikářům vést stejné druhy matrik, přičemž jednotlivé rubriky mohly být upraveny podle potřeb židovské víry. V roce 1787 byl zaveden patent o vedení matrik a knih obřezek v německém jazyce a s pevně stanovenými německými jmény a příjmeními. Do té doby se totiž zapisovala pouze rodná jména. Bylo povoleno používat 110 mužských a 35 ženských jmen.¹⁴⁴ Na konci 18. století došlo k ještě větší kontrole nad židovskými matrikami, když byl dohled nad nimi svěřen katolickým kněžím. Ti byli také zodpovědní za vedení tzv. kontrolních matrik, duplicitních matrik narozených, oddaných a zemřelých.¹⁴⁵

Vedení matrik dále upravoval guberniální dekret z roku 1838, jehož příloha hovořila specificky o vedení židovských matrik. Matrikář měl bydlet v místě s největším počtem židovských obyvatel a ve středu obvodu. Důležité bylo, aby dokonale ovládal německý jazyk. Pro vedení matrik byli upřednostňováni místní rabíni a učitelé. Velmi detailně byly rozvedeny instrukce k vedení matrik (osoba matrikáře, rejstříky, rubriky, bezpečné uložení matrik) a ke stanovení jednotlivých

---

¹⁴² Nevěště muselo být alespoň 15 a ženichovi alespoň 18 let

¹⁴³ * MATUŠÍKOVÁ, Lenka a Zlatuše KUKÁNOVÁ. Matriky židovských náboženských obcí v Čechách a na Moravě z let 1784-1949. In: *Paginae historiae. Sborník Národního archivu*. Praha: Národní archiv, 1992. s. 104 – 105.

¹⁴⁴ Podle dekretu z roku 1787 si musel každý otec rodiny i svobodný muž zvolit pro sebe a svou rodinu německé příjmení, každý jednotlivec jméno vlastní a museli ho celý život užívat beze změny (Pěkný s. 115)

¹⁴⁵ MATUŠÍKOVÁ, Lenka a Zlatuše KUKÁNOVÁ. Matriky židovských náboženských obcí v Čechách a na Moravě z let 1784-1949, s. 107.

záznamů při narození, sňatku a úmrtí. Došlo k velkému zvýšení počtu rubrik a tím i ke zpřesnění záznamů.¹⁴⁶

Specifikem židovských matrik jsou časté záznamy, kdy jsou židovské nemanželské děti vedeny pod jménem otce a ne pod jménem matky, jak bylo nařízeno. Jednalo se o přímý dopad již zmíněných familiantských zákonů, povolujících sňatek pouze nejstaršímu synovi. Řada židovských manželství tak byla uzavírána bez úředního povolení. Děti narozené z těchto manželství měly být brány jako nelegitimní a měly se do matrik zapisovat pod jménem matky. V praxi však tyto děti často používaly jméno otce. Stačilo k tomu prohlášení o otcovství podepsané dvěma svědky, uvedené v rubrice „otec“ nebo v poznámce.¹⁴⁷

Důsledkem postupného zrovnoprávňování židovského obyvatelstva byl zákon z roku 1868, díky kterému byly židovské matriky prohlášeny za veřejné listiny s plnou průkazní mocí. Zároveň byla zrušena jejich kontrola ze strany katolických duchovních. Později byl dohled nad matrikami převeden na civilní správní úřady. Na vedení židovských matrik dohlížely okresní úřady, které měly také povinnost uchovávat matriční duplikáty.

Tato nařízení přetrvávala i v první polovině 20. století. Změna nastala po okupaci Československa, kdy se nacisté snažili shromažďovat matriály a majetek židovských náboženských obcí. Už v letech 1938 a 1939 nařídili, aby byly všechny židovské matriky z oblastí Sudet shromažďovány v tzv. říšské župě Sudety s centrem v Liberci. V letech 1941 a 1942 byly originály matrik z celého Protektorátu soustředěny na jednom místě¹⁴⁸, následně byly předány Rodopisnému úřadu pro Čechy a Moravu¹⁴⁹ a později převezeny na zámek Český Šternberk. Řada matrik byla ke konci války nacisty zničena. Záchrany se tak dočkaly především duplikáty.¹⁵⁰

Nejstarší matriky židovského obyvatelstva se od křesťanských lišily drobnými úpravami, které vyžadovala židovská víra. Pro matriky narozených byly předepsány následující rubriky: den, měsíc a rok narození, číslo domu, jméno, pohlaví, původ

---

¹⁴⁶ MATUŠÍKOVÁ, Lenka a Zlatuše KUKÁNOVÁ. Matriky židovských náboženských obcí v Čechách a na Moravě z let 1784-1949, s. 109.

¹⁴⁷ Tamtéž, s. 110.

¹⁴⁸ Matriky byly shromažďovány u úřadu „Zentralamt zur Regelung der Judenfrage in Böhmen und Mähren“

¹⁴⁹ Sippenamt für Böhmen und Mähren

¹⁵⁰ MATUŠÍKOVÁ, Lenka a Zlatuše KUKÁNOVÁ. Matriky židovských náboženských obcí v Čechách a na Moravě z let 1784-1949, s. 112.

dítěte (manželský, nemanželský), svědci (jejich jméno a stav). Matriky oddaných měly obsahovat údaje o dni, měsíci a roku sňatku, číse domu, osobní údaje nevěsty, ženicha (jméno, stáří) a svědků. V praxi však byly zápisy často vedeny stručněji a lišily se styly jednotlivých zapisovatelů. Po roce 1838 došlo v důsledku nových nařízení k podstatnému zpřesnění záznamů v židovských matrikách.¹⁵¹

Matriky Židů z Mnichova Hradiště se nacházejí v Národním archivu v Praze a v současnosti jsou digitalizované a dostupné online. Nejstarší dochované záznamy pocházejí z roku 1776 a jedná se o knihu narozených. Ta byla tedy založena ještě dříve, než tuto povinnost stanovil patent Josefa II. Můžeme pouze spekulovat o tom, zda to mohlo být na přání vrchnosti, nebo například pro potřeby židovské obce. První zápisy do knihy oddaných se datují do roku 1788, tedy roku následujícím po vydání tohoto patentu. Matriky však nejsou zachovány souvisle, v letech 1839 – 1869 se matrikáři na celých 30 let odmlčeli.¹⁵²

Odmilka nastala zhruba v době, kdy došlo ke značnému zpřísnění matričních záznamů. Větší požadavky byly také kladeny na osobu matrikáře a jeho bydliště. Je možné, že v této době zde nebyl nikdo, kdo by splňoval požadavky na výkon této práce. Matriky byly opět vedeny od roku 1869, tedy dva roky po tom, co Židé poprvé v dějinách získali stejná práva jako ostatní obyvatelé. Mohli se volně stěhovat, kupovat nemovitosti a věnovat se jakékoli živnosti. Koncem šedesátých let se zvedla mohutná vlna migrace židovských obyvatel¹⁵³, kteří se snažili najít místa s lepší možností obživy a příznivějšími sociálními podmínkami.¹⁵⁴ Znovuobnovení židovských matričních zápisů v Mnichově Hradišti může souviset s touto migrační vlnou. Během velkých přesunů obyvatel nastávala větší potřeba evidence. Navíc v roce 1868 došlo ke zvýšení významu židovských matričních záznamů, když byly prohlášeny za listiny s plnou průkazní mocí.

Dalším významným pramenem pro zkoumání demografického vývoje v novějších dějinách jsou **sčítací operáty** ze sčítání lidu. Počátek tohoto typu evidence obyvatel souvisí s nástupem absolutismu v Evropě v 18. století. V důsledku vládnoucích

---

¹⁵¹ Tamtéž, s. 113.

¹⁵² Národní archiv, židovské matriky, inventář, Dostupné z: <http://www.badatelna.eu/fond/1073/inventar/>, 5.1.2018.

¹⁵³ Jednalo se už o druhou migrační vlnu, první nastala po roce 1848, kdy byli Židé v Českých zemích částečně zrovnoprávněni

¹⁵⁴ PĚKNÝ, Tomáš: *Historie Židů v Čechách a na Moravě*, s. 126.

a centralizačních snah docházelo ke zdokonalování úřednického aparátu. Panovníci si navíc stále více uvědomovali důležitost obyvatel pro správnou funkci a prosperitu státu. Do této doby spadají první velké konskripce, kladoucí si za cíl evidovat všechny obyvatele daného státu (1748 Švédsko a Prusko, 1754 Rakousko, 1790 Francie).¹⁵⁵ Na univerzitách vznikala demografie jako samostatná vědní disciplína.¹⁵⁶

V Rakousku bylo sčítání z počátku svěřeno především vrchnostenským úřadům a katolické církvi. Ty byly později nahrazeny vojskem, které celý proces zjednodušilo a evidence obyvatel sloužila především jako nástroj doplňování vojáků. Kvalita konskripcí se snižovala, což vedlo rakouský stát k vydání patentu z roku 1770, kterým byly největší pravomoci při sčítání svěřeny krajským úřadům. Evidence byla v této době ještě značně omezená. V letech 1771 – 1776 bylo sepisováno pouze mužské křesťanské obyvatelstvo. Po roce 1777 měly být zapisovány všechny skupiny obyvatel, včetně žen a dětí, někde však byly tyto snahy velmi nedbalé. Od roku 1805 docházelo k podrobnějšímu třídění a byli evidováni i židovští muži.

Nová etapa sčítání lidu začala v polovině 19. století, kdy se začaly používat nové, pokročilejší metody na bázi nových statistických principů. Důsledkem dalšího vývoje této vědy bylo založení Mezinárodního statistického ústavu se sídlem v Haagu. V Rakousku proběhlo první moderní sčítání obyvatel v roce 1857, zaměřovalo se však pouze na domácí obyvatelstvo. Organizace byla zajištěná pomocí nově ustanovených okresů. Zjišťovalo se pohlaví, náboženství, věkové složení, zaměstnání, rodinný stav, přítomnost a nepřítomnost s udáním místa pobytu a dokonce i stav dobytka. Sčítání se provádělo podle obytných budov a jednotlivých domácností.

Následující sčítání v roce 1869 se už týkalo všech obyvatel, kteří byli v dané době na určitém místě přítomni. Tato podoba konskripce obyvatel se s obměnami používala až do období 1. světové války. Navíc bylo stanoveno, že sčítání se bude opakovat v desetiletých intervalech končících na nulu – 1880, 1890, 1900 atd. U přítomného obyvatelstva se zjišťovalo pohlaví, věk, náboženství, rodinný stav, domovská příslušnost, zaměstnání, zdravotní postižení a ve vybraných velkých městech i bytové poměry. V roce 1880 byly údaje rozšířeny o obcovací řeč a gramotnost. V období

---

¹⁵⁵ Předchozí celozemské soupisy obyvatelstva zahrnují území Čech neposkytují data o všech obyvatelích, ale spíše o části populace, nebo o menších územních celcích.

¹⁵⁶ NESLÁDKOVÁ, Ludmila: Sčítací operáty z moderního sčítání obyvatel, PRAMENY K HOSPODÁŘSKÝM A SOCIÁLNÍM DĚJINÁM NOVOVĚKU I, MYŠKA, Milan – ZÁŘICKÝ, Aleš a kol., Ostrava, Ostravská univerzita, 2008, s. 41.

od konce 19. století do 2. světové války se výsledky zpracovávaly novým strojovým způsobem pomocí tzv. děrnoštitkových strojů. V Rakousku – Uhersku se děrné štítky použily poprvé při sčítání v roce 1890.

K **prvnímu sčítání lidu** v samostatném Československu došlo v roce **1921**. Nově vzniklý stát potřeboval zjistit co nejpodrobnější data o svých obyvatelích. Úkolem byl pověřen především nově založený Státní úřad statistický. Sčítání se původně mělo konat v roce 1920, podle tradice převzaté z rakouskouherské monarchie. Mladý stát se však potýkal s celou řadou organizačních problémů, navíc trvalo delší dobu, než byly pevně vytyčeny jeho definitivní hranice. Navíc nový zákon o sčítání lidu byl přijat teprve v dubnu roku 1920. První soupis československého obyvatelstva se tak uskutečnil 15. února roku 1921. Jeho obsah byl oproti předválečné době mírně pozměněn, nadále se však zaměřovalo na obyvatele, kteří byli zrovna přítomni. Jeho hlavním politickým cílem bylo zjištění počtu obyvatel československé národnosti, a tím oprávnění vzniku samostatného československého státu. Novinkou byla nezávislost národnosti na tzv. obcovací řeči.¹⁵⁷ Národnost byla nově určována takto: *„národností jest rozuměti kmenovou příslušnost, jejímž vnějším znakem jest zpravidla mateřský jazyk“*. Určování národnosti podle „kmenové příslušnosti“ navíc umožňovala, aby se ke své národnosti hlásili i Židé, kteří neuměli hebrejsky.¹⁵⁸

Druhé sčítání lidu v Československu se konalo v roce **1930**. Vycházelo ze sčítání předchozího, jen bylo v některých oblastech rozšířeno. Kromě přítomných byli zjišťováni i obyvatelé bydlící. Lidé, kteří se v dané obci nenarodili, měli povinnost uvádět místo narození a také kdy se přistěhovali.¹⁵⁹ Poprvé bylo součástí konskripce také zjišťování plodnosti žen, což mělo vliv na zkoumání reprodukce československého obyvatelstva. Dělo se tak pouze ve třech evropských zemích. Došlo také ke změně v pojetí národnosti, která byla opět zjišťována přímým způsobem. Kolonka však byla doplněna návodem, aby se lidé orientovali podle mateřského jazyka. Další sčítání se mělo konat v roce 1940, demografové i politici si však uvědomovali nesmyslnost nápadu poskytnout německým okupačním silám přehled

---

¹⁵⁷ Toto zpracování sčítacích operátů nahrávalo německému jazyku a národnosti

¹⁵⁸ Český statistický úřad, Sčítání lidu 1921, dostupné z :

https://www.czso.cz/csu/sldb/prvni_ceskoslovenske_scitani_lidu_1921, 28.1..2018

¹⁵⁹ NESLÁDKOVÁ, Ludmila: Sčítací operáty z moderního sčítání obyvatel, s. 53.

o českém hospodářství a sčítání tak bylo odloženo. Oficiálním odůvodněním byla celková nepřipravenost.¹⁶⁰

Sčítací operáty z roku 1921 jsou dnes uloženy ve fondech Okresních úřadů ve Státních okresních archivech po celém státě. Operáty pro Mnichovo Hradiště se nacházejí v Státním okresním archivu v Mladé Boleslavi. Sčítací operáty z roku 1930 se nacházejí v Národním archivu. Při jejich zpracování může nastat problém při zpracování jmenných dat, ke kterému je potřeba povolení ředitele Národního archivu.¹⁶¹

Jedním z hledisek využití tohoto typu materiálů může být zaměření na určitou skupinu obyvatel, v případě této práce se jedná o Židy. V období první republiky lze také sledovat strukturu národnostně a nábožensky smíšených manželství a jejich dětí, stejně jako nárůst ateismu. Pokud si badatel vybere podle určitých kritérií soubor osob, lze ho nejlépe zpracovat za použití historicko-demografické metodiky. Při ní se zpracovává řada znaků (někdy odděleně podle pohlaví), které vedou k vytvoření tabulek a následně grafů k jednotlivým jevům, které se následně interpretují. Provádí se rekonstrukce biologických (věk, pohlaví), kulturních (národnost, řeč) a ekonomicky-sociálních struktur (profesní začlenění, sociální postavení). Pokud se badatel zabývá např. židovskou komunitou ve vymezeném místě a období, snaží se strukturováním profesí vystihnout typické profesní znaky této skupiny. Vždy je potřeba uvést, jakými vlivy byla daná profesní skladba utvářena. Při zpracování dat ze sčítacích operátů je nutné počítat se skutečností, že byly vyplňovány laicky, což v praxi mohlo vést k řadě omylů a mezer v informacích. To může platit zejména u údajů, které měly charakterizovat postavení žen.¹⁶² Přes možná negativa však sčítací operáty zůstávají relativně spolehlivým pramenem, který přináší řadu relevantních informací.¹⁶³

---

¹⁶⁰ Český statistický úřad, Československé sčítání lidu 1930, dostupné z https://www.czso.cz/csu/sldb/ceskoslovenske_scitani_lidu_1930. 28.1.2018

¹⁶¹ NESLÁDKOVÁ, Ludmila: Sčítací operáty z moderního sčítání obyvatel, s. 55.

¹⁶² Tato skutečnost je dána několika důvody, například pomoc v živnosti nebyla dostatečně registrována, stejně tak příležitostné a sezónní práce.

¹⁶³ Tamtéž, s. 57 – 60.

3 Demografický vývoj židovského obyvatelstva v Mnichově Hradišti do roku 1848

Nejvýznamnějšími dokumenty pro zkoumání demografie židovských obyvatel před rokem 1848 jsou **knihy židovských familiantů**. Poskytují přehled o základních rodinách žijících na konkrétních panstvích a v menší míře zachycují i migraci židovských obyvatel. Nedostatkem tohoto jinak velmi cenného zdroje informací je fakt, že zde jsou zachycováni pouze mužští potomci (a někdy částečně i jejich osudy). Z ženských jmen jsou zde uvedeny pouze matky a manželky familiantů, nikoliv jejich dcery. Přesto seznamy familiantů tvoří dobrý základ pro další výzkum demografického vývoje po roce 1848.¹⁶⁴

Kniha mnichovohradištských židovských familiantů se nachází v Národním archivu ve fondu České gubernium - Knihy židovských familiantů pod inventárním číslem 21. Nejstarší záznam se týká roku 1762 a nejnovější roku 1848. Jsou vedeny v německém jazyce a nachází se zde informace o celkem dvaceti místních židovských rodinách. Záznam ve většině případů začíná číslem rodiny v rámci celé země, které je následováno číslem rodiny na konkrétním panství. První číslo přidělovala zemská vláda a to druhé místní vrchnost.¹⁶⁵

V Mnichově Hradišti nastala zajímavá situace, je zde 18 zemských čísel (2919 - 2936), zatímco číslo v rámci panství získalo 20 rodin. Jsou zde tedy dvě rodiny, kterým vrchnost dovolila usadit se na panství bez čísla schváleného zemskou vládou. Po zemském čísle 2932, které je na panství číslem 14, následují čísla 15 a 16, ke kterým však žádné zemské číslo nepatří. Po nich se seznam vrací do obvyklého formátu a k číslu 17 je přiřazeno zemské číslo 2933.¹⁶⁶

O důvodech vzniku této neobvyklé situace můžeme pouze spekulovat. Čísla mohla být udělena benevolentní vrchností za úplaty, bez souhlasu zemského gubernia. Je známo, že s čísly se někdy i tajně obchodovalo. Jisté však je, že obě čísla byla později převedena na jiné panství, kde už jsou u nich uvedena i čísla zemská. Obě čísla patřila rodinám, které v Mnichově Hradišti pobývaly pouze po omezenou

---

¹⁶⁴ Národní archiv, fond České gubernium – Knihy židovských familiantů, sign. HBF II/VII, inv. č. 21, Mnichovo Hradiště

¹⁶⁵ Tamtéž

¹⁶⁶ Tamtéž

dobu. V prvním případě se jednalo o přistěhovalce ze Zbraslavic u Čáslavi, v druhém o přistěhovalce z Nového Bernštejna u Doks.

Po číslech určujících pořadí rodiny v rámci země a v rámci panství následuje jméno familianta, jména jeho rodičů, jméno manželky, datum sňatku a také rok narození a jména synů. V zápisech v mnichovohradištské knize familiantů někdy chybí jména rodičů (jsou označena jako „unbekannt“ - neznámý), a někdy zde nejsou zapsány ani roky narození synů. Ve dvou případech také chybělo jméno manželky, byl zde pouze rok sňatku. Jinak jsou zápisy celkem pečlivě vedené.¹⁶⁷ V následujícím seznamu je u dětí v závorce uveden rok jejich narození. Pokud jsou v závorce dva údaje, jedná se o rok narození a rok úmrtí.

Číslo 2919 (1) měl Joachim **Janowitz**, syn Abrahama a Judith Janowitzových. V roce 1738 si vzal Ulriku rozenou Löbl a narodili se jim dva synové. U staršího Jakoba se předpokládalo, že převezme familianstské číslo po otci, a tak mladší syn Isaak hledal jiné cesty, jak se oženit a založit rodinu. Dochoval se záznam o tom, že Isaak si v roce 1785 vymohl na vládě povolení k dřívějšímu sňatku a změnu v soupisu familiantů. Bylo mu přiděleno číslo 12. Zajímavé je, že přitom došlo i ke změně jeho přímení z Janowitz na Iserstein. Starší Jakob zemřel v roce 1804, pouhé čtyři roky po svém otci, a nikdy se neoženil. Toto číslo tak bylo označené za „vyřízené“¹⁶⁸.

V roce 1827 však bylo přiděleno dalšímu familiantovi. Jednalo se o Joachima Isersteina, druhorozeného syna Isaaka **Isersteina** (dříve Janowitze) a vnuka prvního držitele tohoto čísla Joachmima Janowitze. Vzal si Annu rozenou Bondy. V knize nejsou žádné záznamy o tom, že by spolu měli nějakého syna.¹⁶⁹

Číslo 2920 (2) měl Adam **Fürth**, syn Sáry a Lazara. Zajímavé je, že u jeho příjmení nalezneme poznámku „sonst¹⁷⁰ Steil“ a příjmení obou rodičů je také Steil. Změna příjmení mohla nastat v důsledku nařízení z roku 1787, podle kterého si všichni Židé museli zvolit německá jména. V tomto případě se to však zdá nepravděpodobné, protože původní jméno „Steil“ německé je. Můžeme se domnívat, že důvodem změny

¹⁶⁷ Národní archiv, fond České gubernium – Knihy židovských familiantů, sign. HBF II/VII, inv. č. 21, Mnichovo Hradiště.

¹⁶⁸ „erledigt“

¹⁶⁹ Národní archiv, fond České gubernium – Knihy židovských familiantů, sign. HBF II/VII, inv. č. 21, Mnichovo Hradiště,

¹⁷⁰ „jinak“

příjmení mohla být adopce. Pokud by Fürthova rodina neměla mužské potomky, hrozilo by jí vymření. Adopce Adama Steila a změna jeho příjmení na Fürth by zajistila, že rodina bude formálně pokračovat a uvolněné familiantské číslo získá právě on, a nikdo jiný.¹⁷¹

Adam se poprvé se oženil v roce 1762.¹⁷² Podruhé se oženil v roce 1798 s Klarou rozenou Baruch a měli spolu syna Marcuse, který se narodil dva roky po svatbě. Adam zemřel v roce 1818 a familiantské místo tak přešlo na jeho jediného syna. Marcus se v roce 1830 oženil s Rebekou rozenou Schidler a měli spolu dva syny, Adama (narodil se v roce 1833 a ve stejném roce i zemřel) a Adolfa (1838 – 1846). V roce 1844 se oženil znovu, vzal si Emilii Kompertovou, se kterou měl také dva syny, v roce 1845 Ernesta a v roce 1846 Leopolda.¹⁷³

Číslo 2921 (3) získal Samuel Kantor. V roce 1767 si vzal Annu Hiller a měli spolu dva syny, Salomona a Josepha. Číslo později přešlo na Salomona Kantora, který si v roce 1796 vzal Annu rozenou Mautner. Měli spolu celkem čtyři syny – Lovýho (1796 – 1799), Abrahama (1798), Leopolda (1799) a Bernarda (1814).¹⁷⁴

Knihy v poznámce podává informace o Leopoldovi Kantorovi. Podařilo se mu získat povolení k sňatku i familiantské číslo. Odstěhoval se totiž do Rychnova nad Kněžnou¹⁷⁵, kde mu bylo přiděleno číslo 8. Dokazují to i záznamy z rychnovské knihy familiantů. Píše se zde, že číslo 5707 (8) původně patřilo Salomonovi Bömovi, synovi Wolfa a Rosy. Číslo po něm převzal jeho syn Wolf, který se sice dvakrát oženil (v roce 1806 s Terezií a v roce 1812 s Marií), ale žádné syny neměl. Zemřel v roce 1841 a o rok později bylo toho číslo přiděleno Leopoldovi Kantorovi, jehož

---

¹⁷¹ Národní archiv, fond České gubernium – Knihy židovských familiantů, sign. HBF II/VII, inv. č. 21, Mnichovo Hradiště.

¹⁷² Jméno jeho manželky není známo

¹⁷³ Tamtéž.

¹⁷⁴ Tamtéž

¹⁷⁵ Reucheau (= Reichenau) im Königgratzer Kreis. Pokud by pisatel použil pouze název Reuchenau (Reichenau), bylo by poměrně obtížné určit, kam se Leopold přestěhoval, protože tento název může odkazovat na Rychnov Nad Kněžnou, Rychnov u Jablonce nad Nisou, Rychnov na Moravě a dokonce i na oblast v Německu. Díky upřesnění „im Königgratzer Kreis“ však není pochyb, o který Rychnov se jednalo.

otec byl Salomon Kantor „aus Münchengratz“. Leopold si v roce 1842 vzal Rosi Luftnerovou.¹⁷⁶

Číslo 2922 (4) měl Bernard **Kaufmann**. První ženu Elisabeth rozenou Schlüssel si vzal v roce 1768 a měl s ní syna Isaaka. S druhou ženou Rachel Stauber se oženil v roce 1810 a syna spolu neměli. Po Bernardově smrti v roce 1824 získal číslo jeho jediný syn Isaak. Ten se v roce 1799 pravděpodobně oženil s Annou Guthovou, se kterou neměl žádné syny. Záznam v knize je však přeškrtnutý. Proč se tak stalo, se můžeme pouze domnívat. Mohlo se jednat o úřední chybu, ale dvojice se mohla také rozhodnout pro rozvod. Isaak se zanedlouho oženil znovu. V roce 1803 si vzal Marii rozenou Hahnovou. Měl s ní celkem čtyři syny – Abrahama (1805), Löwyho (1807 – 1808), Veitha (1817) a Jakoba (narodil se i zemřel ve stejném roce 1819).¹⁷⁷

Po Isaakově smrti v roce 1828 získal číslo podle tradice jeho nejstarší syn Abraham. Ten si v roce 1840 vzal Evu a měli spolu dva syny – Josefa (1840) a Benedikta (1847).¹⁷⁸

Číslo 2923 (5) získal Isaak **Hahn**, syn Eliuse a Ludmilly. V roce 1772 si vzal Rosalii a měli spolu syny Samuela (1774) a Lazara (1777). Podruhé se oženil s Esther Schwarz v roce 1808. S druhou ženou však žádné syny neměl. Zemřel v roce 1833. Číslo později přešlo na staršího Samuela a ten se v roce 1797 oženil s Rosalií. Zajímavé je, že v této rodině se syn oženil dlouho před smrtí otce (a tedy předtím, než získal jeho familiantské číslo). Navíc se otec znovu oženil, a to 11 let po svatbě svého nejstaršího syna.¹⁷⁹

Další zajímavostí je zmínka o mladším synovi jménem Lazar Hahn. V knize, se píše, že díky dekretu z roku 1808 získal povolení k sňatku. V dekretu je popisován jako majitel kramářství a obchodu s látkovou přízí a ovčí vlnou. Je zde však výslovně

---

¹⁷⁶Národní archiv, fond České gubernium – Knihy židovských familantů, sign. HBF VI/IV, inv. č. 51, Rychnov nad Kněžnou – část I, dostupné z:

<http://www.badatelna.eu/fond/2098/reprodukce/?zaznamId=401572&reproId=582922>.

¹⁷⁷Národní archiv, fond České gubernium – Knihy židovských familantů, sign. HBF II/VII, inv. č. 21, Mnichovo Hradiště.

¹⁷⁸ Tamtéž.

¹⁷⁹ Tamtéž.

zmíněno, že není majitelem familiantského čísla. Nastala tak zvláštní situace, kdy se mohl oženit někdo „ohne Familienstelle“¹⁸⁰. Osudy rodiny od roku 1808 nejsou v knize zaznamenány.¹⁸¹

Číslo 2429 (6) patřilo **Davidovi Winterniztovi**. V roce 1776 si vzal Perl Kaufmann a měl s ní syny Bernarda a Markuse. Starší Bernard získal místo familiaanta a v roce 1815 se oženil s Libuschí Östricher. Měli spolu pět synů, byli to David (1821), Josue (1825), Markus (1828), Samuel (1833) a Salomon (1835).

Číslo 2925 (7) měl Adam **Hahn**, syn Isaaka a Anny. V roce 1785 si vzal Kailu rozenou také Hahn (v židovských komunitách se jednalo o poměrně časté příjmení). Narodili se jim tři synové – Philipp (1789), Sigmund (1790) a Samuel (1791). Pokračovatelem toho familinatského čísla byl nejstarší Philipp. V roce 1822 se oženil se Sárrou a měli spolu čtyři syny – Weitha (1826), Jakoba (1829), Bernarda (1833 – 1838) a Josefa (1835 – 1838). Druhorozený syn Sigmund získal číslo 10 po zemřelém Israeli Goldbergovi.¹⁸²

Číslo 2929 (8) získal Daniel **Kumpert**. Ten se v roce 1776 oženil s Marií a narodili se jim čtyři synové – Samuel, Josef, Josua a Isaak.¹⁸³

Samuel měl jako prvorozený syn nárok na získání familiantského čísla. V roce 1806 se si vzal za ženu Kateřinu Künstler, se kterou neměl žádné syny. V roce 1813 se oženil podruhé, a to s Annou Mautnerovou. Manželům si narodilo pět synů – Emanuel (1814), Efraim (1816), Salomon (1818), Adam (1820) a Simon (1821).¹⁸⁴

V knize je záznam o tom, že druhorozený Efraim získal v roce 1843 povolení k sňatku na panství Hrubý Rohozec a zdejší familiantské číslo 2972. To dokazuje i záznam z knihy familiantů Hrubého Rohozce. Původním majitelem čísla 2972 (10)

---

¹⁸⁰ „bez familiantského místa“

¹⁸¹ Národní archiv, fond České gubernium – Knihy židovských familiantů, sign. HBF II/VII, inv. č. 21, Mnichovo Hradiště.

¹⁸² Tamtéž.

¹⁸³ Tamtéž

¹⁸⁴ Tamtéž

byl Nathan Mautner. Měl dokonce pět synů – Abrahama, Jakoba, Joachima, Enocha a Solomona. Zdá se však, že všichni byli v letech 1843 a 1844 nároku na familianstské číslo zbaveni.¹⁸⁵ Hned v roce 1844 získává číslo Efraim Kompert, syn Anny a Samuela. Při změně čísla zde došlo pouze k drobné úpravě příjmení z Kumpert na Kompert. Efraim Kompert se oženil s Annou Hahn a měli spolu dva syny - Ludwiga (1845) a Heinricha (1847).¹⁸⁶

Zajímavé jsou i poznámky o dvou dalších synech původního majitele čísla Daniela Kumperta, **Josefovi a Josuovi**. Když se uvolnilo familianstské číslo 18 po Jakobovi Singerovi, měl na něj mít právo druhorozený Josef. Ten se ale tohoto práva vzdal ve prospěch svého mladšího bratra. Josue se tak mohl legálně oženit a založit rodinu.¹⁸⁷

Číslo 2927 (9) patřilo Davidovi **Kumpertovi**, synovi Samuela a Esther. V roce 1782 se oženil s Deborou Frankl a měli spolu tři syny, Samuela (1786 – 1798), Josefa (1791) a Leopolda (1805). Nejstarší Samuel se nedožil dospělosti, a tak familianstské číslo přešlo na druhorozeného Josefa. Ten si v roce 1816 vzal Barboru. V knize familiantů nejsou žádné záznamy o tom, že by spolu měli nějaké syny.¹⁸⁸

---

¹⁸⁵ U nejstaršího Abrahama a nejmladšího Salomona můžeme najít stejnou poznámku o porušení jakéhosi předpisu či nařízení. Tři prostřední bratři Jakob, Joachim a Enoch mají u svých jmen také stejnou poznámku, odkazující se na „Landeschützen“, tedy armádní jednotky operující v zázemí (věnovaly se logistice, zásobování atd.). Je otázka, zda je tento záznam založen na pravdě. Rakouské císařství (později Rakousko Uhersko) sice takovéto jednotky mělo, ale většinou začaly vnikat až o něco později. Na druhou stranu, služba ve vojsku byla jedním z mála způsobů, jak mohli Židé získat mimořádné povolení k sňatku. (Pěkný s. 112).

Podle záznamů v knize familiantů se zdá, že dva synové Nathaniela Mautnera Abraham a Joachim porušil stejné nařízení, což vedlo k tomu, že ztratili právo na místo familianta. Otázka je, zda byli také nuceni opustit zemi. Pokud se zbylí synové Jakob, Joachim a Enoch dali k armádě, mohlo to být z toho důvodu, aby si jednou „vysloužili“ povolení k sňatku. Můžeme také spekulovat o tom, zda pro ně byla služba v armádě podmínkou pro další setrvání ve vlasti.

¹⁸⁶ Národní archiv, fond České gubernium – Knihy židovských familiantů, sign. HBF II/VIII, inv. č. 22, Hrubý Rohozec, dostupné z: <http://www.badatelna.eu/fond/2098/reprodukce/?zaznamId=401543&reproId=581127>.

¹⁸⁷ Národní archiv, fond České gubernium – Knihy židovských familiantů, sign. HBF II/VII, inv. č. 21, Mnichovo Hradiště.

¹⁸⁸ Tamtéž

Josefův mladší bratr Leopold se v roce 1832 také stal familiantem. Bylo to možné díky tomu, že na mnichovohradištské panství bylo převedeno uvolněné familiantské číslo až z Berounského kraje.¹⁸⁹

Číslo 2928 (10) získal Israel **Goldberg** (původním příjmením Moisis)¹⁹⁰, syn Israela a Rachel. V roce 1777 se oženil s Paulou Monasch a měli spolu tři syny, Samuela, Jakoba a Rubina. V knize nejsou zapsána data jejich narození, můžeme zde nalézt pouze poznámky o jejich úmrtí. Nejstarší Samuel zemřel v roce 1812, druhorozený Jakob o ještě šest let dříve v roce 1806. Nejmladší Rubin zemřel v Buštěhradě v Rakovnickém kraji, neznámo kdy. V buštěhradské knize familiantů o něm nejsou žádné záznamy.¹⁹¹

Protože se ani jeden z mužských potomků nedožil dospělého věku, byla rodina Goldbergových považována za zaniklou a číslo získal Sigmund **Hahn** ze zdejší židovské komunity.¹⁹² Siegmund se dvakrát oženil, v roce 1816 si vzal Annu Dörferovou a v roce 1831 Annu Fürthaus. S první manželkou měl čtyři syny, byli to Salomon (1821), Friedrich (narodil se i zemřel ve stejném roce 1824), Philipp (1825) a Leopold (1826 – 1843). S druhou manželkou měl syny Heinricha (1838) a Gustava (1843). Číslo poté podle tradice získal nejstarší syn Salomon, který se v roce 1848 oženil s Josefínou.¹⁹³

Číslo 2929 (11) patřilo Jakobovi **Hahnovi**. Jakob si v roce 1786 vzal Marii Nohel a měl s ní dva syny Eliase a Nara. Rok jejich narození není známý. V knize familiantů najdeme pouze informaci o tom, že mladší Nar zemřel v roce 1831 a starší Elias jen o rok později v roce 1832. Rodina byla tedy bez žijících mužských potomků považována za vymřelou a byla odsouzena ke ztrátě čísla.

---

¹⁸⁹ Více informací o Leopoldovi Kumpertovi se nachází v poznámkách u jeho nového čísla 2935 (19).

¹⁹⁰ Změna příjmení byla pravděpodobně zapříčiněna dvorským patentem z roku 1787, podle kterého si všichni Židé museli zvolit německá jména

¹⁹¹ Národní archiv, fond České gubernium – Knihy židovských familiantů, sign. HBF XIV/I, inv. č. 130, Buštěhrad, dostupné z:

<http://www.badatelna.eu/fond/2098/reprodukce/?zaznamId=401651&reproId=588186>.

¹⁹² Jedná se o syna Adama Hahna a jeho ženy Kaily. Familiantské číslo po otci získal jeho starší bratr Philipp 2925 (7).

¹⁹³ Národní archiv, fond České gubernium – Knihy židovských familiantů, sign. HBF II/VII, inv. č. 21, Mnichovo Hradiště.

Uvolněné číslo získal příslušník místní židovské komunity Leopold **Kantor**. V roce 1836 se oženil se Sidonií a měli spolu tři syny, Sigmunda (1838), Moritze (1845) a Heinricha (1848).¹⁹⁴

Číslo 2930 (12) patřilo Isaakovi **Isersteinovi**, který se původně jmenoval Isaak Janowitz. Jednalo se o syna Joachima Jonowitze a Judith Löbel, původních majitelů čísla 1. Isaak jako druhorozený nemohl získat číslo po otci a hledal tedy jiný způsob, jak by se mohl oženit a založit rodinu. Nakonec se mu podařilo vymoci si na vládě familiantské číslo 12 a v roce 1785 se oženil s Marií. Narodilo se jim celkem pět synů, Benjamin (1789), Joachim (1802), Efraim (1803), Theodor (1808) a Morizt (1811).

Rodinu mohli založit dva nejstarší synové Benjamin a Joachim Isersteinovi. Prvorozený Benjamin získal familiantské místo tradičně po svém otci a druhorozený Joachim získal číslo 1 od svého dědečka Joachima Janowitze. Stalo se tak z důvodu smrti nejstaršího syna Joachima Janowitze (a zároveň strýce Joachima Isersteina) jménem Jakob Janowitz, který zemřel svobodný v roce 1804. Došlo tak k zajímavé situaci, kdy pokračovatelem čísla 1 nebyl žádný z Joachimových synů, synů, ale rovnou vnuk, který měl navíc odlišné příjmení.¹⁹⁵

Prvorozený Benjamin si v roce 1810 vzal Sáru Liebling a měli spolu dokonce sedm synů, Davida (1814 – 1833), Joachima (1816-1817), Mosese (1817), Isaaka (1819), Samuela (1823), Nephtala (1825) a Emanuela (1830).

Z důvodu úmrtí prvních dvou synů přešlo toto číslo na třetího Mosese Isersteina. Ten se v roce 1845 oženil s Agnes Winternitzovou a měli spolu dva syny, první se narodil v roce 1846 a druhý jménem Benjamin se narodil v roce 1848.

Rodinu založil i mladší bratr Mosese Isersteina jménem Isaak. Dochovaly se záznamy o tom, že v červnu roku 1849 získal povolení ke svatbě, ve kterém je označován jako knihař.¹⁹⁶

---

¹⁹⁴ Národní archiv, fond České gubernium – Knihy židovských familantů, sign. HBF II/VII, inv. č. 21, Mnichovo Hradiště.

¹⁹⁵ Tamtéž

¹⁹⁶ Tamtéž.

Číslo 2931 (13) měl Jonas **Hahn**, syn Elisabeth rozené Sigmund a Veita Hahna. V roce 1791 si vzal Marii a měl s ní dva syny, Lazara (1800) a Mosese (1803). Starší Lazar později získal toto familiantské číslo a v roce 1824 si vzal Terezii Hahnovou, se kterou měl v roce syna Josefa. Ten se narodil i zemřel v roce 1833. Sám Lazar Hahn zemřel v roce 1836. Mladší Moses si založil sklářskou živnost a v roce 1837 obdržel od Českého zemského gubernia povolení k sňatku.¹⁹⁷

Číslo 2932 (14) získal Joseph **Becher**, který pocházel z nedalekých Kosmonos. V roce 1788 se oženil s Marií Isersteinovou a narodil se jim syn Abraham Adalbert. Ten byl také pokračovatelem toho čísla. Byl ženatý celkem třikrát, v roce 1817 si vzal Annu Hahnovou, v roce 1819 Annu Mauer a v roce 1829 Rosalinu, jejíž příjmení bylo také Hahn. S první ženou měl syna Adolfa (1820), s druhou Ferdinanda (1821) a se třetí měl syny Antona (1834), Ludwiga (1838 - 1840) a Franze Karla (1845).¹⁹⁸

Číslo 15 (bez zemského čísla) měl Samuel **Vöndorfen**, syn Salomona Vöndorfena a Eleonory Stortheimer. Narodil se ve Zbraslavicích v Čáslavském kraji jako prvorozený syn.¹⁹⁹ Přesto nečekal na to, až získá číslo o otci a zařídil si povolení k sňatku od „panstva“ v Mnichově Hradišti. V roce 1792 se oženil se Sárrou Fürtl, ale neměli spolu žádné syny. Číslo bylo považováno za „vymřelé“ a v roce 1831 bylo přeneseno jiné panství. Jednalo se o již zmíněné Zbraslavice v Čáslavském kraji.²⁰⁰

Číslo 16 (bez zemského čísla) patřilo Abrahamovi **Flusserovi**, synovi Isaaka Flussera. Byl dvakrát ženatý, v roce 1798 si vzal Juditu Heller a v roce 1809 Katharinu Pick. Podle záznamů neměl ani s jednou manželkou syna. V důsledku toho byla jeho rodina považována za vymřelou, a číslo tak získal Salomon Hahn, syn Abrahama Hahna a Anny Pick. Salomon Hahn se poprvé oženil v roce 1799, vzal si Barbaru Brandeis.

---

¹⁹⁷ Národní archiv, fond České gubernium – Knihy židovských familiantů, sign. HBF II/VII, inv. č. 21, Mnichovo Hradiště.

¹⁹⁸ Tamtéž

¹⁹⁹ Národní archiv, fond České gubernium – Knihy židovských familiantů, sign. HBF V/XI, inv. č. 47, Zbraslavice, dostupné z:

<http://www.badatelna.eu/fond/2098/reprodukce/?zaznamId=401568&reproId=583118>

²⁰⁰ Národní archiv, fond České gubernium – Knihy židovských familiantů, sign. HBF II/VII, inv. č. 21, Mnichovo Hradiště

Měli spolu syny Lazara (1802 – 1806) a Abrahama (1804). Druhou ženu Rosinu Freünd si vzal v roce 1827.

Pokračovatelem toho čísla se stal jediný syn Salomona **Hahna** jménem Abraham. V roce 1829 se oženil s Františkou Glasnerovou a měli spolu dva syny Emanuela (1827) a Eduarda (1829). V roce 1833 bylo číslo převedeno z Mnichova Hradiště do Nového Berštejna¹. Dokazuje to zápis z knihy familiantů Nového Berštejna, kde jsou Salomon i Abraham Hahn vedeni jako familianti pod číslem 2838 (1). Abraham Hahn měl podle těchto záznamů celkem sedm synů, kromě Emanuela a Eduarda to byli Aaron (1832 - 1836), Lazar Ludwig (1833), Weith (1836), Jakob (1839) a Josuah (1848).

Ze záznamů můžeme vyčíst, že Salomon Hahn žil s první ženou Barbarou Brandeis v Novém Berštejně.²⁰¹ Po její smrti se znovu oženil s Rosinou Freünd z Mnichova Hradiště a tam se také přestěhoval. Získal zde familantské číslo uvolněné po rodině Flusserových. Jeho syn Abraham si v Mnichově Hradišti našel manželku a v roce 1833 rozhodl přestěhovat zpět do Nového Berštejna, kde strávil dětství a kde žil téměř celý svůj život.²⁰²

Číslo 2933 (17) měl Abraham **Kaufmann**. V roce 1770 si vzal za ženu Františku Schapsel a měli spolu jediného syna Isaaka. Ten získal familantské číslo po otci a v roce 1799 se oženil s Annou Gutl. Narodili se jim čtyři synové, Efraim (1799), Jonas (1807), Jakob (1816) a Juda Josueh (1820). Pokračovatelem čísla se stal nejstarší Efraim, který si v roce 1833 vzal Františku Hirschman z Mladé Boleslavi.²⁰³

Číslo 2934 (18) získal Jakob **Singer**. V roce 1788 se oženil, jméno jeho manželky však není v knize zaznamenáno. Neměli spolu žádné syny. V roce 1821 byla tato rodina dekretem prohlášena za vymřelou a Jakobovi Singerovi získal toto familantské místo a spolu s ním i povolení k sňatku Josue **Kumpert**. Jednalo se o třetího syna Marie a Daniela Kumpertových (v tomto seznamu mají číslo 8). Josue si v roce 1821

---

²⁰¹ Nový Berštejn se nachází u městečka Doksy na pomezí Libereckého a Středočeského kraje

²⁰² tamtéž

²⁰³ Národní archiv, fond České gubernium – Knihy židovských familiantů, sign. HBF II/VII, inv. č. 21, Mnichovo Hradiště.

vzal Marii Fürtl a měli spolu pět synů, Adalberta (1831), Saula (1832), Günthera (1833), Juliuse (1840 – 1842) a Friedricha (1842).²⁰⁴

Číslo 2935 (19) patřilo Leopoldovi **Kompertovi**, třetímu synovi Davida Komperta a Debory Frankel (v tomto seznamu jsou uvedeni pod jménem Kumpert a mají číslo 9).²⁰⁵ Jako třetí syn měl Leopold malou šanci na to, stát se familiantem a oženit se. Dokázal to však díky tomu, že získal uvolněné familantské číslo až z obce Čelina²⁰⁶ v Berounském kraji. To potvrzuje i zápis z čilinské knihy familiantů u čísla 11. Patřilo jistému Alexandrovi Roubiczkovi, který se v roce 1779 oženil s Rosalinou. Neměli spolu žádné syny, a tak byla po smrti Alexandra Roubiczka rodina považována za vymřelou.

V roce 1832 číslo získal Leopold Kompert, syn Davida, a ve stejném roce si vzal Brigitu Porias a familantské číslo bylo převedeno na mnichovohradištské panství.²⁰⁷ Leopold s Brigitou měli čtyři syny, Davida (1833 – 1838), Josefa (1836 – 1839), Sigmunda (1838) a Davida Daniela (1839 – 1840). Dospělosti se tedy dožil pouze jediný syn Sigmund.²⁰⁸

Číslo 2936 (20) měl Morizt **Mayer**, syn Philippa a Anny, který se v roce 1838 oženil s Annou Hahnovou. Více informací o držiteli (či držitelích) tohoto čísla bohužel není k dispozici, záznamy jsou v tomto případě velmi stručné.²⁰⁹

Pokud není uvedeno jinak, byl tento seznam vytvořen na základě Knihy familiantů pro Mnichovo Hradiště.²¹⁰ Tématem židovských familiantů se zabývala i Rozkošná, které se své publikaci uvádí podobný seznam, i když stručněji pojatý.

Zajímavé je sledovat **změny v držení familantských čísel a způsoby, kterým byla tato čísla předávána.** Mnichovohradištsí Židé byli v této oblasti velmi

---

²⁰⁴ Národní archiv, fond České gubernium – Knihy židovských familiantů, sign. HBF II/VII, inv. č. 21, Mnichovo Hradiště.

²⁰⁵ Jméno Kumpert bylo zde v Mnichově Hradišti někdy měněno na Kompert

²⁰⁶ Německy Czellin im Berauner Kreis

²⁰⁷ Národní archiv, fond České gubernium – Knihy židovských familiantů, sign. HBF I/IIIF, inv. č. 2, Čelina, dostupné z:

<http://www.badatelna.eu/fond/2098/reprodukce/?zaznamId=401523&reproId=580238>

²⁰⁸ Národní archiv, fond České gubernium – Knihy židovských familiantů, sign. HBF II/VII, inv. č. 21, Mnichovo Hradiště.

²⁰⁹ Tamtéž

²¹⁰ Tamtéž

vynalézaví a hledali rozmanité cesty k založení rodiny. Tradiční způsob předávání familiantského čísla je přechod z otce na nejstaršího syna. Tento způsob je také nejčastější a můžeme ho pozorovat u řady mnichovohradištských rodin. V případě úmrtí prvorozeného syna měl na familiantské číslo nárok druhorozený. Pravidlem bylo tedy, že vždy „dědil“ nejstarší žijící syn.

Druhorození (a další mladší) synové mohli často získat uvolněné familiantské místo po některé z vymřelých rodin. Za vymřelou byla považována rodina, která neměla žádné mužské potomky (dcery familiantské číslo dědit nemohly). Tradičně získal číslo vymizelé rodiny příslušník jiné rodiny ze stejné židovské komunity. V Mnichově Hradišti šlo o případy, kdy Josue Kumpert získal číslo po Jakobovi Singerovi, Siegmund Hahn po Israeli Goldbergovi, nebo Leopold Kantor po Jakobovi Hahnovi.²¹¹

Objevují se však i případy, kdy mladší syn získal familiantské číslo od vymřelé rodiny z jiného, blízkého či naopak velmi vzdáleného panství. Většinou pak došlo k jeho přenesení na jejich domovské panství. Leopold Kompert získal číslo z obce Čelina v Berounském kraji, Salomon Hahn z Nového Bernštejna získal číslo od místního Abrahama Flussera, Efraim Kompert získal familiantské místo po rodině Mautnerových z Hrubého Rohozce a Leopold Kantor se oženil a získal číslo v Rychnově nad Kněžnou. Zvláštní je případ druhorozeného Joachima Janowitze, který po smrti svého strýce získal familiantské číslo po svém dědečkovi.²¹²

Zajímavý je případ Josefa a Josui Kumpertových. Když měl druhorozený Josef šanci získat místo familianta po vymizelé rodině Singerových, vzdal se tohoto práva ve prospěch svého mladšího bratra jménem Josua.

Někdy si Židé mohli vymoci zvláštní povolení k sňatku od šlechty nebo zemské vlády. To se povedlo Isaakovi Iserteinovi, který si na vládě vymohl familiantské číslo 12 a Samuelovi Vöndorfenovi. Někteří se také mohli oženit díky tomu, že provozovali důležitou živnost nebo řemeslnou činnost. Stalo se tak v případě knihaře Isaaka

---

²¹¹ Národní archiv, fond České gubernium – Knihy židovských familiantů, sign. HBF II/VII, inv. č. 21, Mnichovo Hradiště.

²¹² Tamtéž.

Isersteina²¹³, skláře Mosese Hahna a obchodníka s látkovou a ovčí přízí a zároveň majitele kramářství Lazara Hahna.

Vzácným způsobem převodu familiantského čísla je adopce syna, která mohla proběhnout v rodině Fürthových. Vzácně docházelo při změně familiantského čísla i ke změně příjmení. Stalo se tak v případě Isaaka Janowitze, který si změnil jméno na německy znějící Iserstein. Jméno Kumpert bylo drobně pozměněno na Kompert.²¹⁴

Všechny tyto rozmanité způsoby získání familiantského čísla svědčí o velké vytrvalosti, odolnosti, pracovitosti a přizpůsobivosti židovských obyvatel. Jejich silné přání moci se oženit a založit rodinu je také v souladu s židovskou tradicí, kladoucí rodinu na velmi vysokou pozici v žebříčku hodnot.

Knihy familiantů poskytují i zajímavý (i když lehce omezený)²¹⁵ obraz **migrace židovských obyvatel**. Mnichovohradištská židovská komunita byla pravděpodobně propojena s dalšími komunitami ve svém nejbližším okolí. Majitel familiantského čísla 14 Joseph Becher pocházel z nedalekých Kosmonos a Efraim Kaufmann si přivedl nevěstu Františku z Mladé Boleslavi. Existovaly však i spojitosti s mnohem vzdálenějšími komunitami. Leopold Kantor se odstěhoval do 118 kilometrů vzdáleného Rychnova nad Kněžnou v Královohradeckém kraji a Rubin Goldberg zemřel v 80 kilometrů vzdáleném Buštěhradu v Rakovnickém kraji.

Hodně cestovali i příslušníci rodiny Salomona Hahna. Salomon žil se svou první ženou Barbarou Brandeis²¹⁶ v Novém Bernštějně. Po její smrti se znovu oženil a s manželkou Rosinou Freund žil v Mnichově Hradišti. Jeho syn Abraham si zde našel ženu jménem Františka a v roce 1833 se s ní odstěhoval zpět do Nového Berštejna, kde prožil většinu svého dětství. Z jiného města pocházel i Samuel Vöndorfen. Přišel do Mnichova Hradiště ze Zbraslavic v Čáslavském kraji a oženil se

---

²¹³ V tomto případě se tak stalo až v roce 1849, tedy v době, když už se od dodržování přísných familiantských zákonů pomalu upouštělo.

²¹⁴ Národní archiv, fond České gubernium – Knihy židovských familiantů, sign. HBF II/VII, inv. č. 21, Mnichovo Hradiště.

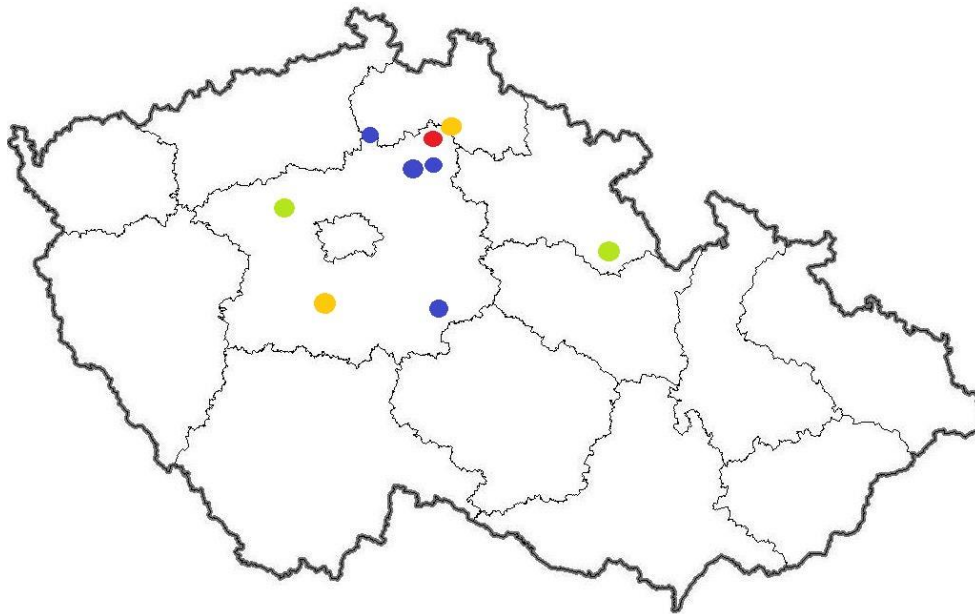
²¹⁵ Jsou zde zapisováni pouze mužští potomci a jejich migrační pohyby, údaje o ženách jsou stručné a nacházejí se pouze v kolonkách manželka/matka.

²¹⁶ Jejíž příjmení odkazuje na nedaleké město Brandýs nad Labem

zde se Sárrou Fürtl. Neměli žádné syny a po jeho smrti bylo číslo převedeno do Zbraslavic.²¹⁷

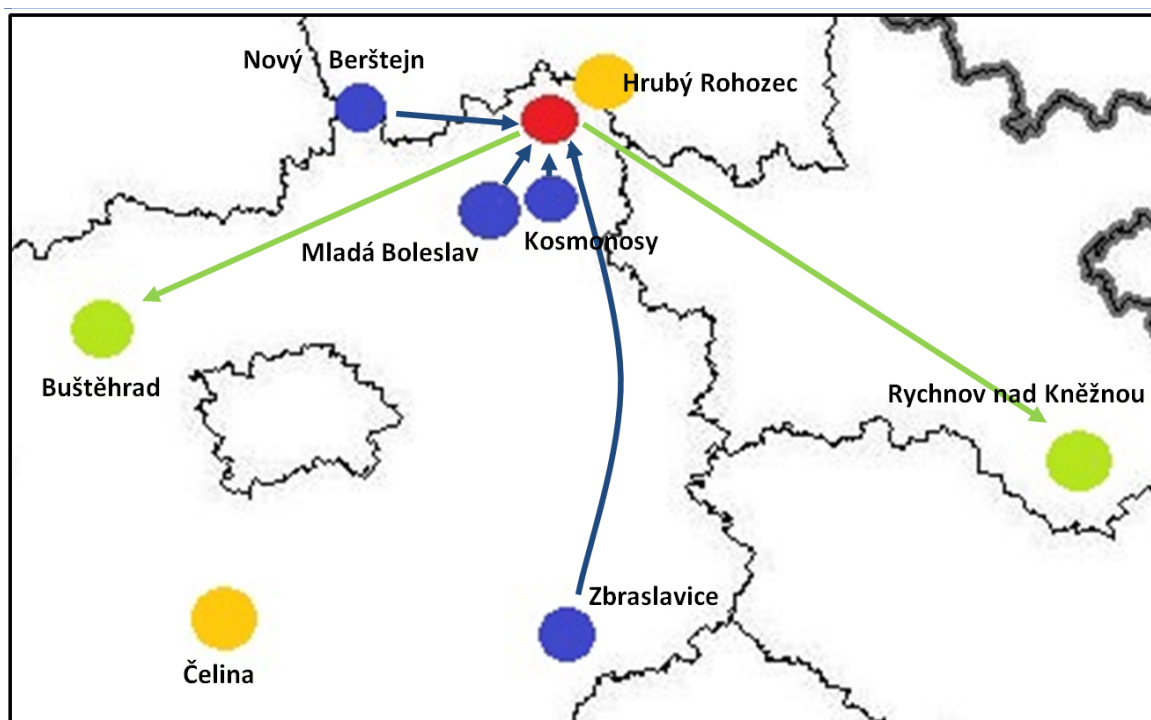
O kontaktech s dalšími vzdálenými židovskými obcemi svědčí převádění familiantských čísel mezi různými komunitami a panstvími. Na mnichovohradištské panství byla převedena čísla z Čeliny v Berounském kraji a z nedalekého Hrubého Rohozce.

Územní rozsah doložené migrace židovských obyvatel Mnichova Hradiště v letech 1770 – 1849 popisují následující mapy:

---

²¹⁷ Národní archiv, fond České gubernium – Knihy židovských familiantů, sign. HBF II/VII, inv. č. 21, Mnichovo Hradiště

Mapy č. 1 a 2 zobrazují migrační pohyby židovských obyvatel Mníchova Hradiště a jejich kontakty s okolními židovskými obcemi, se kterými došlo k převedení familiantských čísel. Červeně je označena klíčová oblast Mníchova Hradiště. Modře jsou označeny oblasti, ze kterých se Židé do Mníchova Hradiště přistěhovali. Zelenou barvu mají města, kam se Židé z Mníchova Hradiště naopak vystěhovali. Žlutě jsou označeny oblasti, se kterými docházelo k převádění familiantských čísel.

Mnichovo Hradiště se nachází na pomezí tří krajů, Středočeského, Libereckého a Královéhradeckého. Je tedy pochopitelné, že můžeme dohledat spojitosti s židovskými obcemi ve všech těchto třech krajích. Z map je patrné, že k migraci docházelo nejčastěji v rámci dnešního **Středočeského kraje**. Do Mníchova Hradiště přišli Židé ze Zbraslavic, Kosmonos a Mladé Boleslavi. Jeden příslušník židovské komunity v Mníchově Hradišti se odstěhoval do Bustěhradu, kde také zemřel. Ke kontaktu s čelinskou židovskou obcí došlo v rámci převodu tamějšího familiantského čísla do Mníchova Hradiště.²¹⁸

Kontakty s obcemi v **Libereckém** kraji byly méně četné. Příslušník berštejské obce se přestěhoval do Mníchova Hradiště a v jiném případě došlo k převedení čísla z panství Hrubý Rohozec. Jediným doloženým případem migrace do **Královéhradeckého** kraje odchod příslušníka mnichovohradištské židovské obce Leopolda Kantora do vzdáleného Rychnova nad Kněžnou. Jedná se o nejvzdálenější

²¹⁸ Národní archiv, fond České gubernium – Knihy židovských familiantů, sign. HBF II/VII, inv. č. 21, Mníchovo Hradiště.

doložený migrační pohyb, Leopold musel při cestě za novým domovem (a právem založit rodinu) urazit přibližně 120 kilometrů.²¹⁹

Informace získané z knihy židovských familiantů se shodují s informacemi z **židovských matrik** z let 1788 – 1839. Velký význam matrik z této doby spočívá ve skutečnosti, že v matrikách narozených dětí nejsou zaznamenáni pouze chlapci, ale i dívky. Díky tomu lze matriky narozených použít jako doplňující materiál ke knihám familiantů a zjistit tak skutečný rozsah rodiny, včetně všech jejích členů.²²⁰

---

²¹⁹ Národní archiv, fond České gubernium – Knihy židovských familiantů, sign. HBF II/VII, inv. č. 21, Mnichovo Hradiště

²²⁰ Národní archiv v Praze, fond matriky židovských náboženských obcí v českých krajích, Mnichovo Hradiště, kn.1289, dostupné z: <http://www.badatelna.eu/fond/1073/zaznam/1691/reprodukce/>.

4 Demografický vývoj židovského obyvatelstva v Mnichově Hradišti v letech 1848 - 1918

Revoluční rok 1848 přinesl židovským obyvatelům monarchie zásadní změny v jejich postavení. V letech 1848 a 1849 získali svobodu pohybu a usídlení, po dlouhé době se mohli svobodně ženit a vdávat, navíc jim byl umožněn přístup do státních úřadů (mohli se stát zaměstnanci ve státních institucích, např. školách), byl zrušen značně omezující familiantský zákon i numerus clausus a toleranční daň. Ghetta, která byla na mnoha místech symbolem segregace a diskriminace Židů, byla zrušena také. Nic na tom nezměnila porážka revoluce, ani návrat k absolutistické vládě. Bylo zřejmé, že úplné zrovnoprávnění židovských obyvatel je jen otázkou času.²²¹

Došlo k němu v roce 1867 vydáním tzv. prosincové ústavy. Ta v sobě měla zabudovaná základní práva týkající se svobody osobní, občanské i náboženské. Židům bylo uděleno státní občanství, měli zaručenou politickou a občanskou rovnost před zákonem, mohli se zcela volně stěhovat, věnovat se libovolné živnosti, vlastnit nemovitosti a získali aktivní i pasivní volební právo (mohli tedy volit i být zvoleni). Poprvé v historii naší země měli Židé stejná práva jako ostatní obyvatelstvo.²²² Všechna omezující opatření, která jim bránila v rozvoji, padla. Pro židovské obyvatele tak v následujících desetiletích nastala „zlatá éra“. Během této relativně krátké doby se z chudšího venkovského obyvatelstva přeměnili na skupinu, která žila převážně ve velkých městech, kde její členové náleželi k prosperující střední třídě a inteligenci.

Všechny tyto události zapříčinily jev, který Kieval nazývá přímo „demografickou revolucí“. Jak je nastíněno v předchozím odstavci, došlo k obrovské změně ve skladbě a postavení židovského obyvatelstva. Čechy měly v tomto ohledu unikátní demografické uspořádání. Během staletí byli Židé vyhnáni ze všech velkých měst s výjimkou Prahy, kde jejich komunita naopak prosperovala.²²³ Ostatní se museli usazovat na venkově v malých trhových městečkách a vesnicích, kde tato omezení neplatila. Vznikla tak unikátní situace, kdy celá jedna třetina židovských obyvatel bydlela v hlavním městě, a zbytek byl roztroušen do nejrůznějších venkovských

---

²²¹ PĚKNÝ, Tomáš: *Historie Židů v Čechách a na Moravě*, s. 124-125.

²²² Tamtéž, s. 125.

²²³ Praha byla vyjímečná tím, že jako jediné velké město ve střední Evropě (kromě Frankfurtu nad Mohanem) židovské obyvatelstvo nevyhnalo. (Kieval, 21). Můžeme se domnívat, že hlavním důvodem byla jejich nenahraditelná ekonomická aktivita a tím prospěšnost pro město, panovníka i stát.

oblastí.²²⁴ Nebyl zde tedy žádný „střed“, tedy Židé, kteří by žili ve středně velkých městech.²²⁵

Celé 18. století a první polovina 19. se v Čechách neslo ve znamení rozvoje venkovského židovstva. Kieval uvádí, že v roce 1724 sčítání lidu ukázalo, že Židé jsou v Čechách rozptýleni v 800 lokalitách. Naprostou většinu těchto míst tvořily právě vesnice s malým počtem Židů. Vlivem různých vládních opatření se tento odstředivý model osidlování prohluboval, a v roce 1849 už to bylo 1921 lokalit. Přitom však pouze přibližně 200 z nich tvořilo skutečné obce s vlastní synagogou. Počet židovských obyvatel v této době (navzdory omezujícím familiantským zákonům) stoupl ze 30-40 tisíc na dvojnásobek, v roce 1850 jich zde žilo 75 tisíc.²²⁶

Po roce 1849 se však tento vývoj zcela proměnil. Nejvýraznější omezení padla a práva svobodného pohybu osob i majetku využily tisíce židovských rodin. Došlo k první, méně výrazné migrační vlně, kdy se Židé stěhovali z uzavřených ghatt do nedalekých měst a vesniček. Pronikali do míst, kam dříve nesměli a v důsledku toho se pozvolna měnila i struktura jejich povolání. Jak uvádí Pěkný, přispěla k tomu i skutečnost, že od roku 1861 mohli poprvé po dlouhých staletích vlastnit i najímat půdu.²²⁷

Druhá, výraznější migrační vlna nastala po roce 1867. Od konce 60. let se Židé stěhovali z chudších venkovských oblastí do větších měst a rozvíjejících se průmyslových a obchodních center, kde měli lepší možnosti obživy a někdy také příznivější sociální podmínky. Politika hospodářského liberalismu spojená se svobodným podnikáním a novým tržním systémem jim otevřela zcela nové možnosti. Chopili se jich se svou tradiční vytrvalostí a vynalézavostí. Jejich následující hospodářský vzestup lze nazvat ekonomickým zázrakem. Před rokem 1848 byli v naprosté většině chudí, ale na konci 19. století už většinou patřili k dobře

---

²²⁴ KIEVAL, Hillel J. *Formování českého židovstva: národnostní konflikt a židovská společnost v Čechách 1870-1918*, Praha, Paseka, 2011. ISBN 978-80-7432-174-0, s. 21.

²²⁵ Tato situace je unikátní zejména v porovnání s okolními státy. V Německu se nacházely pouze menší, roztroušené židovské osady. V Polsku a na Moravě Židé většinou žili v samostatných osadách uvnitř středně velkých měst. Naopak v Uhrách žila na konci 18. století naprostá většina židovských obyvatel na vesnici, a proto byli často označováni jako tzv. Dorfjuden. (Kieval, 21).

²²⁶ KIEVAL, Hillel J. *Formování českého židovstva: národnostní konflikt a židovská společnost v Čechách 1870-1918*, s. 23.

²²⁷ PĚKNÝ, Tomáš: *Historie Židů v Čechách a na Moravě*, s. 125.

situovaným vrstvám a velkou mírou zasahovali do hospodářského, kulturního i politického vývoje země.²²⁸

Celkový demografický vývoj židovského obyvatelstva v Čechách můžeme dobře ilustrovat i na vývoji Židů v Mnichově Hradišti a nejbližším okolí. I zde je patrný trend velkého rozvoje v druhé polovině 19. století a následný odliv obyvatel do větších měst. K mapování vývoje demografické struktury židovských obyvatel v Mnichově Hradišti byly použity židovské matriky.

Tato kapitola se bude zaměřovat zejména na roky 1869 – 1918 a tedy zvláště na druhou migrační vlnu. První migrační vlna nebyla tak výrazná, lidé se většinou stěhovali do blízkého okolí ghett. Hlavním důvodem je však fakt, že židovské matriky Mnichova Hradiště z let 1848 – 1868 se nedochovaly. I dochované matriky z dalších let jsou „pouze“ duplikáty. Zlomový rok 1918 byl zvolen z důvodu vzniku nového československého státu. V souvislosti s tím (ale i v návaznosti na předchozí vývoj) nastaly další změny ve vývoji Židů, a to zejména v jejich kulturní, jazykové a národnostní orientaci.

Charakter zdejších matričních záznamů v letech 1869-1918 se několikrát změnil. V prvních letech převládá němčina. Rubriky jsou sice předtištěny dvojjazyčně (nejprve německy, potom česky), ale vyplněny jsou pouze německy, včetně poněmčených jmen, německých názvů povolání i německých poznámek. Rubrika zaměstnání je vyplněna pouze v některých případech. Záznamy jsou celkově stručnější. Změna nastává v roce 1874, kdy se pro vyplňování záznamů začíná používat čeština, včetně počeštění většiny jmen. Záznamy jsou také podrobnější, včetně záznamech o zaměstnání a poznámek. Němčina se krátce vrací pouze v roce 1902. Matriční záznamy prováděli nejčastěji rabíni, ke konci 19. století navíc i správce matriky Zikmund Schrecker.²²⁹

---

²²⁸ PĚKNÝ, Tomáš: *Historie Židů v Čechách a na Moravě*, s. 126.

²²⁹ Národní archiv v Praze, fond matriky židovských náboženských obcí v českých krajích, Mnichovo Hradiště, kn.1289, dostupné z: <http://www.badatelna.eu/fond/1073/zaznam/1691/reprodukce/>.

4.1 Původní rodiny

V tomto sledovaném období žily v Mnichově Hradišti některé rodiny, které se zde usadily už před rokem 1848 a jsou zapsané v knihách familiantů. Jednalo se o **Fürthovi, Kaufmanovi, Hahnovi, Hannovi, Isersteinovi a Kompertovi**.

V domě číslo X žil Arnošt²³⁰ **Fürth** se ženou Marií, rozenou Mautnerovou. Měli spolu tři děti, Marthu (1891), Karla (1893) a Annu (1896). Ve stejném domě bydlely i Augusta (1850)²³¹ a Pavlína (1856) Fürthovy, pravděpodobně se jednalo o sestry Arnošta Fürtha. Ženy z rodiny Fürthových se často vdávaly mimo svou rodnou obec. Svědčí o tom záznamy z matriční knihy oddaných. Matilda Fürthová si v roce 1879 vzala Leopolda Scheftelese z Prahy. Helene Fürthová se v roce 1886 provdala za Morice Östereichera z Líbeznic u Brazdiny a Rosalie Fürthová se v roce 1888 stala ženou Marcuse Starka. Jméno žádné z těchto žen se v místních matrikách nadále nevyskytuje, což také svědčí o tom, že se přestěhovaly za svými manželi.

V domě číslo 285 žil Josef Isak **Kaufmann**, který si v roce 1871 vzal v Praze Clementine Mautnerovou z Libáně. Měli spolu čtyři syny – Oskara (1890), Arthura (narodil se i zemřel v roce 1893), Lea (narodil se i zemřel o rok později, v roce 1894) a Karla (1895). V domě číslo 42 žil Eduard Kaufmann s ženou Adelheid rozenou Neiderhofhei. Měli spolu dcery Mathilde (1884) a Rozu (1885). V domě číslo 232 žil také Filip Kaufmann se ženou Alžbětou, rozenou Hanovou. Dochovaly se také záznamy o tom, že Bedřiška Kaufmanová si v roce 1882 vzala Karla Langeru z okresu Pelhřimov.

Dále zde žilo několik rodin **Hahnových** a **Hannových**. Je však potřeba podotknout, že jejich jméno se objevuje v nejrůznějších obměnách (Hann, Haan, Hahn, Han), přičemž pro jednoho člověka je někdy použito více forem tohoto příjmení. Můžeme spekulovat, že za těmito obměnami stojí snaha rozlišit jednotlivé rodiny, nebo poukázat na jejich odlišný původ. V domě číslo 34 žil Jonas Hahn se ženou Julií rozenou Gansovou. Narodily se jim děti Rosalia (1869), Siegfried (1870) a Filipa (1874). Dále zde žil jeho bratr Jakob Hahn²³² se ženou Klárou, rozenou Fürth. Měli spolu děti Alfreda (1871), Filipine (1872), Pavlinu (1874)

---

²³⁰ V knize familiantů zapsaný jako Ernest

²³¹ V matrice se můžeme dočíst, že se jednalo o dceru Marka a Emilie

²³² Jakob i Jonas byli někdy uváděni s příjmením Hann

a Filipa (1877). Ve stejném domě bydlel i jejich otec Filip Hahn (zemřel v roce 1871 ve věku 86 let) a Julie Hannová.²³³

V domě číslo 58 žil se svou rodinou učitel Alois Hahn. Jeho žena Charlotte se původně jmenovala Hammerschlagová. Měli spolu dceru Sidonii (1870) a syna Victora (1872). Další členkou této rozvětvené rodiny byla Rozalie Hahnová, soukromnice, která žila v domě číslo 120. Zemřela svobodná v roce 1896, ve věku 75 let. V Mnichově Hradišti žil také Moric Haan se ženou Emilií rozenou Epstein, kterým se v roce 1874 narodila dcera Olga.

Stejně jako u Fürthových, vdávaly se ženy z Hannover rodiny často za přespolní ženichy. Nina Hann si v roce 1861 vzala Josefa Freunda z obce Mlenez. Berta Hannová se v roce 1882 provdala za Leopolda Pollaka z obce Mcely a Klara Hannová se v roce 1886 stala ženou Karla Frieda z Ješetic u Jičína. Všechny ženy se pravděpodobně odstěhovaly, protože v mnichovohradištských matrikách se jejich jména, ani jména jejich manželů nevyskytují. Můžeme spekulovat o tom, že se přestěhovaly do domovských obcí svých manželů, nebo naopak do větších měst, která nabízela lepší možnosti obživy.²³⁴

Dalšími starousedlíky byli **Isersteinovi**. Joachim Iserstein žil se ženou Fany v domě číslo 60. Knihař Hynek Iserstein se ženou Evou bydlel v domě číslo 244. Zemřel v nemocnici v Liberci v roce 1882 ve věku 63 let. Dále zde žil Samuel Iserstein v domě číslo 33 a Jindřiška Isersteinová v domě číslo 344, která se narodila v Polné. Poslední matriční záznam týkající se rodiny Isersteinů spadá do roku 1914, kdy ve věku 55 let zemřel obchodník Norbert Iserstein.

Déle zde žilo několik rodin **Kompertových**. V domě číslo IV bydlel Josue Kompert se ženou Marií. Oba zemřeli ve vysokém věku v letech 1876 a 1880. Žili zde s nimi Carl a Rosa²³⁵ Kompertovi, kterým se narodilo šest dětí, Leo (1871), Arthur (1872), Klara (1874), Arnošt (1876), Františka (1878) a Adolf (1881). Později se tato rodina odstěhovala do domu číslo 35 a místo nich zde žili František obuvník Kompert s manželkou Ludovikou rozenou Hannovou. Měli spolu děti Annu (1882),

---

²³³ Národní archiv v Praze, fond matriky židovských náboženských obcí v českých krajích, Mnichovo Hradiště, kn.1289.

²³⁴ Tamtéž

²³⁵ Rozená König

Richarda (1884) a Otta (1887). Ve stejné době žil v tomto domě i krejčí Salomon Kompert a manželkou Annou.²³⁶

V domě číslo XIII žil Efraim Kompert se ženou Annou a synem Emilem. Na návštěvu k nim jezdil kupec Ludvík Kompert z Prahy. Ve stejném domě bydlel také „továrník na obuv“ Eduard Kompert se ženou Emmou rozenou Mestitzovou. Narodily se jim děti Pavel (1888), Jindřiška (1889) a Rudolf (1891). V domě číslo 39 žil továrník Arnošt Kompert, který však zemřel v roce 1891 v ústavu v polské Gorlici. Bývalý mistr tkalcovny Simon Kompert bydlel v domě číslo 100.²³⁷

4.2 Nově příchozí rodiny

Migraci židovských obyvatel Mnichova Hradiště můžeme sledovat i v porovnání se seznamem zdejších židovských familiantů. Oproti výše zmíněným rodinám, které zde zůstaly, některé rodiny se už v matričních záznamech po roce 1869 vůbec nevyskytují. Jedná se o Kantorovi, Winterniztovi, Becherovi a Mayerovi. Můžeme předpokládat, že tyto rodiny využily možnost svobodného pohybu a přestěhovaly se do míst, která více vyhovovala jejich potřebám a nabízela jim více příležitostí. Vzhledem k tomu, že tyto rodiny měly velké množství členů, je nepravděpodobné, že by došlo k jejich vymření. Navíc nejsou zmíněny ani v matrice zemřelých. Z hlediska dochovaných pramenů však bohužel nelze zjistit, kam se tyto rodiny vystěhovaly.²³⁸

Daleko více židovských rodin se však po roce 1848 do Mnichova Hradiště přistěhovalo. Byli to zejména **Netteli, Rosenbachovi, Menclovi, Roubitschkovi, Pollakovi, Reichovi, Ledererovi, Mendlovi, Faltinovi, Pollatschkovi (Poláčkovi) a Abelesovi.**

Rudolf **Nettel** žil se svou ženou Auguste rozenou Steinglerovou v domě číslo 240. Měli tři děti - Bertu (narodila se i zemřela v roce 1873), Pavlínu (1874) a Zikmunda (1876). Mezi nové rodiny patřili i **Rosenbachovi**. Rudolf Rosenbach žil se svou ženou Mathildou v domě číslo 284. Narodily se jim čtyři děti - Kamille (1873), Emil

---

²³⁶ Národní archiv v Praze, fond matriky židovských náboženských obcí v českých krajích, Mnichovo Hradiště, kn.1289.

²³⁷ Tamtéž

²³⁸ Tamtéž

(1875), Arnošt (1876) a Roza (1877). Dalším zástupcem této rodiny byl Mojžíš Rosenbach, který bydlel v domě číslo 275 a měl syna Theodora.²³⁹

Žibřid **Mencl** se ženou Mathildou Katzovou pocházeli z oblasti Kolínska. Vzali se v roce 1889 v Kolíně a poté se přestěhovali do Mnichova Hradiště, kde bydleli v domě číslo 349. Narodily se jim zde čtyři děti Markéta (1890), Irene (1892), Erwin (1894) a Auguste (1895). Samuel **Roubitschek** se sem přistěhoval v roce 1870 potom, co si v Mladé Boleslavi vzal Reginu Abelesovou. Byl to ovdovělý obchodník z Praskoles v Pražském kraji. V Mnichově Hradišti žili v domě číslo 312 a narodily se jim čtyři děti Julius (1872 – 1874), Louise (1874), Vilém (1876) a Adelheid (1878). Samuel Roubitschek zemřel náhle v roce 1879 ve věku 68 let. Jeho žena Regina zemřela v roce 1887, bylo jí 44 let.

Emanuel **Pollak** (později Polák) pocházel z Berouna. V roce 1874 si v Heřmanově městci v okrese Chrudim vzal Jindřišku Flesichnerovou a poté se usadili v Mnichově Hradišti v domě číslo 58. Měli spolu dva syny Gustava (1874) a Emila (1877) a dceru Bertu (1875). Dalšími přistěhovalými byli Simon **Reich** s manželkou Marií rozenou Schwarzwaldler, kteří se usadili v domě číslo 155. Narodily se jim zde děti Rudolf (zemřel v roce 1869), Heinrich (1869), Franz (1872), Emil (1874) a Josef (1876). Pravděpodobně udržovali vztahy s židovskou komunitou v Hroubovicích v Chrudimském kraji, protože podle poznámky v matričních záznamech tam byl poslán jejich třetí syn Franz. Proč a na jak dlouho se tak stalo, prameny nezmiňují.²⁴⁰

V druhé polovině 19. století se do Mnichova Hradiště přistěhovali také **Ledererovi**. V domě číslo 74 (VII) se usadil Bernard Lederer s ženou Mathildou. Měli spolu tři dcery Marthu (1880), Irmu (1884) a Kamillu (1885 – 1888). Dalším členem rodiny byl Moric Lederer, který bydlel v domě číslo 341. Jeho manželka Berta rozená Fuchsová se narodila v obci Ledec a žila také v Bílenci v okrese Chomutov.

V 80. letech 19. století se matrikách objevují také záznamy o rodině **Mendlových**. Eduard Mendl bydlel s manželkou Rosou v domě číslo 227. Narodily se jim děti Karel (1885), František (1888), Pavel (1889) a Anna (1890). Eduard Mendl však v roce 1914 z židovské obce vystoupil. Dále zde v domě 277 žil Albert Mendl. Jeho

---

²³⁹ Národní archiv v Praze, fond matriky židovských náboženských obcí v českých krajích, Mnichovo Hradiště, kn.1289.

²⁴⁰ Tamtéž

dcera Theresie si vzala Adolfa Ettigera z Tovačova v okrese Přerov. Druhá dcera Margarete se provdala za Siegmunda Hollose, který pocházel z Bratislavy, ale žil ve Vídni.

Další nově přistěhovalou rodinou byli **Faltinovi**. V domě číslo 31 žil Josef Faltin s Frederikou Strašnov. Narodilo se jim pět dětí - Rudolf (1871), Albert (1873), Malvína (1876 – 18777, zemřela na neštovice), Alfréd (1878) a Rosa (1880). Dále zde v domě číslo 234 žili Jindřich a Pavlína Faltinovi. Pravděpodobně se jednalo o rodiče výše zmíněného Josefa. Jindřich zemřel v roce 1889 ve věku 79 let a jeho žena v roce 1901, kdy jí bylo 84 let.²⁴¹

Dále se sem přistěhovali **Pollatschkovi**. V domě číslo II bydleli Babette (1798 – 1870) a Josef (1795 – 1874) Pollatschkovi. Můžeme se domnívat, že Ludwig, Jindřich a Adolf Pollatschkovi byli jejich synové. Ludwig žil v domě číslo II. V roce 1868 si v Praze vzal Julii Melzerovou z Tuchořic u Žatce. V Mnichově Hradišti se jim narodily děti Rosa (1870), Bertha (1871 – 1884), Hugo (1873), Rudolf (1876) a Augusta (1883). Ludwig zemřel v roce 1905 na zánět středního ucha, bylo mu 67 let. Jeho syn Hugo se oženil s Louisou Kohnovou. Žili spolu v sousedním domě číslo III, narodil se jim syn Ludwig (1909), dcera Anita (1911) a v roce 1916 syn s dcerou, tato dvojčata se však bohužel narodila mrtvá.

Další syn Babette a Josefa jménem Jindřich Pollatschek žil se ženou Rozou rozenou Pollakovou v domě číslo V. Vzali se v roce 1869 v Liberci a měli spolu celkem osm dětí – Hedviku (1874), Jindřicha (1876), Kamila (1877 – 1882), Olgu (1878), Karla (1880), Františka (1881, zemřel krátce po porodu), Marii (1882) a Juliuse (1883 – 1884). Poslední z bratrů jménem Adolf si v roce 1874 v Mnichově Hradišti vzal Matildu Melzerovou ze Žatce. Žili v domě číslo 74 a narodily se jim dcery Elsa (1876) a Bedřiška (1879) a syn Pavel (1878).

Poslední velkou rodinou, která se v této době přistěhovala, byli **Abelesovi**. Simon Abeles (1796 – 1877) z Kouřimského kraje sem přišel hned v roce 1849 a později se oženil s Cecílií Faltinovou. Žil zde také Nathan Abeles (1835 – 1905), který se ženou Charotte rozenou Steinerovou bydlel v domě číslo 121 a později se přestěhovali do domu číslo 116. Narodily se jim tři dcery – Hermína (1867), Rosa

---

²⁴¹ Národní archiv v Praze, fond matriky židovských náboženských obcí v českých krajích, Mnichovo Hradiště, kn.1289.

(1869 – 1870) a Franziska (1771 – 1773). Dospělosti se dožila jediná Hermína, která se v roce 1881 provdala za Mojžíše Gedalje z Černonic v Bukovině.

Bydlel zde také Albert Abeles s ženou Josefine. V roce 1889 se jim v jejich domě číslo 35 narodila dcera Františka. Dále zde žila Anna Abelesová, které se v roce 1874 narodila dcera Rosa, jejíž otec nebyl známý.²⁴²

4.3 Nové rodiny založené přičleněním do rodin původních

V Mnichově Hradišti se objevilo i několik nových rodin, které vznikly tak, že si přespolní muž vzal dívku z rodiny starousedlíků a usadil se tu s ní. Byli to **Bergmannovi, Fantovi, Langerovi a Karpelesovi**.

Heinrich **Bergmann** pocházel z nedaleké Mladé Boleslavi a oženil se s místní Rosalií Kompert. Žili v domě číslo 74 a měli spolu čtyři děti – Ludwiga (1870), Wilhelma (1873), Gustava (1874) a Bertu (1876). Rosalie zemřela v roce 1877 na nemoc krve, bylo jí pouze 30 let. Albert **Fanta** si vzal Josefine z místní rodiny Isersteinů a usadili se spolu v domě číslo 80. Narodilo se jim celkem pět dětí – Hermine (1869), Emil (1872), Františka (1876), Olga (1879) a Richard (1885).

Do rodiny Hannových se přičlenil Adolf **Karpeles** ze Štěchovic. V roce 1890 si vzal Rozalii Hannovou. Karel **Langer** z Pelhřimovska si v roce 1882 vzal místní Bedřišku Kaufmanovou a bydleli spolu v domě číslo 545. V roce 1894 se jim narodila dcera Olga. Další záznamy o této rodině zahrnují Salomona Langeru, který žil v Klášterské ulici v domě č. 100 a zemřel v roce 1902 ve věku 83 let. Žila zde také Marie Lamgerová, která si v roce 1912 vzala Viktora Weinera ze Sázavy.²⁴³

---

²⁴² Národní archiv v Praze, fond matriky židovských náboženských obcí v českých krajích, Mnichovo Hradiště, kn.1289.

²⁴³ Tamtéž

4.4 Rodiny v blízkých přidružených obcích

Do matrik Mnichova Hradišti byli zapisováni i Židé z některých přilehlých venkovských obcí. Jednalo se zejména o **Bakov, Bělou pod Bezdězem, Loukovec, Ouč, Novou Ves u Branžeže a Veselice.**

V **Bakově** v domě číslo 16 žila rodina lékaře Nattana Pollaka a jeho ženy Fani rozené Hammerschlagové. Narodilo se jim pět dětí – Josef (1869—1874), Bertha (1871), Siegmund (1873), Albert /1875) a Julies (1879). Nathan Pollak zemřel v roce 1896 ve věku 71 let na tuberkulózu. V domě číslo 47 žil Vilém Faltin s manželkou Terezií rozenou Hahnovou. Narodila se jim dcera Anna (1875) a syn Heinrich (1871). Vilém Faltin zemřel v roce 1916 ve věku 73 let, jeho žena v roce 1926, když jí bylo 79 let. Dále zde žila rodina Pickových. S. Pick žil se svou ženou Fani rozenou Kolischovou v domě číslo 89 a v roce 1879 se jim narodila dcera Emílie.²⁴⁴

Větší počet židovských rodin žil také v nedaleké obci **Bělá pod Bezdězem.**²⁴⁵ V domě číslo 46 žil Weit Hahn s manželkou Karolinou rozenou Herrmann. V roce 1869 se jim narodila dcera Gabriella. Další rodinu s příjmením Hahn tvořil Zikmund Hahn se ženou Gabrielou, která se před svatbou měla příjmení Fischerová. Žili v domě číslo 62 a v roce 1886 se jim narodil syn Karel. Déle zde v domě s číslem 152 žil účetní Moric Lamm s manželkou Rozou rozenou Weisensteinovou. Měli spolu tři děti Markétu (1895), Lea (1898) a Gustava (1900).

Domovní číslo 70 patřilo továrníkovi Gustavu Strossovi, který zde bydlel se ženou Irene, za svobodna Groákovou. Narodili se jim tři synové Norbert (1897), Viktor (1901) a Josef (1907) a dcera Josefina (1899). Žila zde také Emilie Franziska Strossová, která si v roce 1908 vzala Egona Wellera z Vídně. Dalšími obyvateli Bělé pod Bezdězem byli Weisovi, kteří bydleli v domě číslo 70. Karel Weis si vzal Bertu Wileminskou a v roce 1894 se jim narodila dcera Pavlina. Poslední zdejší rodinu tvořil účetní Ludwig Schick se ženou Ellou rozenou Gintz. Žili spolu v domě číslo 195 a měli dceru Tildu, která se narodila v roce 1901.

---

²⁴⁴ Národní archiv v Praze, fond matriky židovských náboženských obcí v českých krajích, Mnichovo Hradiště, kn.1289.

²⁴⁵ Německy Weis Wasser

Ve vesnici jménem **Ouč** byla významná rodina Deutschových. Jejím prvním členem zaznamenaným v matrikách je obyvatel domu číslo 21 obchodník Albert Deutsch. Ten si se oženil s Barborou Bergerovou a v roce 1874 se jim narodil syn Emanuel. Emanuel později žil v domě číslo 29 a stal se řezníkem a rolníkem.²⁴⁶ V roce 1897 si v nedaleké vesničce Násedlnice²⁴⁷ vzal místní dívku Vilemínu Sladkusou. Měli spolu pět dětí - Idu (1899), Richarda (1900), Ludwiga (1902), Ottu (1905) a Miladu (1911). Také zde žila Eleonora Deutschová²⁴⁸, která si v roce 1910 v Mladé Boleslavi vzala Karla Pollaka z Mnichova Hradiště. Ve 20. a 30. letech se s Deutschovými setkáváme i v Mnichově Hradišti.

V **Loukovci** v domě číslo 19 žil trafikant Jindřich Weil se ženou Rosou rozenou Hauowitzovou. Nejednalo se o příliš početnou rodinu, měli dvě děti Aloise (1860) a Gabriellu (1877). Zajímavé však je, že jejich syn Alois cestoval až do vzdáleného italského přístavního města Terst, kde v roce 1884 zemřel. Dále zde žili Ignatz a Henriette Hönigovi s dcerou Ernestine.²⁴⁹

V obci **Veselice** v domě číslo 9 žil Ján Hamáček, který nepatřil k židovské obci a ani nevyznával židovskou víru. Vzal si židovskou dívku Rosalii Gansovou a žili ve smíšeném manželství. V roce 1897 se jim narodila dcera Johana, která měla v roce 1898 dle nařízení okresního hejtmanství v Mnichově Hradišti „přestoupit k víře mojžíšovské“. Z toho můžeme vyvodit, že v této době byly děti ze smíšených manželství s židovskou matkou považovány za židovské.

Poslední větší venkovská rodina žila v domě číslo 10 v **Nové vsi u Branžeže**. Zdejší obchodník, a později i hostinský, jménem Josef Pick si vzal Rozu Merklovou z Prahy a měli spolu šest dětí. Ty se jmenovaly Hermine (1889), Rudolf (1890), Emilie (1891), Otakar (1894), Karel (1895) a Vladimír (1894).²⁵⁰

Uvedené informace získané z židovských matrik můžeme porovnat s dokumenty židovské obce Mnichovo Hradiště uloženými v Archivu Židovského muzea v Praze. K tomuto účelu jsou dobře využitelné zejména pokladní knihy členských příspěvků

---

²⁴⁶ Můžeme se domnívat, že tato rodina byla příbuzná s Adalbertem Deutschem, který se v této matrice také objevuje. Oženil se s Babette Bergerovou stal se řezníkem ve městě Český Dub v okrese Turnov.

²⁴⁷ Dříve nazývané Násilnic

²⁴⁸ Narodena v roce 1876, pravděpodobně sestra Emanuela Deutsche

²⁴⁹ Národní archiv v Praze, fond matriky židovských náboženských obcí v českých krajích, Mnichovo Hradiště, kn.1289.

²⁵⁰ Tamtéž

a darů, kniha hrobů, kniha sedadel místní synagogy a seznam voličů do židovského zastupitelstva z roku 1901.

Zjištěné údaje se ve velké míře shodují s informacemi s židovských matrik. V knize darů a příspěvků se na rozdíl od matrik navíc objevuje Philipp Benda, který žil v Mnichově Hradišti v letech 1894 – 1896, Albert Köser, Bernard Frankl (v roce 1894 se odstěhoval) a pan Sümman (také se odstěhoval v roce 1894). Můžeme se domnívat, že uvedení muži žili v Mnichově Hradišti jenom krátce, nenarodili se zde, neměli zde svatbu a ani se jim tu nenarodily žádné děti. Z těchto důvodů se jejich jména v matrikách nevyskytují.

Údaje z knihy hrobů se shodují s těmi z úmrtní matriky. Jsou jen méně obsáhlé, protože kniha hrobů byla vedena pouze v letech 1887 – 1899. To samé platí o knize sedadel, která určovala zasedací pořádek v synagoze a byla vedena v letech 1875 – 1889.

Matriční záznamy z přelomu 19. a 20. století můžeme srovnat se seznamem voličů z roku 1901. Jména z tohoto seznamu se shodují s těmi z matrik. Z velké části se zde však vyskytují pouze muži, kteří se zřejmě v politickém dění angažovali více než ženy. Kromě židovských obyvatel Mnichova Hradiště jsou zde i ti, kteří žili v blízkých vesnicích spadajících pod mnichovohradištskou židovskou obec (Vrátno, Kluky, Kovan, Žďár, Ouč, Roskov, Bakov, Skalsko, Nová Ves u Branžeže a Bitouchov).

V záznamech obce uložených v Archivu Židovského muzea můžeme nalézt i informace o židovském válečném zajatci z Ruska jménem Srul Goldfarb. Židovská obec zde uvádí, že zemřel v blízké vesnici Březovice a pohřben bude na hřbitově v Dolním Letně. Tyto údaje se shodují s těmi matričními.

Ve druhé polovině 19. století můžeme pozorovat podstatný posun ohledně oblastí, ve kterých místní židovští obyvatelé žili. Zatímco před rokem 1848 žili téměř všichni v Židovské (dnes Havlíčkově) ulici, je doloženo, že od 70. a 80. let 19. století se stěhovali do historického centra města a získávali „lepší“ adresy. Řada Židů v této době žila ve velkých domech přímo na náměstí. Jiní se usazovali v ostatních hlavních ulicích. Je zajímavé, že určité domy si židovské rodiny „předávaly“ mezi sebou. Například v domě č. 80 v dnešní ulici 1. Máje žili Fantovi, po kterých tuto adresu

převzali Bondyovi. Mendlovi zase převzali dům č. 277 po Rosenbachových a Abelesovi získali dům č. 35 v centru města, který původně patřil rodině Kompertových.²⁵¹

Židé byli velmi často i vlastníky domů, ve kterých bydleli. Například obchodník Filip Kaufmann vlastnil dům č. 277 blízko náměstí a po něm ho vlastnil Eduard Mendl. Dům č. 288 patřil Isersteinovým a po nich ho vlastnili Ledererovi a půlku domu č. 167 vlastnil Josef Herrman Kompert, který ji ale později prodal křesťanovi jménem Václav Reiter.²⁵² Mapa s vyznačením židovských domů se nachází v příloze.

4.5 Profesionální charakteristika Židů v Mnichově Hradišti

Židé už od svého příchodu do českých zemí vytvářeli kulturně, sociálně i profesně velmi specifickou menšinovou komunitu. Z počátku patřili k okrajovým skupinám obyvatel a byli vystaveni diskriminaci a agresivnímu chování ze strany většinové křesťanské populace. Navíc byli ve svých profesních aktivitách omezováni církví i státem. S počátkem osvícenského absolutismu započala jejich cesta k zrovnoprávnění, kterého dosáhli v roce 1867.

V poslední třetině 19. století došlo k obrovské změně v hospodářském i sociálním postavení židovských obyvatel. Až do zániku Rakousko-Uherského státu se dynamicky přibližovali většině a začali s ní dokonce splývat. Navíc v rámci celé společnosti začali opět zaujímat své specifické sociální a profesní postavení. Začali pronikat do střední a vyšší třídy a spoluvytvářet elity. V souvislosti s tím došlo ke značné profesní proměně, když *„někteří Židé opouštěli dosud tradiční profese, zejména pohostinství a distribuci lihovin, aby se stávali podnikateli v lokálním i nadregionálním měřítku, významně doplňovali řady inteligence v nejrůznějších povoláních (často jako lékaři, právníci, učitelé)“*.²⁵³

Tento vývoj můžeme pozorovat i v Mnichově Hradišti. Zdejší Židé se postupně rozvíjeli a zlepšovali své postavení. Někteří se z kupců a obchodníků vypracovali na

---

²⁵¹ Národní archiv v Praze, fond matriky židovských náboženských obcí v českých krajích, Mnichovo Hradiště, kn.1289.

²⁵² ROZKOŠNÁ, Blanka: *Židé v Mnichově Hradišti a okolí*, s. 23-29.

²⁵³ NESLÁDKOVÁ, Ludmila: Profesionální a sociální charakteristika židovské populace v Československu za první republiky, in: *Demografie, revue pro výzkum populačního vývoje*, 2008,1, s. 1-2.

majitele významných továren, které poskytovaly pracovní místa velké části místních i přespolečných obyvatel. V místní komunitě převládalo povolání obchodníka, kterému se věnovalo 25 mužů, tedy přes 40%. Jednalo se například o Hahnovi, Abelesovi, Rosenabchovi, Kaufmannovi, Alberta Fantu, Rudolfa Nettla, Šimona Reicha, Bernarda Lederera, Alberta Mendla atd. Vyjíměčně je zaznamenáno i na jaký druh obchodu se jednotliví Židé zaměřovali, víme například že Adolf Abeles obchodoval se železem, Arnošt Fürth s kůží a Karel Kompert se speciálními pevnými skleněnými lahvemi určenými pro alkoholické nápoje.²⁵⁴

V mnoha rodinách se toto povolání dědilo z otce na syna. Velký výskyt židovských obchodníků je častý jev, který můžeme pozorovat i v sousední židovské obci v Jičíně, kde se tomuto povolání věnovalo 50 % židovských obyvatel.²⁵⁵ Můžeme se domnívat, že za jejich úspěchem stála vrozená vytrvalost vypěstovaná staletými omezování a nově nabytá rovnoprávnost. Velkou výhodou byl i židovský důraz na vzdělání, který původně vycházel z přání, aby každý číst dokázal číst v Tóře a modlitebních knihách. Vzdělání se postupně stalo velmi ceněnou, a zejména přenosnou a univerzálně využitelnou komoditou. V neposlední řadě tu byla příslovečná soudržnost židovských souvěrců, kteří si vzájemně vypomáhali a zajišťovali si obchodní příležitosti.

Zajímavou úvahu nad úspěchem židovských obchodníků nabízí Nesládková. Dle této autorky Židé představovali podstatný přínos k rozvoji hospodářství a blahobytu, protože obchodování se Židy přinášelo mnohé východy. Židé byli jediní, kdo měl schopnost dodávat potřebné suroviny ve velkém množství, protože využívali spolupráce se svými souvěrci po celé zemi, oproti vrchnostenským statkům, které nechtěly prodávat své produkty v malém množství jednotlivým řemeslníkům. Navíc tyto řemeslníci často neměli dostatečnou hotovost pro koupi těchto výrobků, a tak jim Židé poskytli úvěr, který řemeslníci spláceli z prodaných výrobků, nebo přímo výrobky. Židovští podnikatelé měli výhodu v dostatku surovin i hotových peněz a prostřednictvím svých souvěrců se jim otevíral široký tuzemský i zahraniční trh. Díky této spolupráci židovských obchodníků a řemeslníků se na lokální trhy dostávaly

---

²⁵⁴ Národní archiv v Praze, fond matriky židovských náboženských obcí v českých krajích, Mnichovo Hradiště, kn.1289.

²⁵⁵ GROHOVÁ, Lucie: Židé na Jičínsku ve 2. polovině 19. a 1. polovině 20. Století, bakalářská práce, Liberec, Technická univerzita v Liberci, Fakulta přírodovědně-humanitní a pedagogická, 2015., s. 23.

výrobky, které by zde jinak vůbec nemohly být vyrobeny a prodávány, navíc za příznivější cenu.²⁵⁶

Druhým nejčastějším povoláním mezi mnichovohradištskými Židy byl továrník. Věnovalo se mu 25% mužů. Byla to zejména rodina Kompertových, kteří začínali jako obchodníci, ale od roku 1873 jsou uváděni jako majitelé továrny na obuv. Dále se jednalo o Poláčkovi, těm patřila továrna na koberce. Někteří se také věnovali odvětví tradičnímu už od dob nadvlády šlechty, tedy lihovarnictví. Eduard Mendl je uváděn jako „továrník na lihové nápoje“, Žibřid Mencl jako „továrník likéru“ a Jindřich Brill se věnoval velkoobchodu s vínem.²⁵⁷

Poměrně velké množství zdejších židovských obyvatel se označovalo jako soukromník. Byli to Samuel Isertein, Jindřich Faltin, David Melzer a jedná se o první kategorii zaměstnání, kde se vyskytují i ženy, konkrétně soukromnice Anna Pollaková a Rozalie Hahnová. Další povolání je zastoupeno v daleko menších počtech. V letech 1848 – 1918 zde žilo pět duchovních. Jako rabíni jsou v matrikách označeni Eduard Leiben a Max Kohn, povolání kantor a učitel náboženství můžeme nalézt u Emanuela Pollaka, Jindřicha Löbla a Gabriela Gottlieba.²⁵⁸

Zbytek ostatních profesí zastával vždy pouze jeden člen židovské obce. Alois Hahn pracoval jako učitel, Albert Pick jako kostelník, Otto Eisenstein jako účetní, Karel Langer jako mýtný a Hynek Iserstein byl knihařem. Jedna s mála zaměstnaných žen byla posluhovačka Kateřina Weisová. Žil zde také pekař Emanuel Polak, krejčí Solomon Kompert, mistr tkalcovny Simon Kompert a řezník Filip Benda.²⁵⁹

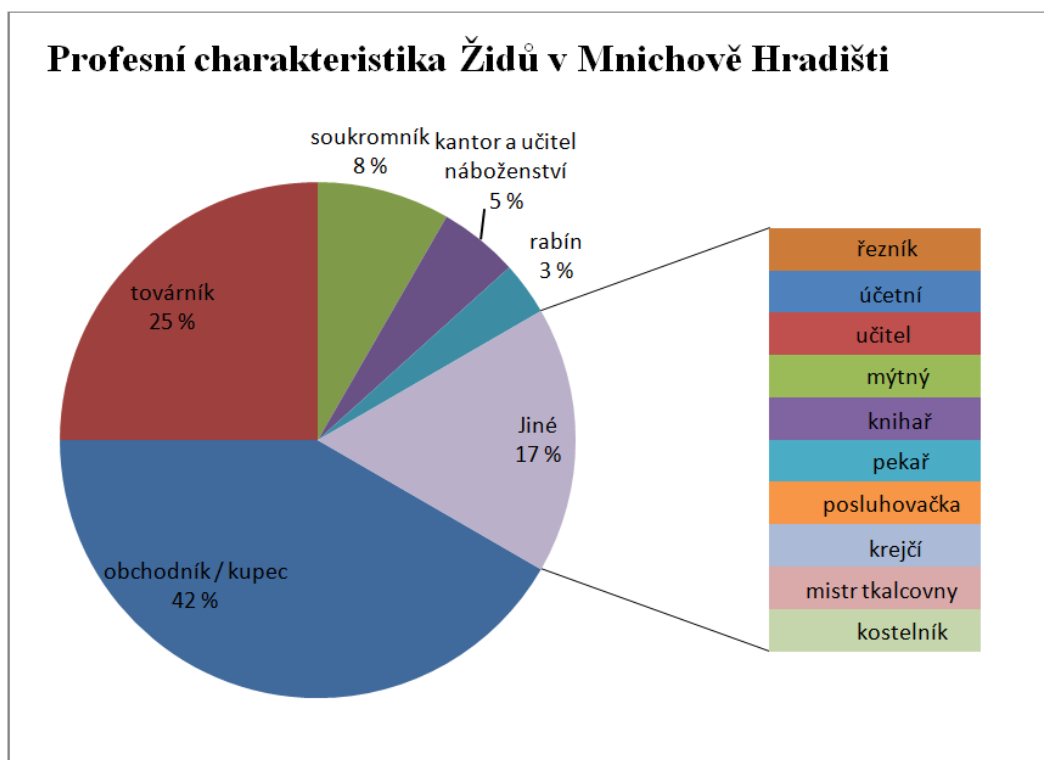
---

²⁵⁶ NESLÁDKOVÁ, Ludmila: Sociální stratifikace moravských židů v novověku (18.-20. století), In: *Studie k sociálním dějinám, Konference Sociální dějiny českých zemí v 18., 19. a 20. století*, Praha, 2000, s. 66.

²⁵⁷ Národní archiv v Praze, fond matriky židovských náboženských obcí v českých krajích, Mnichovo Hradiště, kn.1289.

²⁵⁸ Tamtéž..

²⁵⁹ Tamtéž

Graf č. 1 zobrazuje profesní charakteristiku židovských obyvatel Mnichova Hradiště.

4.6 Profesní charakteristika Židů v blízkých venkovských oblastech

Do této skupiny byli zařazeni Židé žijící ve vesnicích blízko městu Mnichovo Hradiště a jejichž záznamy se nachází ve zdejších matrikách. Jednalo se především o Bělou pod Bezdězem, Bakov, Bělou pod Bezdězem, Doubravy, Obruby, ale i další vesnice a osady.

I v rámci venkovského osídlení převládali obchodníci. Bylo jich celkem 15, tedy 42 %. Mezi významnější obchodníky patřil například Adolf Pollak z Doubrav, Jindřich Weil z Loukovce, Vincenc Pollak z Bělé, Vilém Faltin z Bakova, nebo Bohumil Kohn se Skalska. V Kuřívodech u Mimoně žil Alois Löbenstein, který se živil prodejem dobytka. Ve stejné vesnici bydlel i Bedřich Deutsch, který obchodoval s kůžemi. Můžeme se domnívat, že tyto dvě aktivity spolu souvisely.²⁶⁰

²⁶⁰ Národní archiv v Praze, fond matriky židovských náboženských obcí v českých krajích, Mnichovo Hradiště, kn.1289.

Rozdíl v počtu zastoupení obchodníků a jiných profesí je ještě více propastný, než ve městě. Na vesnicích se totiž na rozdíl od měst většinou nevytvořila početná skupina továrníků. Byli zde jen dva, Gustav a Norbert Stross v Bělé pod Bezdězem. Početněji je zde zastoupeno povolání řezníka, kterému se věnovali Emanuel Deutsch z Ouče, jeho příbuzný Adalbert Deutsch z Českého Dubu a Josef Fischer z Obrub. Bylo jich tedy více než ve městě. Souvislost můžeme hledat s větším výskytem dobytka na venkově, kde sídlily velké statky a byl zde i dostatek pastvin. Řezníci zde byli více potřeba.²⁶¹

Na rozdíl od města se zde vyskytují také dva lékaři, Nattan Pollak²⁶² v Bakově a Rudolf Einsner ze vsi Skokovy. Toto povolání má u židovských obyvatel dlouho tradici. Vyžaduje důkladné vzdělání, jeho výhodou je přenositelnost a univerzální uplatnitelnost. S trochou nadsázky můžeme říci, že lékaři byli potřeba vždycky a všude.²⁶³

Co má vesnice s městem naopak společné, jsou ženy soukromnice. V Podole u Bělé pod Bezdězem žila soukromnice Růžena Sternová, ve Vrátně pak Pavla Poláková. Žádný mužský sokromník zde nebyl. Žena je zastoupena i v oboru hostinství, kterému se věnovali dva lidé – Aloisie Weinerová z Bělé pod Bezdězem a Josef Pick z Nové Vsi u Branžeže.²⁶⁴

Zbytek povolání byl zastoupen opět pouze jedním členem. Moric Lamm z Bělé pod Bezdězem se živil jako účetní a Ludwig Schick ze stejné vesnice jako úředník. Jakub Weis z Minoně pracoval jako zlatník, David Hahn z Ptýrova jako mýtný a Jindřich Hahn z Dubé jako zasilatel. Ve vesničce Skalsko byl Ján Heller nájemcem dvoru. Zcela novým jevem byli židovští vlastníci realit, kterým byl v této oblasti Abraham Hahn z Dubé.²⁶⁵

---

²⁶¹ Tamtéž

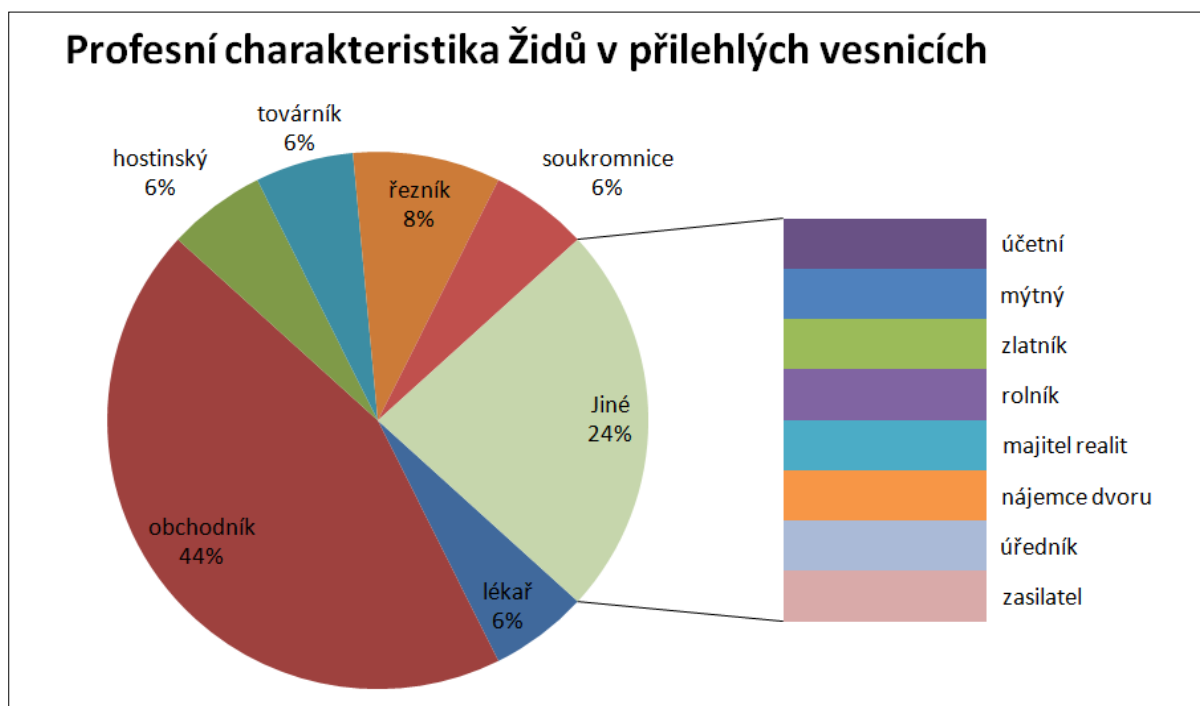
²⁶² Zpočátku označovaný jako c.k. ranhojič, později jako obvodní lékař

²⁶³ Národní archiv v Praze, fond matriky židovských náboženských obcí v českých krajích, Mnichovo Hradiště, kn.1289.

²⁶⁴ Tamtéž

²⁶⁵ Národní archiv v Praze, fond matriky židovských náboženských obcí v českých krajích, Mnichovo Hradiště, kn.1289.

Posledním zástupcem je rolník příjmením Karpeles z Bítouchova. Toto zaměstnání bylo pro židovské obyvatele spíše neobvyklé. Nemělo tradici, protože Židům bylo vlastnictví půdy po stovky let zapovězeno. Jedná se o další rozdíl oproti městu, protože tato profese je už ze své podstaty možná pouze na venkově.

Graf č. 2 zobrazuje profesní charakteristiku obyvatel v přilehlých venkovských oblastech.

4.7 Migrace židovských obyvatel Mnichova Hradiště

Pro větší přehlednost je tato podkapitola rozdělena na migraci vnitrozemskou a zahraniční (mimo Čechy a Moravu). Častější byl pohyb po vnitrozemí. Stejně jako v předchozím století, největší výměna obyvatel zde probíhala v rámci Středočeského kraje a Prahy. Novým rysem je výraznější spojení s pohraničními oblastmi Ústeckého a Libereckého kraje. Migrace v rámci těchto třech krajů byla nejčastější.

V letech 1848 – 1890 se do Mnichova Hradiště přistěhovala celá řada nových rodin a došlo ke značnému rozšíření místní židovské obce. Židé sem přicházeli z mnoha různě vzdálených měst i vesniček. Z velké většiny se jednalo o oblasti položené směrem na jih od Mnichova Hradiště a převládala imigrace v rámci dnešního Středočeského kraje. Tento trend se shoduje s předchozím obdobím. Pokračují také kontakty s nedalekými židovskými obcemi v sousedním Královéhradeckém kraji.

Oproti předchozímu vývoji se však nově objevují židovští příchozí z dnešního Ústeckého kraje a z kraje Vysočina.²⁶⁶

Zdaleka nejčastějším důvodem příchodu nových židovských obyvatel z měst a vesniček ve Středočeském kraji do Mnichova Hradiště byla svatba s někým z místních. Například Samuel Roubitschek z Praskoles si vzal místí Reginu Abelesovou, Heinrich Bergmann z Mladé Boleslavi Rosalii Kompert, Berta Hann z Mcel Leopolda Pollaka, Mathilda Katz ze Zásmuků u Kolína Žibřida Mencla, Adolf Karpeles ze Štěchovic Rozalii Hannovou atd. Někdy byla důvodem návštěva příbuzných. To byl případ obchodníka Ludvíka Komperta s dcerou Annou, kteří sem přijeli z Prahy.²⁶⁷

I z Ústeckého kraje se do Mnichova Hradiště lidé stěhovali za účelem sňatku. Jednalo se zejména o ženy a dívky. Dvě sestry ze Žatce jménem Matilda a Julie Melzerová se provdaly za bratry Adolfa a Ludwiga Pollatschkovi z místní významné židovské rodiny. Přímo z Ústí nad Labem pocházela Marie rozená Baurová, žena místního kostelníka Alberta Picka. Z Bílence, vesnice na pomezí Ústeckého a Středočeského kraje, se sem přistěhovala také rodina Ledererových.²⁶⁸

Několik obyvatel sem přišlo i z kraje Vysočina. Jednalo se o soukromnici Františku Isersteinovou, která sem původně přišla z Polné, manželku obchodníka Karolínu Melzerovou z Častrova u Kamenice nad Lipou a Karla Langera z Pelhřimova, který si vzal v roce 1882 místní Františku Isersteinovou.²⁶⁹

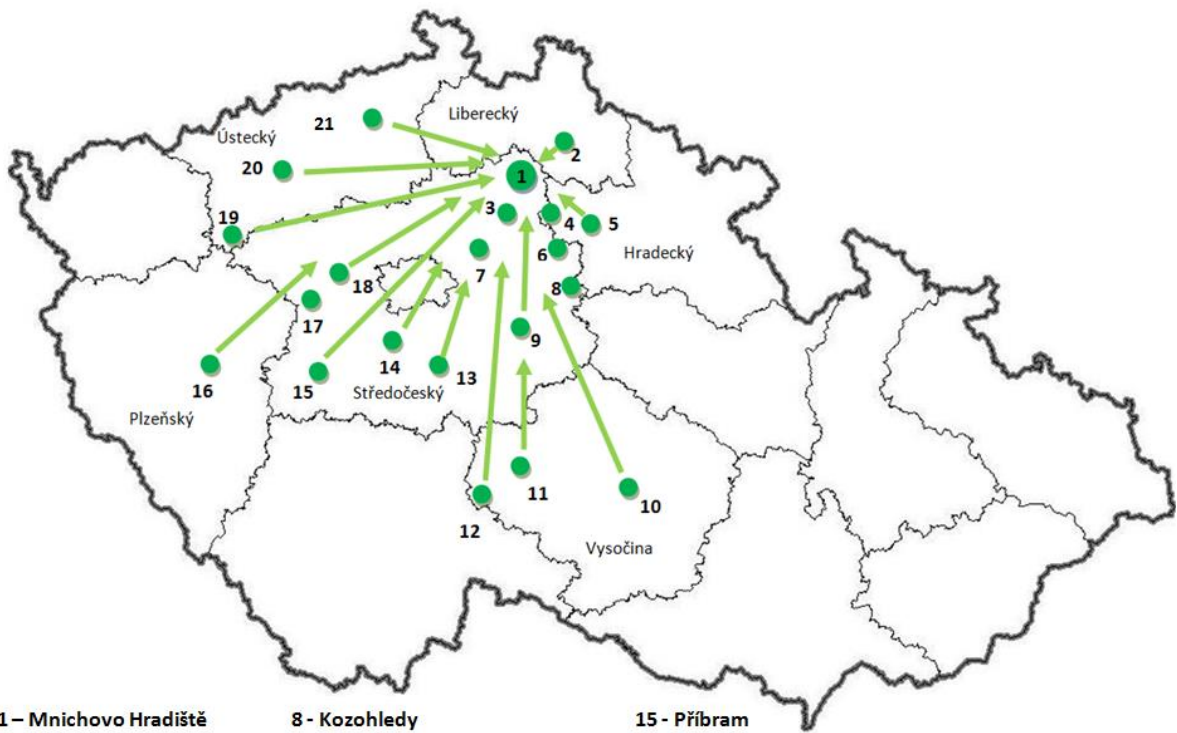
²⁶⁶ Národní archiv v Praze, fond matriky židovských náboženských obcí v českých krajích, Mnichovo Hradiště, kn.1289.

²⁶⁷ Oba zde bohužel zemřeli na tuberkulózu

²⁶⁸ Tamtéž.

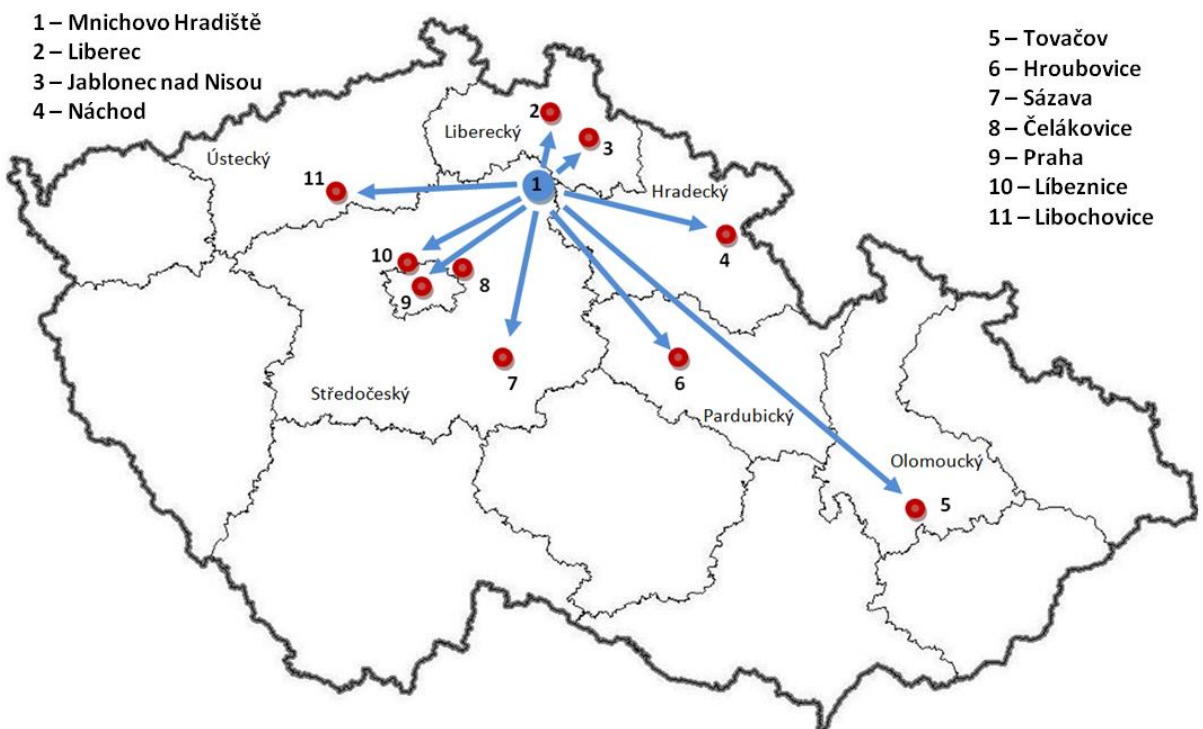
²⁶⁹ Tamtéž

1 – Mníchovo Hradiště	8 - Kozohledy	15 - Příbram
2 - Turnov	9 - Zásmyky	16 - Střízovice
3 – Mladá Boleslav	10 - Polná	17 - Praskolesy
4 - Libáň	11 – Pelhřimov	18 – Beroun
5 - Jičín	12 – Kamenice nad Lipou	19 – Bílenec
6 - Mčely	13 – Benešov	20 – Žatec
7 – Benátky nad Jizerou	14 - Štěchovice	21 – Ústí nad Labem

Mapa č. 3 zobrazuje migrační pohyby židovských obyvatel Mníchova Hradiště. Zaměřuje se na přistěhované.

1 – Mníchovo Hradiště	5 – Tovačov
2 – Liberec	6 – Hroubovice
3 – Jablonec nad Nisou	7 – Sázava
4 – Náchod	8 – Čelákovice
	9 – Praha
	10 – Líbeznice
	11 – Libochovice

Mapa č. 4 zobrazuje migrační pohyby židovských obyvatel Mníchova Hradiště. Zaměřuje se na odstěhované.

Z nedalekých židovských obcí v Jičíně a Libáni v dnešním Královéhradeckém kraji sem přišli Karel Fried a Clementina Mautnerová. Karel Fried z Ješetic u Jičina se přiženil do místní rodiny Hannových a Clementina Mautnerová z Libáně si v roce 1871 vzala místního obchodníka Josefa Isaaka Kaufmana. Ze vzdálených Střízovic v Plzeňském kraji pocházela manželka učitele náboženství v Mnichově Hradišti Roza Gottliebová.²⁷⁰

Z přiložené mapy je zřejmé, že Židé z Mnichova Hradiště odcházeli velmi často do Prahy a přilehlých oblastí. To odpovídá celkovému trendu stěhování židovských obyvatel do větších měst, kde nacházeli lepší uplatnění a sociální podmínky. Tento trend však týkal většiny obyvatelstva Čech a Moravy, v důsledku industrializace a soustředění průmyslu do velkých měst a pohraničí došlo k vlně stěhování venkovského obyvatelstva do měst za obživou. To je případ soukromnice Anny Pollakové, či Jakoba Krause.²⁷¹ Mnoho žen a dívek tam odcházelo za svými ženichy. Byly to například Eleonora Kompertová, Matilda Fürthová a Helene Fürthová.²⁷²

Dále se místní židovští obyvatelé stěhovali do měst v pohraničí, ve kterých se soustředil průmysl. Podle matričních knih se jednalo zejména o Liberec, Jablonec nad Nisou a Náchod. Do Liberce odešel knihař Hynek Iserstein, který zemřel v liberecké nemocnici. Přestěhoval se tam i továrník Gustav Kompert s manželkou a Jindřich Pollatschek s ženou Rozou rozenou Pollakovou.²⁷³ Do Šumburku u Jablonce nad Nisou odešla Berta Langerová, která se vdala za tamějšího Emila Schreibena. Přímo do města Jablonec odešla soukromnice Josefina Kompertová. Do příhraničního Náchoda v Královéhradeckém kraji se vystěhovala Louise Roubitschová, která se provdala za tamějšího Emila Winternitze.²⁷⁴

Místní Židé také udržovali styky Libochovicemi v Ústeckém kraji a Hroubovicemi v Pardubickém kraji. Z matričních záznamů vyplývá, že v obou případech se jednalo návštěvy rodičů, či prarodičů. Z Libochovic pocházel Jindřich Bril, který se později přestěhoval do Mnichova Hradiště. Za svými libochovickými příbuznými však jezdil

---

²⁷⁰ Národní archiv v Praze, fond matriky židovských náboženských obcí v českých krajích, Mnichovo Hradiště, kn.1289.

²⁷¹ Archiv Židovského muzea v Praze, fond Židovská náboženská obec Mladá Boleslav, přidružená obec Mnichovo Hradiště, rozpočty, schůze, kn. 428.

²⁷² Národní archiv v Praze, fond matriky židovských náboženských obcí v českých krajích, Mnichovo Hradiště, kn.1289.

²⁷³ Svatbu měli v roce 1869 v Liberci

²⁷⁴ Národní archiv v Praze, fond matriky židovských náboženských obcí v českých krajích, Mnichovo Hradiště, kn.1289.

a bral tam i svého syna Pavla.²⁷⁵ Obchodník Simon Reich zase poslal svého syna Franz Reicha k příbuzným do Hrobouvic. Podle záznamů v matrikách můžeme spekulovat o tom, že se tam později přestěhovala celá Reichova rodina.²⁷⁶

Nejdelší vnitrozemskou cestu urazila Theresie Mendlová, která se přestěhovala do 240 kilometrů vzdáleného Tovačova v Olomouckém kraji. Odešla tam za manželem Adolfem Ettingerem, kterého si vzala v roce 1879 v Mnichově Hradišti.²⁷⁷

Od konce 90. let 19. století začal postupný odliv židovských obyvatel z Mnichova Hradiště. Židé své podnikání neustále rozvíjeli a možnosti malého regionálního městečka řadě z nich přestávaly stačit. V kronice města se píše, že „*Bohaté rodiny se zde vyprodaly a odstěhovaly se do Prahy. Za světové války zmenšil se počet rodin židovských velice.*“²⁷⁸ Jednalo se například o rodinu obchodníka Alberta Fanty, která se do Prahy odstěhovala v roce 1900.²⁷⁹

Pokud židovští obyvatelé Mnichova Hradiště odcházeli do zahraničí, k novému životu si často vybrali Vídeň. Hlavní město monarchie bylo jedním z nejvýznamnějších obchodních, kulturních i politických center tehdejší Evropy a Židům nabízelo četné příležitosti. Do Vídně se provdaly například Rosalie Kompertová, která si v roce 1870 vzala tamějšího Leopolda Ranzehofena, nebo Margarete Mendlová, která se v roce 1910 stala ženou Vídeňana Sigmunda Hollose. Jiná dívka z Mnichova Hradiště jménem Eugenie Grünwaldová se ve stejném roce 1910 provdala do německé Žitavy, když si vzala tamějšího Hanse Claudiuse Schöniga.²⁸⁰

Při stěhování do zahraničí dávali místní Židé přednost německy mluvícím zemím, a v nich městům s rozvinutou kulturou a obchodem. Tento jev může být vysvětlen předchozí snahou rakouské a později rakousko-uherské vlády o germanizaci

---

²⁷⁵ Pavel zde zemřel

²⁷⁶ Jisté je pouze to, že syn Franz byl poslán do Hrobouvic (města se silnou a významnou židovskou komunitou, v jehož znaku je dokonce bílá šesticípá hvězda na modrém poli) a že celá rodina se pak odstěhovala

²⁷⁷ Národní archiv v Praze, fond matriky židovských náboženských obcí v českých krajích, Mnichovo Hradiště, kn.1289.

²⁷⁸ Muzeum města Mnichovo Hradiště, pamětní kniha (kronika) města Mnichovo Hradiště, s. 280.

²⁷⁹ Archiv Židovského muzea v Praze, fond Židovská náboženská obec Mladá Boleslav, přidružená obec Mnichovo Hradiště, kniha příspěvků a darů, inv. č. 1158.

²⁸⁰ Národní archiv v Praze, fond matriky židovských náboženských obcí v českých krajích, Mnichovo Hradiště, kn.1289.

židovského obyvatelstva. V jejím důsledku Židé velmi často ovládali německý jazyk a měli i dobré znalosti německé kultury.

Ojedinelý je případ továrníka Arnošta Komperta, který cestoval do Gorlice v Haliči a zemřel v tamějším ústavu. Můžeme pouze spekulovat o tom, zda se jednalo obchodní cestu, nebo dlouhodobější pobyt. Zajímavostí je cesta Aloise Weila k Loukovce (obec nedaleko Mnichova Hradiště), který zemřel až ve vzdáleném italském městě Terst. Během první světové války se do Mnichova Hradiště dostal i Žid z Ruska. Jednalo se o válečného zajatce Srula Goldfarba, který zde v roce 1917 zemřel na nemoc plic.²⁸¹

4.8 Židé z Haliče a Bukoviny

Zcela specifickou skupinu imigrantů tvořili uprchlíci z Haliče a Bukoviny. Haličské království bylo součástí rakousko-uherského soustátí a rozkládalo se na území dnešního Polska a Ukrajiny. Sousední Bukovina byla také součástí Habsburské monarchie a ležela na území dnešní Ukrajiny a Rumunska. Jednalo se o mimořádně chudé oblasti a místní Židé odsud často odcházeli hledat štěstí na západ. Podle židovských matrik byl prvním příchozím z této oblasti Mojžíš Gedlje. Pocházel z hlavního města Bukoviny jménem Černonice, a v roce 1888 se v Mnichově Hradišti oženil s místní Herminou Abelesovou.²⁸²

Větší příval haličských a bukovinských Židů zažilo Mnichovo Hradiště během první světové války. Jednalo se o válečné uprchlíky, kteří byli ze svých domovů vyhnáni postupující ruskou armádou. V Haliči a Bukovině často žili v tzv. štetlech, což byla městečka, které byla z velké části židovská. S přibližováním fronty se stále více obávali násilí ze strany vojáků, navíc carské Rusko bylo známé svým netolerantním postojem k židovskému obyvatelstvu a častými pogromy. Někteří z nich se vydávali na cestu z vlastního rozhodnutí, jiní však byli na rychlo evakuováni a mohli si sebou vzít jen ty nejnnutnější věci.²⁸³

---

²⁸¹ Národní archiv v Praze, fond matriky židovských náboženských obcí v českých krajích, Mnichovo Hradiště, kn.1289.

²⁸² Tamtéž

²⁸³ FRANKL, Michal a kolektiv autorů: *Naši nebo cizí? Židé v českém 20. století*, Praha, Židovské muzeum v Praze – Institut Tereziánské iniciativy 2013, s. 207.

Prchali pěšky nebo na povozech, často při tom měli jen několik věcí v ranečku na zádech. Do velkých měst pak odjížděli hromadnými vlakovými transporty, často v uzavřených dobytčích vagonech. Všichni byli soustředováni do tzv. perlustračních stanic, kde byli podrobeni zdravotním a sociálním prohlídkám, roztrídění dle národnosti a původu, a zaevidováni.²⁸⁴

První vlna uprchlíků do Čech dorazila už na začátku války, další pak v roce 1915. V tomto roce jich v Čechách a na Moravě bylo asi 125 tisíc, tedy stejně tolik jako lidí, kteří se v českých zemích hlásili k židovskému vyznání.²⁸⁵

Někteří byli umístěni v obrovských uprchlických táborech, kde panovaly špatné hygienické podmínky a šířily se zde infekční nemoci. Jiní byli po skupinkách rozděleni do mnoha různých míst. Pokud chtěli tito uprchlíci dostávat státní podporu, museli se zdržovat pouze na příkázaných místech. Kromě státu jim pomáhaly židovské obce i jednotlivci. Byli ubytováni, kde se dalo, často se jednalo o velmi nevyhovující podmínky. Často procházeli karanténou a byli podrobováni očkování. Pro děti byly zřizovány speciální školy a dospělí byli začleňováni do práce v průmyslu a zemědělství. Někteří také museli narukovat do armády.²⁸⁶

Židé z Haliče a Bukoviny byli ubytováni i v Mnichově Hradišti. Jejich příjezd v roce 1914 i pobyt zde zaznamenává místní kronika: „*Obyvatelé Haliče prchli dovnitř říše před ruským vojskem a 600 uprchlíků bylo posláno do okresu zdejšího. Dle rozvrhu připadalo na město 80 osob k ubytování a stravování. Ubytováni byli v domě israelské obce č. 58 a v domě číslo 160. Erár platil za osobu denně 70 h, což byla náhrada malá a na drahotu nedostatečná*“²⁸⁷. Dům č. 58, ve kterém byli uprchlíci ubytováni, sloužil jako židovská škola a byt rabína. Ve dvoře tohoto domu stávala také synagoga. Město se později s uprchlíky dohodlo, že jim danou částku 70 haléřů bude vyplácet na ruku, aby si sami opatřili stravu. Město jim k tomu bezplatně poskytlo „*byt, slámu a světlo*“.²⁸⁸

---

²⁸⁴ HABARTOVÁ, Klára: Židovští uprchlíci z Haliče a Bukoviny ve Východních Čechách během první světové války, in: Židé v Čechách: sborník příspěvků ze semináře konaného 24. a 25. října 2006 v Liberci, Praha, 2007, s. 3-4.

²⁸⁵ FRANKL, Michal, *Naši nebo cizí?* s. 207.

²⁸⁶ FRANKL, Michal a kolektiv autorů: *Naši nebo cizí?* s. 208.

²⁸⁷ Muzeum města Mnichovo Hradiště, pamětní kniha (kronika) města Mnichovo Hradiště, s. 189 – 190.

²⁸⁸ Muzeum města Mnichovo Hradiště, pamětní kniha (kronika) města Mnichovo Hradiště, s. 189 – 190.

Na příkaz úřadů byla ve městském chudobinci zřízena speciální škola pro děti haličských uprchlíků. Vyučovacím jazykem byla polština a výuku vedla k tomu speciálně ustanovená učitelka.²⁸⁹ Židé ubytovaní v Mnichově Hradiště pocházeli z nejrůznějších částí Haliče a Bukoviny. Velká část z nich pocházela ze Solotviny (též Saltinské doly), města ležícího na řece Tise. To byl i případ chlapce jménem Leo Frische, syna válečných vystěhovalců. V roce 1916 se utopil v Jizeře poblíž vodárny. Bylo mu pouze 18 let. Někteří uprchlíci přišli z města Kolomyja, ležícím na východě země blízko hranic s Bukovinou. Například Israel a Rosa Beznerovi, kterým se zde v roce 1917 narodila dcera Rosa. Bohužel zemřela krátce po narození. Rodina obchodníka Kirchnera a jeho ženy Gitl pocházela z Bohusné, rodina Mörschlových s devítiletou dcerou Reginou z Birozy.²⁹⁰

Ve městě byli ubytovaní i Židé z Bukoviny. Z Černonic, hlavního města tohoto státu, přišla rodina Schaubbergerových. Z Toraky pocházela rodina Bensiona a Eidel Rosnerových, kterým se zde v roce 1917 narodil syn David. Ten však zemřel hned následující rok.²⁹¹

Mezi haličskými a bukovskými uprchlíky ubytovanými v Mnichově Hradišti byla relativně velká míra dětské úmrtnosti. To samé platilo i pro seniory.²⁹² Můžeme předpokládat, že pro tyto dvě skupiny byl přesun na dlouhou vzdálenost nejnáročnější. Navíc životní podmínky evakuovaných Židů někdy nebyly příliš dobré. Náročnost života v oblasti, ke které se neustále přibližovala nepřátelská protižidovsky zaměřená vojska, a následného transportu do cizí země, si dokáže představit pouze málokdo. Aron Schnur, 56 letý obchodník z oblasti Kollbuszova v Haliči, si (pravděpodobně vlivem těchto náročných událostí) vzal život. Stalo se to hned v roce 1915, v matričních záznamech se v kolonce příčina smrti objevuje zápis: sebevražda oběšením. Zemřelí byli pohřbíváni na místním židovském hřbitově. Podle zprávy místní židovské obce jsou zde pouze hroby žen, dětí a „nevojáků“. Žádní padlí vojáci zde tedy pohřbeni nejsou“.²⁹³

---

²⁸⁹ Tamtéž, s. 201.

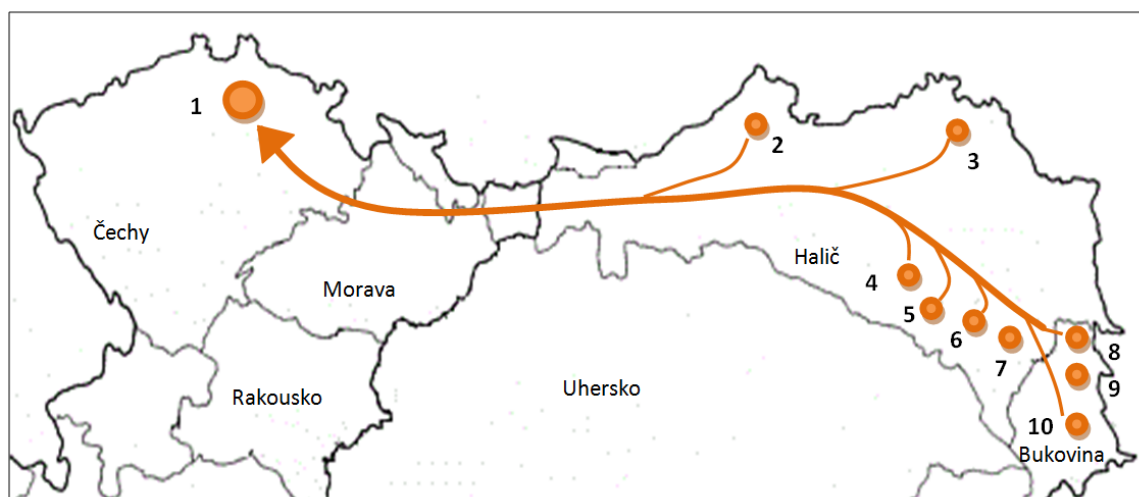
²⁹⁰ Národní archiv v Praze, fond matriky židovských náboženských obcí v českých krajích, Mnichovo Hradiště, kn.1289.

²⁹¹ Tamtéž

²⁹² Tamtéž

²⁹³ Archiv Židovského muzea v Praze, fond Židovská náboženská obec Mladá Boleslav, přidružená obec Mnichovo Hradiště, zlomky spisového materiálu, inv. č. 22174.

Pozoruhodný je počet sňatků, které zde haličtí Židé uzavřeli. V letech 1917–18 (tedy v době, kdy už zde sňatky místních obyvatel probíhaly pouze vyjíměčně)²⁹⁴, jich bylo během těchto dvou let rovnou pět. Ve všech případech se jednalo o Židy z Haliče, kteří byli v letech 1917 a 1918 propuštěni z rakousko – uherské armády. Spadali do oddílů Landsturm, kde byli příslušníky zásobovacího pluku domobrany. Všichni se zde brali nevěsty z různých oblastí Haliče. Někteří měli za sebou dlouhou cestu. Například Leon Sabbath ze vzdálené Bukoviny se s vojskem dostal do obce Rokytá v okrese Mladá Boleslav, ze služby byl propuštěn v Praze a oženil se v Mnichově Hradišti. Jiný příslušník armády, Elias Weingarten, pocházel z města Solotvina v Haliči, potom žil v Budíně, následně se s vojskem také dostal do Prahy, kde byl uvolněn ze služby a manželku jménem Thaje Weiss (pocházela také z Haliče), si vzal v Mnichově Hradišti.²⁹⁵

1 – Mníchovo Hradiště	6 – Nádvořná
2 – Kolbuszova	7 – Kolomyja
3 – Radziechov	8 – Kotzman
4 – Dolina	9 – Černonice
5 – Solotvina	10 – Radauz

Mapa č. 5 zobrazuje migraci (nucenou evakuaci) Židů z Haliče a Bukoviny v letech 1914 a 1915

²⁹⁴ Sňatků místních v Mnichově Hradišti ubylo z důvodu přestěhování velké části židovských obyvatel do větších měst

²⁹⁵ Národní archiv v Praze, fond matriky židovských náboženských obcí v českých krajích, Mnichovo Hradiště, kn.1289.

Často se stávalo, že Židé z východních částí Evropy nebyli v Rakousku–uhersku dobře přijímáni. Od místních asimilovaných Židů se odlišovali v mnoha kulturních, jazykových i náboženských ohledech. Čeští Židé čím dál tím více splývali s většinovou společností (byl zde velký počet smíšených sňatků) a většinou patřilo k dobře situované střední třídě a žili ve městech. Židé z Haliče většinou pocházeli z chudých venkovských oblastí a většina z nich lpěla na tradičním ortodoxním pojetí židovství. Odlišovali se způsobem oblékání (nosili pejzy, klobouky a dlouhé kabáty) a mluvili jidiš nebo polsky.²⁹⁶

Z nepochopení těchto kulturních rozdílů a životní situace uprchlíků pramenily nejrůznější předsudky. Byli považováni za nevzdělané, protože se jich mnoho věnovalo pouze náboženské výuce. Byli považováni na nečistotné a náchylné k nemocem (a tedy i k jejich přenášení), přičemž nebyl zohledňován fakt, že pocházeli z velmi chudých poměrů a na útěku neměli přístup k hygienickým zařízením a prostředkům. Po příjezdu do Čech dostávali nízkou státní podporu a nemohli si dovolit nové, slušně vypadající oblečení.²⁹⁷

Doklady o působení těchto předsudků pocházejí například ze sousedního Jičína. Během první světové války se tam dostali Židé z okupované Haliče. V roce 1914 přijel do města zvláštní vlak z Pardubic s uprchlíky v zuboženém stavu. V roce 1916 jich přijelo dalších 138. Haličští Židé nebyli ve městě příliš oblíbení, a lidé se snažili o to, aby co nejdříve odjeli. V městské kronice se píše, že je to „*čeládka nečistá, nositelé nemocí, vzor lenosti, jsou to nenapravitelní lichváři, kteří vše drancují*.“ Dále se zde píše, že je potřeba podat žádost o jejich vystěhování, které bylo zpožděno dopravními potížemi.²⁹⁸ Z Mnichova Hradiště nemáme žádné zprávy o podobném negativním přijetí. Naopak se zdá, že místní se snažili jim co nejvíce pomoci (ubytovali je v židovské škole, zřídili školu pro židovské děti, několik párů zde oddali) a zástupci města se snažili s nimi vést dialog.

Počty haličských a bukovinských Židů v Mnichově Hradišti se často měnily. V roce 1915 se počet uprchlíků ubytovaných snížil na 26, protože většina z nich „*majíce nastoupiti cestu do barákové kolonie v Chocni, státní podpory se vzdali*“.²⁹⁹

---

²⁹⁶ FRANKL, Michal a kolektiv autorů: *Naši nebo cizí?* s. 208.

²⁹⁷ Tamtéž, s. 208 – 209.

²⁹⁸ SOKA Jičín, *Kronika města Jičína 1918 - 24*, s. 118, 170.

²⁹⁹ Muzeum města Mnichovo Hradiště, *pamětní kniha (kronika) města Mnichovo Hradiště*, s. 193.

Ze zápisu jasně nevyplývá, zda odešli dobrovolně, nebo byli k odchodu donuceni. V roce 1916 jich zde už bylo pouze 13. Část z nich se totiž mohla vrátit do vlastních domovů, protože ruské vojsko bylo z Haliče opět vytlačeno.³⁰⁰ Všichni váleční uprchlíci se vrátili domů v roce 1918.³⁰¹

Ani návrat domů nebyl pro haličské a bukovinské Židy lehký. Uprchlíci se mohli (respektive podle státního nařízení museli) vrátit domů ve dvou hlavních vlnách. První nastala v roce 1916, kdy centrální mocnosti opět získaly kontrolu nad těmito územími a druhá v roce 1918 po uzavření brestlitevského míru. Jejich domovská města byla často zničena a i po válce zde docházelo k protižidovským násilnostem. Ti, kteří v Čechách a na Moravě zůstali, se po vyhlášení Československa ze dne na den ocitli na území cizího státu.³⁰²

---

³⁰⁰ Muzeum města Mnichovo Hradiště, pamětní kniha (kronika) města Mnichovo Hradiště, s. 198.

³⁰¹ Tamtéž, s. 201.

³⁰² FRANKL, Michal a kolektiv autorů: *Naši nebo cizí?* s. 208.

5 Demografický vývoj židovské komunity v Mnichově Hradišti od založení Československa do třicátých let

28. října 1918 bylo založeno Československo jako následnický stát po pádu Habsburské monarchie. Občané Mnichova Hradiště se z nového státu většinou radovali. Kronikář města citoval slova Karla Kramáře z První schůze národního shromáždění: „*Všechna pouta, která nás vázala k dynastii Habsbursko-lotrinské jsou přervána! Konec jest smlouvám z roku 1526...prohlašujeme, že náš stát jest svobodnou demokratickou republikou!*“³⁰³

Prezident nově vzniklého státu Tomáš Garrigue Masaryk byl známý svou obhajobou židovských obyvatel během tzv. Hilsneriády³⁰⁴ a mezi židovským obyvatelstvem byl oblíbený a respektovaný. Při prosazování vzniku samostatného státu Čechů a Slováků v USA dokonce spolupracoval se zdejšími vlivnými židovskými tiskovými magnáty. Masaryk Židům zaručil, že jako menšina získají naprostou rovnost a byla uznána také židovská národnost. Židé už se tedy nemuseli chápat jako komunita náboženská, jak to bylo v habsburské monarchii, ale mohli se definovat i jako menšina národnostní. Poprvé se mohli přihlásit k víře svých předků, ale také k židovské národnosti, a to nezávisle na mateřském jazyce.³⁰⁵

Kronika města uvádí, že po válce opět vzrostl počet Židů, co živi se obchodem a zastávají vyšší místa úřednická v továrnách.³⁰⁶ Celkově však počet židovských obyvatel stále klesal. Pokračoval trend stěhování do větších měst, který zde začal už na konci 19. století. V roce 1919 se do Prahy odstěhovali Jindřich a Moric Brillovi, Hugo Pollatschek, Františka Bondy, nebo Otto Bloch.³⁰⁷

Ve dvacátých letech 20. století bylo pro české Židy typické pokračující začleňování do většinové společnosti. Většina z nich se hlásila k umírněné, liberální verzi náboženství, někteří dokonce z církve vystoupili. To platilo zejména u mladších

---

³⁰³ Muzeum města Mnichovo Hradiště, pamětní kniha (kronika) města Mnichovo Hradiště, s. 203.

³⁰⁴ Označení pro procesy s Židem Leopoldem Hilsnerem, který byl obviněn z vraždy křesťanské dívky Anežky Hružové, na konci 19. století vedly ke zvednutí vlny antisemitismu.

³⁰⁵ *Židovská menšina v Československu ve dvacátých letech*: sborník přednášek z cyklu ve Vzdělávacím a kulturním centru Židovského muzea v Praze v říjnu 2002 až červnu 2003, ZÁHRADNÍKOVÁ, Marie SOUKUPOVÁ Blanka, Praha, Židovské muzeum, 2003, s. 9-13.

³⁰⁶ Muzeum města Mnichovo Hradiště, pamětní kniha (kronika) města Mnichovo Hradiště, s. 280.

³⁰⁷ Archiv Židovského muzea v Praze, fond Židovská náboženská obec Mladá Boleslav, přidružená obec Mnichovo Hradiště, kniha příspěvků a darů, sign. M-1158.

lidí, kteří se s judaismem neztotožňovali tolik jako jejich rodiče.³⁰⁸ Například v rámci židovské obce v Jičíně (jedná se o sousední židovskou obec nedaleko Mnichova Hradiště) se často stávalo, že rodiče se hlásili k židovské víře, jejich děti však byly bez víry.³⁰⁹

Téměř ve všech venkovských obcích docházelo k úbytku členů. Poplatníci ubývali z různých důvodů, kromě odstoupení od víry to bylo velmi často kvůli stěhování do větších měst, zejména pak do Prahy. Poplatníků sice ubývalo, ale finanční břemena zůstávala pořád stejná. Zbylí členové židovských obcí pak museli platit příspěvky o vyšších částkách. Řada menších židovských obcí bojovala v této době o samostatnost, které se za žádnou cenu nechtěly vzdát. Často docházelo k tomu, že si obec najala rabína, i když její příjmy nestačily na pokrytí nákladů a její rozpočet se pak dostával do mínusu. O úpadku židovských obcí svědčí i čísla, v roce 1890 bylo v Čechách 206 samostatných obcí, do roku 1938 však jejich počet klesl na pouhých 136. Často docházelo k přidružování menších židovských obcí k těm větším.³¹⁰

Kronika Mnichova Hradiště uvádí, že ve dvacátých letech žilo ve městě 20 židovských rodin, tedy celkově asi 100 lidí.³¹¹ Toto tvrzení se zdá značně nadhodnocené. Kronikář buď neměl aktuální informace, nebo počítal i židovské rodiny z okolních venkovských obcí. Podle sčítání lidu z roku 1921 žilo na počátku dvacátých let v Mnichově Hradišti pouze několik židovských rodin. V Arnoldově ulici, v domě patřícím panu Bondymu, bydlela nově příchozí rodina **Mautnerových**. Manželé Max a Hedvika Mautnerovi měli dvouletého syna Mirka. Žila s nimi služebná a kromě nich v domě bydlely ještě další dvě rodiny. V Davidově ulici žili starší manželé **Mendlovi**. Jejich děti z Mnichova Hradiště odešly.³¹²

Nejvíce židovských rodin bydlelo v bývalé Židovské ulici, která byla přejmenována na Havlíčkovu. V domě číslo 58, který sloužil jako židovská škola, bydlel Julius **Nettl** se sestrou Josefínou. Žila zde s nimi i chudá „almužnice“ Jana Hánová. Dům číslo 344 patřil manželům Mořicovi a Alžbětě **Metzlovým**. Měli spolu tři dcery – dvacetiletou Kamillu, sedmnáctiletou Marii a teprve roční Růženu. Jejich

---

³⁰⁸ *Židovská menšina v Československu ve dvacátých letech*, s. 99-100.

³⁰⁹ SOKAJičín, fond OÚ Jičín, kt. 1123 - 1133, sčítací operáty 1921.

³¹⁰ *Židovská menšina v Československu ve dvacátých letech*, s. 100 – 102.

³¹¹ Muzeum města Mnichovo Hradiště, pamětní kniha (kronika) města Mnichovo Hradiště, s. 280.

³¹² SOKA Mladá Boleslav, fond OkÚ Mnichovo Hradiště, SL 1921/9-13

nejmladší syn Vítězslav zemřel ve věku pouhých 14 dní v roce 1921.³¹³ V protějším domě číslo 400 žili Edmund a Emma **Kompertovi**. V sousedním domě číslo 545 bydlely hned dvě židovské rodiny, Karel a Bedřiška **Langerovi** a Zikmund a Olga **Deutschovi**.³¹⁴

O několik bloků dále, na Husově třídě, bydleli Albert a Josefa **Abelesovi**. Jejich děti v Mnichově Hradišti nezůstaly. S Abelesovými žila služebná a také skladník, který pracoval v jejich železářství. Další dvě rodiny žily u náměstí na Palackého třídě. Jednalo se o Karla a Eleonoru **Polákovi**, kteří zde žili s Eleonořinou sestrou Růženu Deutschovou a jejími dvěma syny, devatenáctiletým Ludvíkem a šestnáctiletým Ottou. Poslední velkou rodinou byli **Weissovi**, kterým patřil dům číslo 324 ve Wilsonově ulici. Žili zde manželé Josef a Klára Weissovi a jejich dvě dcery, jednadvacetiletá Elisa a o rok mladší Alberta. Ve stejné ulici v domě číslo 2 bydlela také starší vdova po obchodníkovi Barbora Grünwaldová.³¹⁵

V samém středu města, na Masarykově náměstí, žili manželé Julius a Pavlína **Hellerovi**. Posledním manželským párem byli Josef a Bedřiška **Faltynovi**, kteří bydleli v ulici pojmenované Heroldova, po starostovi města. V domě číslo 100 v Klášterské ulici žila soukromnice Marie Reinholdová. Ve městě bydleli i dva podnájemníci, kteří pracovali pro zdejší Kompertovu továrnu na obuv. Jednalo se o Josefa Reimanna, který žil v domě u soukromnice Anny Kyselové v Jiráskově ulici, a Paula Maiera, bydlícího u ovdovělé soukromnice Florentiny Fügrové.³¹⁶

V době sčítání se zde nacházeli i Židé, kteří zde trvale nebydleli. V hotelu Zlatá hvězda na Masarykově náměstí byli ubytováni obchodník se střížním zbožím Adolf Kraus a obchodník s papírem Gustav Krebs. Na druhém konci města, v hotelu U Dráhy, si našel ubytování obchodní cestující z továrny na barvy v Kolína jménem Leo Fahn.

Uvedené údaje zjištěné z evidence obyvatel můžeme konfrontovat se záznamy samotné židovské obce. Díky protokolům valných hromad a knihám darů a příspěvků víme, že v této době v Mnichově Hradišti žili i Židé, kteří ve sčítacích operátech

---

³¹³ Národní archiv v Praze, fond matriky židovských náboženských obcí v českých krajích, Mnichovo Hradiště, kn.1289.

³¹⁴ SOkA Mladá Boleslav, fond OkÚ Mnichovo Hradiště,SL 1921/9-13

³¹⁵ Tamtéž

³¹⁶ Tamtéž

zaznamenáni nejsou. Jednalo se Dr. Pavla Frische (v Mnichově Hradišti žil v letech 1919 – 1922), I. Kofrmana (žil zde v letech 1921 – 1926)³¹⁷, Marii Mautnerovou (pravděpodobně byla příbuzná Maxe a Hedviky Mautnerových, kteří ve sčítacích operátech uvedeni jsou), Bedřicha Lamma, a Karla Straku³¹⁸. Můžeme předpokládat, že všichni jmenovaní měli ve městě trvalé bydliště, ale v době sčítání se nacházeli jinde.

Záznamy o židovských obyvatelích Mnichova Hradiště ze sčítání v roce 1921 se také v naprosté většině shodují se jmény na prezenční listině valné hromady. Jediným rozdílem je to, že ve sčítacích operátech je Pavlína Hellerová označena za ženu v domácnosti, zatímco na listině účastníků valných hromad je uváděna jako soukromnice.³¹⁹ Můžeme spekulovat o tom, že stejně jako jiné ženy ze židovské komunity, pomáhala svému manželovi s vedením obchodu a po jeho smrti v roce 1928 celou živnost převzala. Záznamy se také shodují s úmrtními matrikami.³²⁰

Evidence obyvatel tedy tvoří dobrý základ, knihy židovské obce pak mají funkci doplňující, přičemž podávají i záznamy o lidech, kteří se v době sčítání ve městě nenacházeli. Také podávají detailnější informace, například o finančním a sociálním postavení jednotlivých členů a o jejich aktivitách v rámci fungování židovské obce.

Třicátá léta dvacátého století byla pro židovské obyvatele Československa neklidnou dobou. Zejména v jejich druhé polovině docházelo ke stupňování napětí a hrozba v podobě nacistického Německa se stávala stále více reálnou. Vývoj na konci třicátých let předznamenal tragický osud naprosté většiny zdejšího židovského obyvatelstva.

V roce 1933, po nástupu Hitlera k moci, se Československo stalo útočištěm židovských emigrantů z Německa. Bylo vhodným útočištěm z několika důvodů. Stále bylo demokratickým státem, ve kterém byl antisemitismus oficiálně nepřipustný a existovala zde významná židovsko-německá a německá menšina s dobrým

---

³¹⁷ Je tedy možné, že se přistěhoval až po sčítání v roce 1921. V roce 1930 už zde nežil, takže se ve sčítacích operátech neobjevuje. Nebýt finančních knih obce, nebyly by důkazy o jeho pobytu v Mnichově Hradišti

³¹⁸ Ve sčítání z roku 1930 už uveden je, díky knihám darů a příspěvků však víme, že se přistěhoval už v roce 1923

³¹⁹ Archiv Židovského muzea v Praze, fond Židovská náboženská obec Mladá Boleslav, přidružená obec Mnichovo Hradiště, protokoly valných hromad, sign. 19657.

³²⁰ Národní archiv v Praze, fond matriky židovských náboženských obcí v českých krajích, Mnichovo Hradiště, kn.1289.

kulturním zázemím. I přes demokratický základ společnosti však i zde vrůstaly protizidovské nálady. Jejich nositeli byli zejména čeští fašisté a národní demokraté, ale i Henleinovci.³²¹ Ve velmi těžké situaci se ocitli zdejší německy hovořící Židé, kteří byli českými nacionalisty vnímáni jako rušivý germánský prvek a němečtí nacionalové je zase pro jejich odlišnost považovali za „*Neněmce*“.³²²

V reakci na tyto okolnosti se někteří Židé snažili omezit svoje vazby na německou kulturu a více se přiblížit té české. Vyzdvihovali přitom naprosto odlišný náhled na židovské obyvatelstvo v Německu a v Československu, a vyzývali, aby bylo zanecháno „*němčení a germanizace*“.³²³ V reakci na dění v sousedním Německu se vytvořily dva hlavní názorové směry na to, jak této situaci čelit. Čeští „*asimilanti*“³²⁴ viděli východisko v ještě těsnějším přimknutí k českému národu, jazyku a kultuře. Sionisté³²⁵ naopak prosazovali řešení v podobě vybudování židovského společenství v Palestině.³²⁶

Situaci zhoršil i nástup světové hospodářské krize a zní pramenící nezaměstnanost, snižování mezd a úpadek mnoha podniků. Situace se nejcitelněji dotkla pohraničí, orientovaného zejména na vývoz zboží, ve kterém žila většina německých obyvatel. Ti obviňovali československou vládu z toho, že se jim nesnaží dostatečně pomoci a začaly se zde objevovat separační nálady. V takovéto atmosféře byly vypsané volby Národního shromáždění, které v zápětí poprvé v historii vyhrála Sudetoněmecká strana Konráda Henleina. Ten se od roku 1937 plně orientoval na politiku Německa. Byl v kontaktu s Hitlerem, kterému prozradil svůj sen včlenit nejenom pohraniční Sudety, ale i celé Čechy a Moravu do Německé říše.³²⁷

Samotní Židé vzpomínají na třicátá léta v Československu (zejména na jejich počátek) v dobrém. Každodenní život v židovských rodinách probíhal většinou stejně jako v rodinách nežidovských, často se doma slavily jak židovské, tak křesťanské svátky. Typický byl pokračující odklon od ortodoxní víry a začleňování do většinové

³²¹ Příslušníci Sudetoněmecké strany založené v roce 1933 Konrádem Henleinem.

³²² Židovská menšina v Československu ve třicátých letech, sborník přednášek z cyklu ve Vzdělávacím a kulturním centru Židovského muzea v Praze v říjnu 2003 až červnu 2004, POJAR, Miloš SOUKUPOVÁ, Blanka ZAHRADNÍKOVÁ, Marie, Praha, Židovské muzeum 2004, s. 7-10.

³²³ Tamtéž, s. 11.

³²⁴ Zde myšleno ve smyslu: lidé, kteří hovoří česky, přijímají český stát, a hlásí se k českožidovskému hnutí, zároveň si však úmyslně zachovávají prvky židovské kultury.

³²⁵ Sionismus – myšlenkový směr, jehož cílem bylo přesídlení Židů do Palestiny a vytvoření vlastního státu.

³²⁶ Židovská menšina v Československu ve třicátých letech, s. 12 a 13.

³²⁷ Tamtéž, s. 15 a 17.

společnosti. Některé děti dlouho ani nevěděly, že pocházejí z židovské rodiny. To byl například případ Miloše Picka z obce Libáň, ležící mezi Jičínem a Mnichovým Hradištěm. Naprostá většina židovských obyvatel byla loajální k demokratickému československému státu. Byla to doba, kdy měli neomezené možnosti a velká část z nich patřila ke střední a vyšší třídě. Doma často mluvili jak německy, tak česky. Někdy si ani neuvědomili, že přešli z jednoho jazyka do druhého. Případné výpady proti židovským obyvatelům byly spíše výjimečné a byly přisuzovány německé menšině.³²⁸

Konec klidných časů, předznamenáný příchodem uprchlíků z nacistického Německa a jejich znepokojivými zprávami, byl definitivně zpečetěn smrtí „ochránce a tatíčka“ Masaryka. Tu mnoho obyvatel v symbolické rovině vnímalo jako smrt „starého Československa“, nic už nebude takové, jak bývalo.

Ve třicátých letech 20. století došlo k podstatným změnám ve složení židovského obyvatelstva v Mnichově Hradišti. Kronika města uvádí, že zde v této době žilo 30 osob židovského vyznání. Sčítací operáty ze sčítání lidu jich uvádějí 36³²⁹. Někteří zde však žili pouze dočasně a je možné, že kronikář počítal pouze trvale usedlé. Neobvyklá je skutečnost, že ze zdejších 36 židovských obyvatel jich pouze 5 mělo domovskou příslušnost v Mnichově Hradišti.³³⁰ Ostatní oficiálně náleželi do jiných obcí a měst. Navíc se zde v roce 1930 nevyskytoval ani jeden člen původních rodin z knih familiantů, kteří zde žili před rokem 1848.

Tyto změny byly způsobeny několika faktory. Někteří Židé, kteří ve městě žili v roce 1921, zemřeli. To byl případ Bedřišky Langerové (1924), Olgy Deutschové (1924), Jany Hánové (1925), Alberta Abelese (1925), Juliuse Hellera (1928), Josefa Weisse (1929) a Karla Langer (1930).³³¹ Jindy se rodiny odstěhovaly do větších měst. To se stalo v případě Kompertových, Faltinových, Mautnerových, Mendlových (kteří si zde ponechali obchod), Marie Reinhaldové a Barbory Grünwaldové.³³²

---

³²⁸ *Židovská menšina v Československu ve třicátých letech*, s.73-82.

³²⁹ Jiří Fiedler, který poskytl podklady k židovské problematice v knize Karla Kuči, uvádí, že jich bylo dokonce 37. (KUČA, Karel: *Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*. 4. díl, MI-Pan. Praha: Libri, 2000, 941 s. ISBN 80-85983-16-8.)

³³⁰ Národní archiv v Praze, fond Státní úřad statistický 1, Sčítání osob 1930, 2a7, 150/1-5, kartony 4621-4624.

³³¹ Národní archiv v Praze, fond matriky židovských náboženských obcí v českých krajích, Mnichovo Hradiště, kn.1289.

³³² Archiv Židovského muzea v Praze, fond Židovská náboženská obec Mladá Boleslav, přidružená obec Mnichovo Hradiště, kniha příspěvků a darů, sign. M-1158.

V této době se začalo jednat o sloučení místní židovské obce s některou z větších židovských obcí, ke kterému však došlo až na konci 30. let. Problematiku úbytku počtu členů ve třicátých letech 20. století a zápas mnichovohradištské židovské obce o zachování samostatnosti popisuje ve své práci také Altman.³³³

Samotné nahlížení do sčítacích operátů ze sčítání lidu z roku 1930 podléhá omezením. Tento fond není běžně badatelsky přístupný, protože ve sčítacích operátech jsou uvedené osobní a citlivé údaje osob, které mohou být považovány za žijící. Používají se pouze k dohledání příbuzných nebo k vědeckým účelům. Při prohlížení není povoleno zhotovovat jejich kopie (a to ani digitálním fotoaparátem), je možné si pouze dělat výpisky. V jakémkoliv výstupu je nutné citlivé údaje zmiňovaných osob anonymizovat. Také je zakázáno použít reprodukce těchto sčítacích operátů v jakémkoliv výstupu.

Z těchto důvodů není možné v této části práce uvádět jména konkrétních rodin a jejich příslušníků. Židovské rodiny v této době žily v ulicích Wilsonova, Kaplířova, Palackého, Štefánikova, Komenského, Havlíčkova, Alnoldova, Sadová, Heroldova, Jiráskova, Nádražní a Svatého Jakuba. Kromě déle usdlých rodin, které se zde objevují už v rámci předchozího sčítání, se sem přistěhovaly nové rodiny z blízkých (Ouč, Bělá, Rostkov, Jičín) i vzdálených oblastí (Jihlava, Tábor, Litomyšl, Vídeň). Zajímavostí je, že naprostá většina příchozích byla motivována prací ve zdejší továrně na obuv patřící rodině Kompertů. Oproti předchozímu sčítání se zde objevují i dvě nábožensky smíšené rodiny. Stávalo se také, že matka se k židovství hlásila, ale její děti už ne. To odpovídá celkovému trendu začleňování židovských obyvatel do většinové společnosti.³³⁴

Údaje zjištěné z těchto sčítacích operátů (které však bylo nutné anonymizovat v rámci ochrany osobních údajů) se ve velmi vysoké míře shodují s údaji židovské obce. V knize záznamů z valných hromad nalezneme prezenční listinu z roku 1930, kde se objevuje většina židovských obyvatel zmíněných v operátech. Seznam v prezenční listině je pouze o něco stručnější, někteří lidé se zde nevyskytují, a ve třech případech se liší zaměstnání zmíněných osob. Můžeme se domnívat, že prezenční listina je stručnější, protože ne všichni místní Židé se podíleli

---

³³³ V kapitole 5.1 – Židovská náboženská obec a boj za samostatnost, s. 30-31.

³³⁴ Národní archiv v Praze, fond Státní úřad statistický 1, Sčítání osob 1930, 2a7, 150/1-5, kartony 4621-4624.

na fungování místní židovské obce a nechodili vždy na její setkání. To můžeme předpokládat zejména u nově přistěhovaných a pouze dočasně usedlých židovských obyvatel. Ve dvou případech se záznamy lišily u žen, které ve sčítacích operátech uváděly, že jsou v domácnosti, a v prezenční listině byly uvedeny jako soukromnice.

335

5.1 Profesní charakteristika

V meziválečném období prožívala celá Evropa, včetně ČSR, významný posun ve vývoji národního hospodářství. Docházelo k poklesu výrobní sféry (průmysl a zemědělství) a naopak k rozvoji služeb (tzv. terciálního sektoru). Rostla důležitost nevýrobních odvětví, jako služby v oblasti obchodů, či peněžnictví. Nesládková dokonce zmiňuje, že obchod společně s bankovníctvím zaznamenal „abnormální vzestup“. V rámci tohoto vývoje mohli Židé pokračovat v těch povoláních, která jim byla dávno vlastní a měla u nich dlouhou tradici. Jediným rozdílem byla skutečnost, že *„tak mohli činit jako občansky svobodní v majoritním prostředí“*.³³⁶

Při rozboru sčítání z roku 1921 zcela dominantně vynikne jejich tradiční zaměření na obchod a finančnictví. Těmto oborům se věnovalo celkem 41,2 % Židů z celého Československa. Na druhém místě se nacházel průmysl a živnosti. Z obchodních odvětví se nejvíce zaměřovali na obchod s oděvy a potravinami. Tento trend se projevil i ve sčítání lidu z roku 1930, kdy se obchodu a finančnictví věnovalo dokonce 51,5 % Židů (zatímco v celých Čechách to bylo pouze 15 % obyvatel).

Profesní jedinečnost židovského obyvatelstva tak zůstala i nadále zachována.³³⁷ Celkový vývoj profesní charakteristiky židovských obyvatel Československa se projevil i v Mnichově Hradišti. Stejně jako v předchozím sledovaném období se velká většina zdejších Židů věnovala obchodu. V letech 1921 i 1935 to bylo 35 % z nich. Toto číslo je pod republikovým průměrem. Pokud

---

³³⁵ Archiv Židovského muzea v Praze, fond Židovská náboženská obec Mladá Boleslav, přidružená obec Mnichovo Hradiště, protokoly valných hromad, sign. 19657.

³³⁶ NESLÁDKOVÁ, Ludmila: Profesní a sociální charakteristika židovské populace v Československu za první republiky, s. 6.

³³⁷Tamtéž, s. 10 a 11.

ale připočteme ty, kteří se označovali jako soukromníci, vyšplhá se toto číslo na 57 % v roce 1921 a 55 % v roce 1930, což jsou hodnoty naopak nadprůměrné.³³⁸

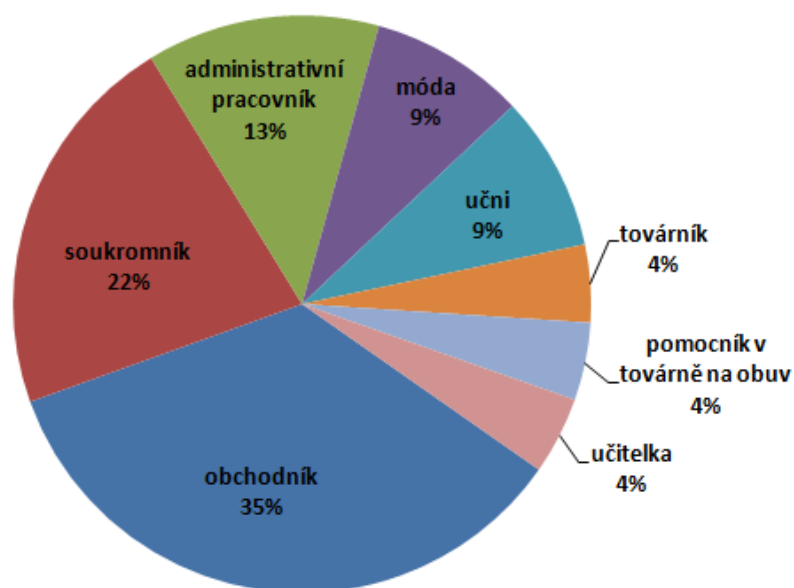
Židé z Mnichova Hradiště se v období první republiky věnovali pestré škále obchodních oborů. Stejně jako v celé zemi, i zde se často věnovali obchodu s látkami. Pletené a stávkové zboží prodával Zikmund Deutsch, u kterého od roku 1926 pracoval jako obchodník Karel Straka. Galanterii vlastnil také Karel Polák a střižní a galanterní zboží prodával i Ludvík Deutsch. Zastoupení zde měly i potravinářské obory. Alžběta Metzlová měla vlastní obchod s cukrovinkami a Žibřid Mencl obchodoval s vínem. Julius Nettel zajišťoval koupi a prodej obuvi v rámci Kompertovy továrny na boty, ale před rokem 1930 změnil obor činnosti a založil si vlastní účetní kancelář. Jako podomní prodejci a obchodníci s kůžemi a peřím se živil Moric Metzl a Otto Deutsch. Josef Faltyn obchodoval s rákosovým zbožím, Julius Heller s obilím a Albert Abeles vlastnil železářství. Jako obchodní cestující prodávající nitě a knoflíky se živil Emil Pick.³³⁹

---

³³⁸ Národní archiv v Praze, fond Státní úřad statistický 1, Sčítání osob 1930, 2a7, 150/1-5, kartony 4621-4624.

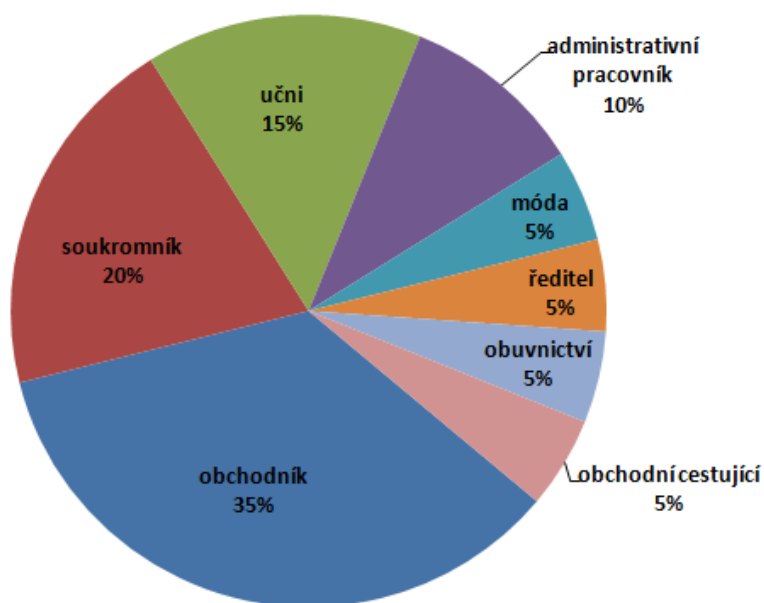
³³⁹ SOkA Mladá Boleslav, fond OkÚ Mnichovo Hradiště, SL 1921/9-13 a Archiv Židovského muzea v Praze, fond Židovská náboženská obec Mladá Boleslav, přidružená obec Mnichovo Hradiště, protokoly valných hromad, sign. 19657.

Profesní charakteristika židovského obyvatelstva v Mnichově Hradišti ve 20. letech 20. století

Graf č.3: zobrazuje profesní charakteristiku Židů v Mnichově Hradišti ve 20. letech 20. století

Profesní charakteristika židovského obyvatelstva v Mnichově Hradišti ve 30. letech 20. století

Graf č.4: zobrazuje profesní charakteristiku Židů v Mnichově Hradišti ve 30. letech 20. století

Další početnou skupinou v letech 1921 i 1930 byli administrativní pracovníci. Max Mautner pracoval jako administrativní pracovník v zemědělství, v rámci velkostatku a hospodářské správy Schoeller a spol. v Mnichově Hradišti. Jako tovární úředník v Kompertově továrně na obuv pracoval Josef Reimann. V továrně na vozy jako korespondentka pracovala Elisa Weissová. Ženy se začaly uplatňovat také v módním sektoru. Marta Weissová pracovala jako samostatná modistka, měla kloboučnictví a specializovala se na výzdobu dámských kloboučků.³⁴⁰

Poslední větší skupinu tvořili učni. Dívky se zpravidla zaučovaly v obchodech s módou v Mnichově Hradišti a v Mladé Boleslavi, chlapci se věnovali rozličnějším oborům. Byli mezi nimi učni v obchodě se železem a v řeznictví.³⁴¹ Ostatní profese jsou zastoupeny pouze sporadicky, například Josefina Nettlová, sestra obchodníka Juliuse Nettla, se živila jako soukromá učitelka.³⁴²

Zajímavou kapitolou ve spojitosti se zaměstnáním mnichovohradištských Židů tvoří Kompertova továrna na obuv. V roce 1921 ji řídil příslušník místní židovské obce Edmund Kompert a zaměstnával v ní své souvěrce Josefa Reimanna, Juliuse Nettla a Paula Maiera. V roce 1927 převzal její vedení Vítězslav Glasser z Jihlavy. V roce 1930 dochází k zajímavému jevu, kdy téměř všechny Židy v Mnichově Hradišti můžeme rozdělit na dvě skupiny – buď se živí jako samostatní obchodníci, nebo jsou zaměstnání na některé pozici v Kompertově továrně (obuvník, kráječ kůží, disponent, korespondentka, soukromý úředník). V zaměstnávání souvěrců pokračoval i Zikmund Deutsch, pro kterého pracoval Karel Straka. Došlo zde tedy k zajímavé situaci, kdy téměř žádný Žid nebyl zaměstnán křesťanem. Všichni byli buď samostatnými obchodníky a soukromníky, nebo pracovali pro své souvěrce. Výjimkou byl pouze jeden učeň v obchodě se železem.³⁴³

O důvodech této zvláštní situace můžeme pouze spekulovat, ale žádné důkazy nemáme. Možná zde hrála roli pověstná židovská soudržnost, v rámci přežití museli Židé vždy držet při sobě a často si navzájem zprostředkovávali obchody. Navíc bylo

---

³⁴⁰ SOKA Mladá Boleslav, fond OkÚ Mnichovo Hradiště, SL 1921/9-13 a Archiv Židovského muzea v Praze, fond Židovská náboženská obec Mladá Boleslav, přidružená obec Mnichovo Hradiště, protokoly valných hromad, sign. 19657.

³⁴¹ tamtéž

³⁴² tamtéž

³⁴³ SOKA Mladá Boleslav, fond OkÚ Mnichovo Hradiště, SL 1921/9-13 a Národní archiv v Praze, fond Státní úřad statistický 1, Sčítání osob 1930, 2a7, 150/1-5, kartony 4621-4624 a Archiv Židovského muzea v Praze, fond Židovská náboženská obec Mladá Boleslav, přidružená obec Mnichovo Hradiště, protokoly valných hromad, sign. 19657.

jednodušší hledat práci přes známé, které potkávali například v synagoze, nebo o nich věděli díky příbuzným. Můžeme se také domnívat, že po negativních historických zkušenostech cítili větší životní jistotu, pokud mohli být nezávislí, nebo pokud jejich pracovní postavení záviselo na někom, kdo pocházel ze stejné komunity a náboženského prostředí.

5.2 Migrace

Stejně jako v předchozích obdobích, i za první republiky převažovala migrace v rámci dnešního **Středočeského kraje**. Nejprve se zaměříme na vystěhované. Do Prahy se v roce 1920 přestěhoval Eduard Mendl, v Mnichově Hradišti však zanechal svůj fungující obchod. Do sousední Mladé Boleslavi se v roce 1935 odstěhoval Zikmund Deutsch.³⁴⁴

Místní Židé odcházeli také do dnešního **Ústeckého kraje**. Jednalo se o Marii Reinholdovou a Barboru Grünwaldovou. Obě se po smrti svých manželů rozhodly Mnichovo Hradiště opustit a v roce 1922 odešly do Chlumce.³⁴⁵ Pokračovaly i kontakty místních Židů se souvěrci v dnešním **Libereckém kraji**. Místní občan Karel Langer jezdil do Šumberku u Tanvaldu na návštěvu ke své dceři a zeťovi Emilovi Schreibrovi. Na jedné z těchto návštěv v roce 1931 zemřel.³⁴⁶ Karel Faltyn zase v roce 1921 odešel do **Hradce Králové**.³⁴⁷

Příslušníci mnichovohradištské židovské komunity se vystěhovali i do zahraničí. Pokračoval jejich odchod do Vídně, v roce 1922 se tam přestěhovali Edmund Kompert a Dr. Paul Frisch a v roce 1926 Bedřich Lamm. Neobvyklý je případ ředitele Kompertovy továrny Vítězslava Glassera, který se i s rodinou v roce 1936 odstěhoval do Haliče. Můžeme předpokládat, že to bylo v rámci rozvíjení obchodních zájmů v této oblasti.³⁴⁸

---

³⁴⁴ ³⁴⁴ Archiv Židovského muzea v Praze, fond Židovská náboženská obec Mladá Boleslav, přidružená obec Mnichovo Hradiště, kniha příspěvků a darů, sign. M-1158.

³⁴⁵ tamtéž

³⁴⁶ Národní archiv v Praze, fond matriky židovských náboženských obcí v českých krajích, Mnichovo Hradiště, kn.1289.

³⁴⁷ Archiv Židovského muzea v Praze, fond Židovská náboženská obec Mladá Boleslav, přidružená obec Mnichovo Hradiště, kniha příspěvků a darů, sign. M-1158.

³⁴⁸ Archiv Židovského muzea v Praze, fond Židovská náboženská obec Mladá Boleslav, přidružená obec Mnichovo Hradiště, kniha příspěvků a darů, sign. M-1158.

Je doloženo, že i jiní příslušníci židovské komunity v Mnichově Hradišti se v této době z města vystěhovali (1922 Žibřid Mendl, 1926 Mautnerovi),³⁴⁹ z hlediska dochovaných materiálů však nelze zjistit, kam odešli.

Přesto, že značná část místních Židů ve 20. a 30. letech odešla, nedošlo v této době k výraznému snížení počtu členů židovské obce. Počty totiž rychle doplnili nově příchozí. Řada židovských obyvatel se v této době do Mnichova Hradiště přistěhovala z nejrůznějších koutů Čech. Zajímavostí je, že velká část příchozích byla motivována prací ve zdejší továrně na obuv patřící židovské rodině Kompertů. Z důvodu omezení v publikaci informací ze sčítacích operátů z roku 1930 zde nejsou uvedena všechna jejich jména, někteří příchozí jsou zmíněni pouze anonymně.

Celá řada židovských obyvatel se v této době přistěhovala z dnešního **Středočeského kraje**. Přímo z Prahy přišla Alžběta Meztlová a v roce 1924 také budoucí manželka Zikmunda Deutsche. Obě se sem přestěhovaly za svými manželi. To byl i případ Františky Faltynové, která se do Mnichova Hradiště přivdala z Mladé Boleslavi. Z Mladé Boleslavi se do Mnichova Hradiště přistěhoval i Karel Polák. Hedvika Mautnerová přišla ze Mšena u Mělníka, Josefina Nettlová z Plaňan u Kouřimi, a z Toužimi u Benešova v roce 1928 přišla žena Juliuse Nettla. Z Košetic u Dolních Kralovic se přistěhovala ovdovělá soukromnice Marie Reinhaldová.³⁵⁰ Za svou dcerou a zetěm, ředitelem jedné z mnichovohradištských továren, se sem přistěhovala vdova po obchodníkovi Karolína Blochová.³⁵¹

Kromě toho se do Mnichova Hradiště stěhovali i Židé z přilehlých venkovských obcí. To byl případ Josefa Faltyna³⁵² z Dneboha, Ludvíka a Otta Deuschových z Ouče, Růženy a Otta Deuschových z Rostkova a jedné vdovy z Bělé pod Bezdězem.³⁵³

Židovští obyvatelé přicházeli i z dnešního **Královéhradeckého kraje**. Dva Židé přišli v letech 1927 a 1930 z Jičína a z obce Lužany u Jičína. Julius Nettl, funkcionář židovské obce v Mnichově Hradišti pocházel ze Dvora Králové nad Labem. Manželka

---

³⁴⁹ tamtéž

³⁵⁰ SOkA Mladá Boleslav, fond OkÚ Mnichovo Hradiště, SL 1921/9-13 a Národní archiv v Praze, fond Státní úřad statistický 1, Sčítání osob 1930, 2a7, 150/1-5, kartony 4621-4624.

³⁵¹ Národní archiv v Praze, fond matriky židovských náboženských obcí v českých krajích, Mnichovo Hradiště, kn.1289.

³⁵² Někdy uváděno také Faltin

³⁵³ SOkA Mladá Boleslav, fond OkÚ Mnichovo Hradiště, SL 1921/9-13 a Národní archiv v Praze, fond Státní úřad statistický 1, Sčítání osob 1930, 2a7, 150/1-5, kartony 4621-4624.

Alberta Abelese jménem Josefa přišla z Náchoda a Zikmund Deutsch se přistěhoval v roce 1919 z Nového Bydžova³⁵⁴, kde byl na „válečných úkonech“.³⁵⁵

Pokračovala i výměna obyvatel se sousedním **Libereckým** krajem. Z Českého Dubu přišla Růžena Deuschová a Eleonora Poláková (rozená také Deuschová). Ze Šumburku u Tanvaldu pocházela rodina Weissových, a z Turnova do Mnichova Hradiště v roce 1928 přišla jedna učednice. Dalším sousedním krajem je kraj **Ústecký**. Z Teplic pocházel Paul Maier a z Litoměřic obchodní cestující Danier Ofner. Ten zde však pravděpodobně dlouhodobě nežil, zemřel zde na jedné ze svých obchodních cest.³⁵⁶ Z Dřemčic u Lovosic se sem přistěhoval obchodník Karel Straka.³⁵⁷

Manžel výše zmíněné Hedviky Mautnerové, Max Mautner, pocházel původně ze vzdálené Mladé Vožice v dnešním **Jihočeském kraji**. Jedna rodina se do Mnichova Hradiště přistěhovala také z jihočeského Tábora. Otto Deutsch si zase přivedl nevěstu z Protivína u Písku. Z Polné v dnešním kraji **Vysočina** pocházel Julius Heller. Jedna rodina se v roce 1927 přistěhovala také z Jihlavy. Jedna příslušnice židovské obce se přestěhovala i z Litomyšle v dnešním **Pardubickém kraji**. Jednalo se o učednici.³⁵⁸

Tři Židé přišli v této době do Mnichova Hradiště ze zahraničí. Jejich shodným rysem je fakt, že všichni přišli z Vídně a pracovali ve zdejší továrně na obuv. Jednalo se o manželský pár (muž se narodil ve Vídni a žena v Sušici, oba ale udávali německou národnost) a jednoho muže, který se narodil až v maďarské vesničce Tiszadob.³⁵⁹

Bylo by také zajímavé zjistit početní poměr mezi nově příchozími a odchozími židovskými obyvateli Mnichova Hradiště. Přesnou statistiku však nelze vypracovat, protože některé prameny v této záležitosti nehovoří jasně. V některých dokumentech jsou zmiňovány pouze rodiny, bez počtu členů, v jiných je popis ještě obecnější.

---

³⁵⁴ Původně se však jednalo o rodáka z Českého Dubu

³⁵⁵ SOKA Mladá Boleslav, fond OkÚ Mnichovo Hradiště, SL 1921/9-13.

³⁵⁶ Národní archiv v Praze, fond matriky židovských náboženských obcí v českých krajích, Mnichovo Hradiště, kn.1289.

³⁵⁷ SOKA Mladá Boleslav, fond OkÚ Mnichovo Hradiště, SL 1921/9-13 a Národní archiv v Praze, fond Státní úřad statistický 1, Sčítání osob 1930, 2a7, 150/1-5, kartony 4621-4624.

³⁵⁸ SOKA Mladá Boleslav, fond OkÚ Mnichovo Hradiště, SL 1921/9-13 a 1930

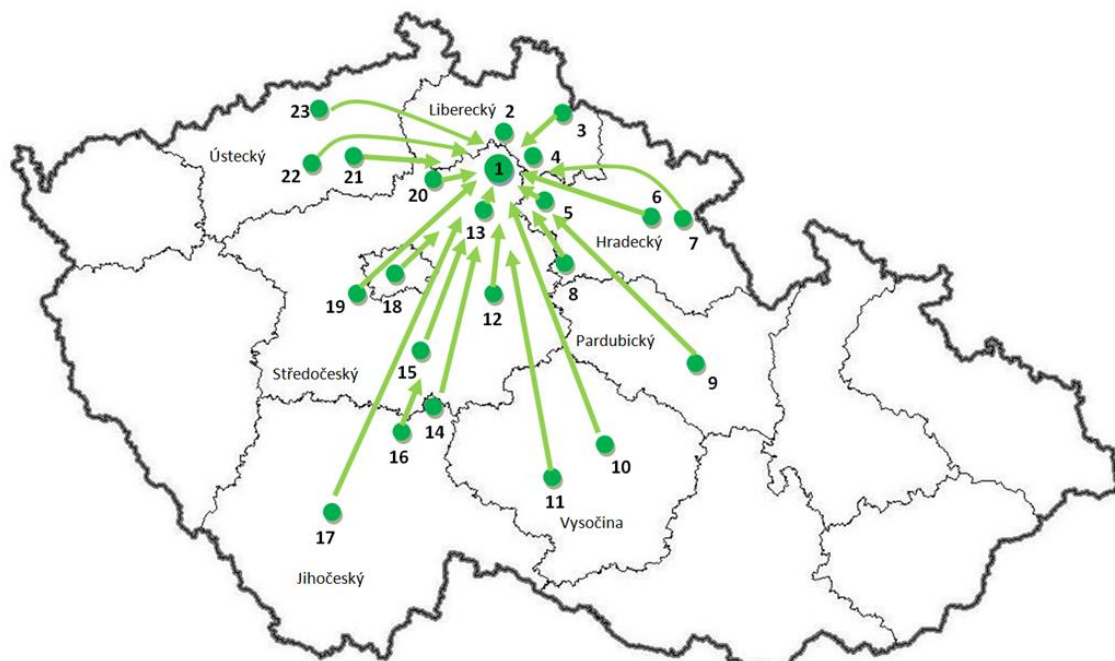
³⁵⁹ Národní archiv v Praze, fond Státní úřad statistický 1, Sčítání osob 1930, 2a7, 150/1-5, kartony 4621-4624.

Například kronika města informuje o tom, že většina židovských rodin z města odešla během první světové války, chybí zde však údaje o tom, o jaké rodiny se jednalo, kolik těchto rodin konkrétně bylo, nebo kolik měly tyto rodiny členů.³⁶⁰

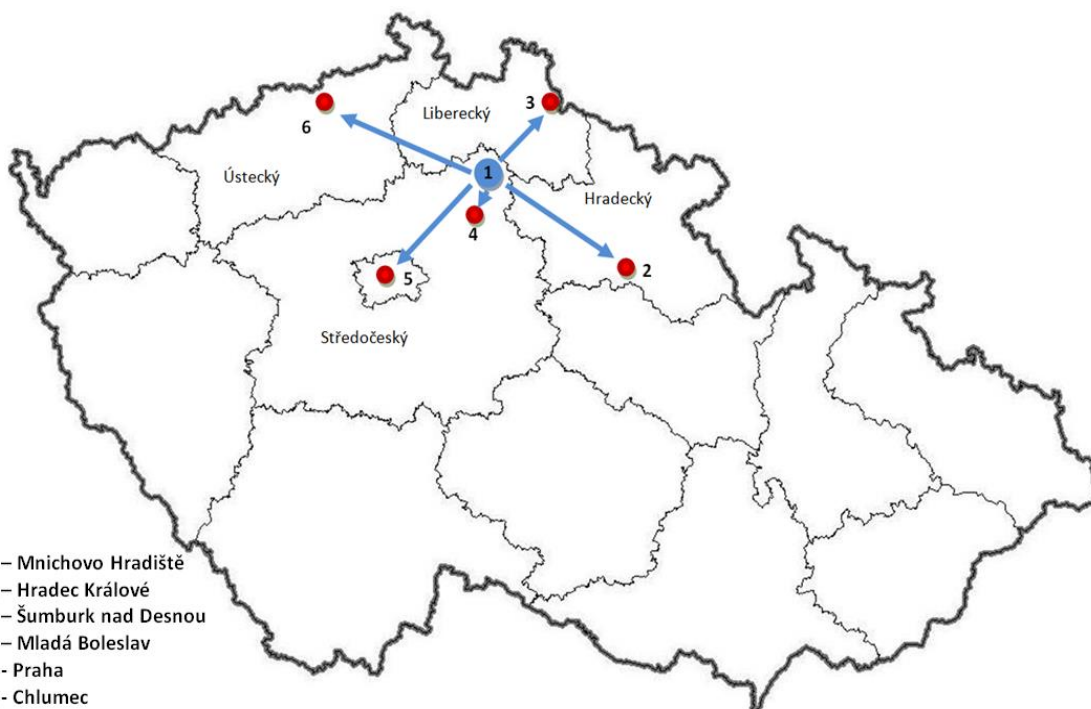
³⁶⁰ Muzeum města Mnichovo Hradiště, pamětní kniha (kronika) města Mnichovo Hradiště, s. 280.

1 – Mníchovo Hradiště	7 – Náchod	13 – Mladá Boleslav	19 – Mořina
2 – Český Dub	8 – Nový Bydžov	14 – Mladá Vožice	20 – Mšeno
3 – Šumburk nad Desnou	9 – Litomyšl	15 – Benešov	21 – Litoměřice
4 – Turnov	10 – Polná	16 – Tábor	22 – Dřemčice
5 – Jičín	11 – Jihlava	17 – Protivín	23 – Teplice
6 – Dvůr Králové nad Labem	12 – Plaňany	18 – Praha	

Mapa č. 6 zobrazuje migrační pohyby židovských obyvatel Mníchova Hradiště. Zaměřuje se na přistěhované.

1 – Mníchovo Hradiště
2 – Hradec Králové
3 – Šumburk nad Desnou
4 – Mladá Boleslav
5 – Praha
6 – Chlumeck

Mapa č. 7 zobrazuje migrační pohyby židovských obyvatel Mníchova Hradiště. Zaměřuje se na odstěhované.

5.3 Otázka národnosti a vztahy s většinovou (křesťanskou) společností

Jak už bylo v této práci zmíněno, postavení židovských obyvatel v nově vzniklé republice bylo výjimečné tím, že československý stát jako jediný v Evropě umožňoval svým občanům přihlásit se k židovské národnosti, a to nezávisle na jejich víře i jazyce. Nemuseli přitom ovládat jidiš ani hebrejštinu a nemuseli být ani členy židovské obce.³⁶¹ Ať už se hlásili k jakékoliv národnosti, byli Židé vždy loajálními a věrnými občany Československé republiky. Přispěla k tomu i osobnost T. G. Masaryka, který byl považován za garanta demokratického uspořádání a byl znám svou podporou židovských obyvatel (například při aféře v Polné).³⁶²

Čeští Židé se také vyznačovali vysokou mírou sekularizace, opouštěli ortodoxní formu náboženství a přizpůsobovali se okolní společnosti. „Židé uměřeně reagovali na to, že žili jako menšina vedle české většiny, která měla k náboženství vlažný až nevšímavý vztah. Nebyl tu fanatismus, který by provokoval fanatismus, ani žádná hrozba pro ty, kteří se rozhodli pro intenzivní náboženský život“. ³⁶³ O odklonu od tradičního způsobu života svědčí i vysoké procento smíšených manželství. Ze sňatků, které uzavřeli Židé v Čechách v letech 1928 – 1933, jich bylo smíšených téměř 44 %. ³⁶⁴

Vztah stoupců judaismu a křesťanů v Čechách byl nebývale dobrý. Svědčí o tom přítomnost obou denominací na pohřbech, nebo dokonce společné slavení svátků. ³⁶⁵ Zajímavé je v tomto ohledu vyprávění jičínského rodáka Stanislava Hylmara. Popisuje svoje vzpomínky na příslušníky jičínské židovské obce, která přímo sousedila s tou v Mnichově Hradišti: „Bydlel jsem hned vedle synagogy a Židy jsem vídal velmi často. Se dvěma jsem dokonce chodil do třídy na základní škole. Ještě více jsem jich potkával na místním gymnáziu. S řadou z nich jsem také chodil do Skautu. V 16 letech mi umřeli rodiče a mým poručníkem se stal Žid Najman, který býval přítelem mého otce. Byl to výborný člověk....Židé tu splývali s ostatními lidmi. Byli tu dva nebo tři ortodoxní, co nosili pejzy, zbytek ne. Nepamatuju si, že by nějak

³⁶¹ ČAPKOVÁ, Kateřina: *Češi, Němci, Židé? národní identita Židů v Čechách 1918 až 1938*, 2., přeprac. vyd. ,Praha, Paseka, 2013, s.27.

³⁶² ČAPKOVÁ, Kateřina: *Židé v První československé republice*, dostupné z: <https://www.holocaust.cz/dejiny/konecne-reseni-zidovske-otazky/zide-v-ceskych-zemich-a-konecne-reseni-zidovske-otazky/zide-v-prvni-ceskoslovenske-republice/>.

³⁶³ ČAPKOVÁ, Kateřina: *Češi, Němci, Židé?*, s. 21.

³⁶⁴ Tamtéž

³⁶⁵ Tamtéž

zachovávali svátky, nebo kvůli tomu třeba nepřišli do školy...Můj kamarád Jarka měl jedny židovské a jedny katolické prarodiče. Jarka měl na starosti Tóru, vždycky po bohoslužbě ji nosil do domu č.100 v židovské ulici, aby ji nikdo nemohl ukrást. Měl velkou honičku, protože hned potom co Tóru odnesl, běžel dělat ministranta do kostela. Někdy mše začala déle, protože do kostela se synagogy dorazil pozdě. Nikomu nevadilo, že chodil do synagogy a hned potom ministroval v kostele. Účastnil jsem se i několika pohřbů na židovském hřbitově. Nepamatuju si, že by tu byli nějakí lidé, co neměli rádi Židy. Židé tu splývali s ostatními obyvateli. Mezi lidmi se svým chováním nijak nevyznačovali, nikdo na nich nepoznal, že jsou Židé. Byli bráni naprosto normálně, lidé je brali jako úplně sobě rovné“.³⁶⁶

Antisemitismus v novém státě nebyl příliš výrazný. Pokud se projevoval, neměl na rozdíl od sousedního Německa základy rasové, ale národnostní. Zejména krátce po založení republiky byli Židé obviňováni z národní nespolehlivosti, vzhledem ke své blízkosti k německé kultuře a jazyku.³⁶⁷ Ozývaly se hlasy proti „němčení židovských obyvatel v českých krajích“.³⁶⁸ Na tyto výtky reagovali mnozí Židé větším důrazem na přimknutí k českému jazyku, kultuře a národu.

Nemáme důvody domnívat se, že by situace v Mnichově Hradišti byla o mnoho jiná než v sousedním Jičíně. Naprostá většina místních Židů hlásila k české národnosti. To platilo pro všechny židovské obyvatele, kteří zde žili delší dobu (přistěhovali se před první světovou válkou). Výjimku v roce 1921 tvořil nově příchozí Julius Nettel³⁶⁹ se sestrou Josefinou, kteří udávali národnost německou. Josefina původně udala židovskou národnost, tu však poté přeškrtnla. Julius Nettel se přistěhoval z města Dvůr Králové nad Labem, které spadalo do vlivu města Trutnov. V Trutnově a okolí převažovali obyvatelé hlásící se k německé národnosti. Zajímavé je, že při sčítání v roce 1930 už Julius Nettel udává národnost českou,³⁷⁰ pod vlivem života v Mnichově Hradišti u něj tedy došlo k posunu národnostního cítění.

---

³⁶⁶ Rozhovor se Stanislavem Hylmarem (12.7.1920), vedený autorkou této práce v bývalé židovské škole v Jičíně v červnu roku 2014, archiv autorky. (Pan Hylmar souhlasil s tím, že bude v práci uvedeno jeho jméno a datum narození).

³⁶⁷ Tuto blízkost však můžeme ve velké míře chápat jako důsledek germanizačních a centralizačních snah habsburských panovníků

³⁶⁸ ČAPKOVÁ, Kateřina: *Češi, Němci, Židé?* s. 119 a 116.

³⁶⁹ Do Mnichova Hradiště podle sčítacích operátů přišel v roce 1919 ze Dvora Králové nad Labem

³⁷⁰ SOKA Mladá Boleslav, fond OkÚ Mnichovo Hradiště, SL 1921/9-13 a Národní archiv v Praze, fond Státní úřad statistický 1, Sčítání osob 1930, 2a7, 150/1-5, kartony 4621-4624.

Důvodem také mohl být fakt, že při svém příchodu více používal němčinu³⁷¹, ale v rámci lepšího začlenění ve svém novém bydlišti se více orientoval na český jazyk. Jeho sestra Josefina už zde v roce 1930 nežila, takže nevíme, zda k podobnému posunu došlo i u ní.

V roce 1921 uvedl německou národnost ještě Paul Maier, pracovník v továrně na obuv, který sem přišel v roce 1920. Pocházel z Teplic, pohraničního města s převahou německy mluvících obyvatel.³⁷²

V roce 1930 se k jiné než české národnosti hlásili čtyři zdejší Židé. Všichni byli nově příchozí v letech 1928-1930. Všichni sem přišli, aby pracovali pro místní Kompertovu továrnu na obuv. Jejich jména zde nemohou být zveřejněna z důvodu potřeby anonymizace údajů ze sčítacích operátů z roku 1930. Tři z nich uváděli německou národnost. Jednalo se o manželský pár, ve kterém muž pocházel z rakouské Vídně a žena z pohraničních Sušic, a mladou korespondentku pocházející z Litoměřic. Litoměřice jsou pohraničním městem a v této době v něm byla velmi silná německá komunita. Čtvrtou a poslední výjimkou byl Maďar z obce Tiszadob, který se sem také přistěhoval z Vídně a udával národnost maďarskou. Všichni ostatní židovští obyvatelé Mnichova Hradiště se hlásili k české národnosti.³⁷³

O dobrém vztahu židovských obyvatel s většinovou (většinou křesťanskou společností) svědčí řada společně bydlících rodin. Velmi často se stávalo, že Židé a křesťané (či lidé bez víry) bydleli v různých bytech v rámci jednoho většího domu. To byl případ Langerových a Deutschových. Bydleli ve stejném domě, ve kterém s nimi žily křesťanské rodiny Šolcových a Kváčových. Celý dům přitom vlastnil Karel Langer. Dále to byli Hellerovi, kteří bydleli s křesťanskými rodinami Hrubých a Benišových (Benišovi byli majitelé domu), a Polákovi, kteří ve svém domě žili s křesťanskou rodinou Lochmanových.³⁷⁴

Často se také objevovaly případy pronájmů. Faltynovi žili v nájmu u Františka Fořta a Paul Maier byl v pronájmu u katolické vdovy Florentiny Fügrové. Řadu bytů pronajímala také židovská obec křesťanům. V domě židovské obce v Poříčské ulici

---

³⁷¹ Julius Nettl působil jako funkcionář židovské obce, některé dříve vzniklé protokoly schůzí zapisoval v Němčině, později stále více používal Češtinu.(žid. Muzeum, protokoly schůzí).

³⁷² SOKA Mladá Boleslav, fond OkÚ Mnichovo Hradiště,SL 1921/9-13.

³⁷³ SOKA Mladá Boleslav, fond OkÚ Mnichovo Hradiště,SL 1921/9-13 a Národní archiv v Praze, fond Státní úřad statistický 1, Sčítání osob 1930, 2a7, 150/1-5, kartony 4621-4624.

³⁷⁴ SOKA Mladá Boleslav, fond OkÚ Mnichovo Hradiště,SL 1921/9-13.

č. 555 bydlel s manželkou křesťan Josef Vejnar, který pracoval jako hrobník na místním židovském hřbitově. Z finančních knih židovské obce také víme, že obec měla příjmy z pronájmu svých budov křesťanským nájemníkům. Pronajímala například budovu č.58, ve které dříve sídlila židovská škola a byl zde i býval zde i byt rabína. Mezi nájemníky patřili Jan Patočka, Antonín Kváča a Antonín Sedlák.³⁷⁵ Jeden ze svých domů pronajímal také úspěšný obchodník se železem Albert Abeles, jeho nájemníky byla křesťanská rodina Kovaňových.³⁷⁶

Velmi často se také stávalo, že se zdejšími židovskými rodinami žily křesťanské služebné, nebo vychovatelky. S Mautnerovými bydlela služebná Františka Koštejnová z Mnichova Hradiště, s Deutschovými Anna Bárová z Javornice u Rychnova, s Abelesovými katolička Marie Horáková z nedaleké obce Klášter a skladník Karel Litta z Mnichova Hradiště (pracoval v jejich železářství), a u soukromnice Barbory Grünwaldové žila služebná Anna Prskavcová (bez vyznání).³⁷⁷ Podobná situace byla i ve zbytku židovských rodin. V roce 1930 měla služebnou většina rodin a jedna rodina měla jak služebnou, tak vychovatelku. Ve všech případech se jednalo o dívky a ženy, které se buď hlásily ke křesťanství, nebo byly bez víry.³⁷⁸ Podobná situace nastala i v sousední židovské obci v Jičíně. I zde bylo běžné, aby židovská rodina měla křesťanskou služebnou.³⁷⁹

O dobrých vztazích svědčí i to, že řada křesťanů (a lidí bez víry) pracovala pro židovské zaměstnavatele. Největším zaměstnavatelem byla samozřejmě Kompertova továrna na obuv, ale platilo to i u menších podniků. Jak bylo zmíněno výše, Albert Abeles zaměstnával křesťanského skladníka. U Zikmunda Deutsche v obchodě se střížním zbožím pracoval jako zřízenec Josef Lochmann atd.³⁸⁰

Posledním důkazem o blízkých vztazích Židů s křesťany jsou smíšená manželství. Máme důkazy o tom, že zde byla nejméně dvě. V jednom případě se jednalo o židovského prodejce knoflíků původem z Jičína, jehož žena z Mnichova Hradiště byla bez víry. Déle zde byli manželé z Lužan u Jičína, u kterých se žena hlásila

---

³⁷⁵ Archiv Židovského muzea v Praze, fond Židovská náboženská obec Mladá Boleslav, přidružená obec Mnichovo Hradiště, finanční knihy – hlavní kniha, sign. M-1152.

³⁷⁶ SOKA Mladá Boleslav, fond OkÚ Mnichovo Hradiště, SL 1921/9-13.

³⁷⁷ Tamtéž

³⁷⁸ Národní archiv v Praze, fond Státní úřad statistický 1, Sčítání osob 1930, 2a7, 150/1-5, kartony 4621-4624.

³⁷⁹ GROHOVÁ, Lucie: Židé na Jičínsku, s. 22.

³⁸⁰ SOKA Mladá Boleslav, fond OkÚ Mnichovo Hradiště, SL 1921/9-13.

k židovství a manžel byl také bez víry. Můžeme se však domnívat, že smíšených manželství zde bylo více. Například jedna místní žena uváděla, že je židovského vyznání, ale její dcera i syn byli katolíci. Můžeme spekulovat o tom, že katolíci byli děti „po otci“, který však ve sčítacím operátu uveden nebyl. Pravděpodobně nebyl zrovna přítomen, nebo již zemřel.³⁸¹

---

³⁸¹ Národní archiv v Praze, fond Státní úřad statistický 1, Sčítání osob 1930, 2a7, 150/1-5, kartony 4621-4624.

6 Od roku 1938 do zániku komunity

6.1 Uprchlíci z říše

První vlna uprchlíků z Německa přišla do Československa v roce 1933, po nástupu Adolfa Hitlera k moci. Příslušníci NSDAP dokázali velmi rychle po převzetí moci zničit základní lidská práva a občanské svobody. Dávali najevo, že nebudou trpět žádnou opozicí a vznikaly také první koncentrační tábory. Židé byli propuštěni z veřejných služeb, museli opustit univerzity i kulturní život a postupně se stávali občany druhé kategorie. Navíc byl zorganizován demonstrativní bojkot židovských obchodníků, právníků a lékařů, který měl demonstrovat protižidovské zaměření nového režimu.³⁸²

Řada pronásledovaných občanů hledala útočiště v jiných státech, mezi kterými bylo i Československo. Vedl je k tomu strach ze ztráty obživy, zatčení, fyzického napadení, koncentračních táborů, i obavy o holý život.³⁸³ Mnozí z nich přicestovali legálně, přes pohraniční přechody a s platným pasem. Jiní hranici překračovali nelegálně, například pod záminkou nedělního výletu do hor. Využívali při tom dlouhé hranice v zalesněném horském terénu, která nebyla opatřena žádným plotem. Řada z nich se domnívala, že Hitlerův režim nebude mít dlouhého trvání, a že se brzy vrátí domů. Někteří mířili do Prahy, která nabízela dobré kulturní zázemí a navíc zde již existovala početná a vlivná německá menšina.³⁸⁴

Židé v této době tvořili zhruba polovinu uprchlíků z říše.³⁸⁵ Utíkali jak z politických, tak z hospodářských důvodů. Řada z nich se politicky angažovala proti nacistickému režimu a omezení zaměřená proti Židům jim bránila v obživě. Situace se ještě zhoršila po zavedení diskriminujících norimberských zákonů³⁸⁶ v roce 1935, které židovské obyvatelstvo zbavily téměř všech občanských práv. K dalšímu

---

³⁸² ČAPKOVÁ, Kateřina FRANKL, Michal: *Nejisté útočiště: Československo a uprchlíci před nacismem 1933-1938*, Praha, Paseka, 2008. ISBN 978-80-7185-840-9, s. 24-25.

³⁸³ Tamtéž, s. 25.

³⁸⁴ Tamtéž, s. 254.

³⁸⁵ FRANKL, Michal a kolektiv, *Naši nebo cizí*, s. 226.

³⁸⁶ Tyto zákony byly silně protižidovsky zaměřeny. Na Základě Zákona o říšském občanství byli Židé označeni za občany druhé kategorie. Zákon na ochranu německé cti a krve jim zakazoval sňatky s tzv. árijci. Zákony navíc stanovovaly, že za Žida byl považován člověk, který měl alespoň tři židovské prarodiče. Pokud měl jedinec dva židovské prarodiče, byl označen za „míšence prvního stupně“. Pokud měl pouze jednoho židovského prarodiče, byl označen za „míšence druhého stupně“. K těmto „míšencům“ byly úřady benevolentnější a nevztahovala se na ně všechna omezení.

vyhrocení situace přispěl anšlus Rakouska³⁸⁷ v roce 1938 a události tzv. křišťálové noci³⁸⁸, které se odehrály ve stejném roce. Podíl židovských uprchlíků se neustále zvyšoval a v roce 1938 pak naprostá většina uprchlíků z Německa a Rakouska utíkala kvůli svým židovským kořenům.³⁸⁹

Můžeme se domnívat, že někteří tito emigranti na své cestě procházeli i městem Mnichovo Hradiště, které se nachází na trase spojující severní hranicí s Německem a Prahu. Je doložený případ říšskoněmeckého emigranta Ernsta Roberta Ellnera, který státní hranici překročil 2.11.1933. Jednalo se o rodáka ze slezského města Vratislav³⁹⁰, narozeného v roce 1908. Žil v Mnichově Hradišti v domě čp. 797 a počátkem října roku 1938 se odstěhoval. Měl platný cestovní pas od vratislavského policejního úřadu. Druhým úředně evidovaným uprchlíkem byl Kurt Schiestzelt, který se narodil v roce 1909 a pocházel z německého města Werdau. Do Československa přišel v roce 1935 a pobýval v Mladé Boleslavi, Mnichově Hradišti a na Malé Bělé v domě čp. 4.³⁹¹

Nejsou důkazy o tom, zda oba uvedení uprchlíci byli Židé. Můžeme se tak však domnívat alespoň v případě Kurta Schiestzelta, protože rok jeho příchodu do Československa koresponduje s rokem vydání protižidovských norimberských zákonů

Podle okresního četnického velitelství v Mnichově Hradišti zde nebyli žádní němečtí emigranti z Rakouska. Celkové počty zahraničních emigrantů však mohly být větší. Můžeme se domnívat, že řada z nich nebyla úředně zaevidována. Navíc tento seznam říšskoněmeckých emigrantů pochází až z 1. ledna 1939, tedy z doby, kdy Československo přestávalo být bezpečným útočištěm a řada uprchlíků již hledala azyl jinde.

Dochované materiály také naznačují, že někteří příslušníci rodiny Kompertových zažádali o domovské právo v Mnichově Hradišti. Jedná se konkrétně o švadlenu Doru

---

³⁸⁷ Připojení Rakouska k nacistickému Německu proběhlo 12. března 1938, brzy i zde začaly platit přísné zákony zaměřené proti židovskému obyvatelstvu.

³⁸⁸ Jedná o označení pro protižidovský pogrom, který probíhal v oblastech kontrolovaných nacistickým Německem v noci z 9. na 10. listopadu 1938. Byly vypalovány synagogy, rabovány židovské obchody a židovští občané byli napadáni a zatýkáni.

³⁸⁹ ČAPKOVÁ, Kateřina FRANKL, Michal: *Nejisté útočiště*, s. 198.

³⁹⁰ Dnešní polské město Wrocław

³⁹¹ SOKA Mladá Boleslav, fond Okresní úřad Mnichovo Hradiště, Výběrový katalog prezidiálních spisů 1939 – 1942, Seznam říšskoněmeckých emigrantů, karta 38, sig. N 19.

Kompertovou (2.6.1913), úřednici Mathildu Kompertovou (20.9.1908) a sládka Ludwiga Komperta (28.3.1917). Všichni se narodili v Berlíně a žili zde v ulici Lutlicherstrasse v domě č. 65. Všichni uváděli od 17.6.1938 domovskou příslušnost v Mnichově Hradišti.³⁹²

Můžeme spekulovat o tom, že k jejich rozhodnutí opustit Berlín mohly přispět protizidovské bouře, které se tímto městem prohnaly na jaře tohoto roku. Fakt, že se jednalo o velmi mladé lidi bez závazků (všichni byli svobodní), mohl přispět k jejich rozhodnutí zemi opustit a odjet do města, odkud pocházeli jejich předkové.³⁹³ Zda se ve městě skutečně fyzicky nacházeli, nebo se jednalo spíše o formalitu, však s jistotou doložit nelze. Záznamy židovské obce v Mnichově Hradišti z tohoto období jsou velmi stručné a neúplné, protože zrovna docházelo k zániku její samostatné existence a plánovalo se její přidružení k větší židovské obci v Mladé Boleslavi.

6.2 Uprchlíci z pohraničí

Na konci září roku 1938 se v Mnichově sešli zástupci čtyř mocností – Německa, Itálie, Francie a Velké Británie. Dohodli se na tom, že Československo musí Německu odevzdat pohraniční území tzv. Sudet. Zástupci samotného Československa byli sice přítomni, ale k jednání přizváni nebyli. Vznikla tak mnichovská dohoda. Republika byla bez pohraničního území značně oslabená a vnitřně rozpolcená. Docházelo ke změnám ve vnitřní politice tohoto státu, který směřoval k postupné totalizaci společenského a kulturního života. Dosavadní ideové a morální hodnoty byly otřeseny a zpochybněny.³⁹⁴

Desetitisíce uprchlíků musely opustit své domovy a prchaly do vnitrozemí. *“Dlouhé řady uprchlíků podél silnic, přeplněná nádraží, vozy a vozíky, kola, motocykly a automobily, na nichž se uprchlíci snažili odvézt alespoň zbytek svého majetku, který*

---

³⁹² SOKA Mladá Boleslav, fond Okresní úřad Mnichovo Hradiště, Rejstřík vydaných osvědčení o udělení protektorátní příslušnosti, kniha č. 31.

³⁹³ Tamtéž.

³⁹⁴ *Židovská menšina za druhé republiky*: sborník přednášek z cyklu ve Vzdělávacím a kulturním centru Židovského muzea v Praze v lednu až červnu 2007, POJAR, Miloš SOUKUPOVÁ, Blanka ZAHRADNÍKOVÁ, Marie, Praha, Židovské muzeum v Praze, 2007, ISBN 978-80-86889-52-8, s.9.

*museli zanechat v pohraničí. Beznaděj, ketou vyzařovali, ztělesňovala ponižení a frustraci dané do vínku tzv. druhé republice“.*³⁹⁵

Nemalou část těchto uprchlíků tvořili Židé, kteří z pohraničí prchali i kvůli narůstajícímu antisemitismu a protižidovským útokům zorganizovaným příslušníky strany Konráda Henleina. Podle statistických údajů z pohraničních oblastí do vnitrozemí uprchlo celkem přes 170 tisíc lidí, z nichž bylo přibližně 20 tisíc Židů.³⁹⁶ Jednalo se o doposud největší jednorázovou vlnu uprchlíků v českých dějinách. V Čechách a na Moravě vznikaly uprchlické tábory, které nabízely alespoň skromné ubytování pro lidi, kteří neměli kam jít. Tábory byly často zřizovány v ubytovnách, hotelích, či školách. Těžkou situaci uprchlíků měl řešit Ústav pro péči o uprchlíky.³⁹⁷

Ne všichni uprchlíci byli ve vnitrozemí vítáni. Hrál zde velkou roli, zda uprchlík byl Čech, Němec či Žid. Zatímco čeští občané měli být co nejrychleji integrováni, panovala snaha vracet Němce a Židy do zabraného území, nebo zařídit jejich rychlé vystěhování do zahraničí. To se projevilo zejména po tzv. křišťálové noci. Z nařízení ministerstva vnitra nesměli demarkační čáru překročit Židé, kteří zde neměli domovské právo. Docházelo tak k tomu, že na mnoha místech byli židovští uprchlíci vraceni zpátky do oblastí kontrolovaných Německem.³⁹⁸

Mnichovo Hradiště se nacházelo velmi blízko demarkační čáry vyhrazující německé Sudety a bylo proto těmito událostmi silně zasaženo. Kronikář města popisuje situaci během vyklizení pohraničního období takto:“ *2.10.1938 konáno bylo v našem městě posvícení, které bylo jedním dnem nejsmutnějším z celého roku. Městem pochodovaly jednotky naší neporažené armády, která byla ke kapitulaci přinucena. Auta, koně, dělostřelectvo, stěhování nábytku civilními auty a lidé ustrašených postav a tváří hemžili se ulicemi našeho klidného městečka, z kterého stalo se přes noc a den město na hranicích republiky, které dříve bývalo městem pokojného vnitrozemí 70 km od hranic vzdálené“.*³⁹⁹

---

³⁹⁵ *Židovská menšina za druhé republiky*, s. 45.

³⁹⁶ Tamtéž, s. 47.

³⁹⁷ FRANKL, Michal a kolektiv autorů: *Naši nebo cizí?* s. 248.

³⁹⁸ *Židovská menšina za druhé republiky*, s. 48-49.

³⁹⁹ Muzeum města Mnichovo Hradiště, pamětní kniha (kronika) města Mnichovo Hradiště, s. 438.

Na naléhání Karla Valdštejna, majitele panství, byla němci zabrána i nedaleká obora Klokočka. Oproti tomu měly být ze záboru uvolněny české obce Strážiště a Vrátno.⁴⁰⁰ Situace na hranicích se vyhrocovala. Dne 18.10. 1938 u obce Strážiště (10 km od Mnichova Hradiště) němečtí vojáci zastřelili obchodníka Josefa Šámala z okolí Českého Dubu a postřelili místního občana Josefa Sima. Zraněný se s prostřelenou rukou zvládl doplazit pro pomoc a byl převezen do nemocnice v Mladé Boleslavi.⁴⁰¹ Další občané byli německým vojskem zajati a „zle ztýráni“. Jednalo se například o rolníka Ladislava Studničného, který byl zbit a násilně vystěhován ze svého bydliště, nebo bratry Josefa a Jaromíra Burdovi z Bělé pod Bezdězem, kteří byli zajati a zbiti.⁴⁰²

Mapa č. 8 zobrazuje oblast tzv. Sudet. Žlutým bodem je označena poloha města Mnichovo Hradiště. Tmavší barvou jsou označeny oblasti, ze kterých byla vytvořena říšská župa Sudety. Oblasti vyznačené světlejší barvou byly připojeny k jiným říšským župám.

⁴⁰⁰ Muzeum města Mnichovo Hradiště, pamětní kniha (kronika) města Mnichovo Hradiště, s. 438

⁴⁰¹ SOKA Mladá Boleslav, fond Okresní úřad Mnichovo Hradiště, Výběrový katalog presidiálních spisů 1919 – 1938, Telefonogram přijatý půl hodinu po půlnoci 18.10. u hřbitova ve Strážišti - 1 český občan postřelen, jedna zastřelen, sign. H47 1959, karton č. 35.

⁴⁰² SOKA Mladá Boleslav, fond Okresní úřad Mnichovo Hradiště, Výběrový katalog presidiálních spisů 1919 – 1938, opis hlášení četnické stanice o bezdůvodném ztýráni československých občanů říšskoněmeckými oddíly, sign. H 47, 1974, karton č. 35.

V důsledku přílivu uprchlíků vzrost počet místních obyvatel. Podle oficiální evidence navštívilo město v roce 1939 přibližně 5 tisíc hostů (z nich 117 cizinců), kteří zde strávili celkem 50 332 nocí.⁴⁰³ Můžeme se však domnívat, že celkově městem prošlo daleko více lidí, kteří však nebyli v žádné evidenci zaznamenáni. Město řešilo otázku ubytování uprchlíků. V úvahu připadaly sály a spolkové místnosti, které ale byly v případě Mnichova Hradiště nutnou součástí provozoven, a tak pro tento účel použity být nemohly.⁴⁰⁴ Město se potýkalo s celkovým nedostatkem bytů. Padl návrh postavit pro uprchlíky rodinné domy, nebyly však žádné vhodné pozemky, které by se k tomuto účelu hodily. Nakonec se uvažovalo o tom, že by tyto domky byly postavené na zahradě místní nemocnice. Jednalo se o nevýdělečný pozemek ve vhodné lokalitě.⁴⁰⁵

Probíhala zde také ošacovací akce na pomoc uprchlíkům. Byly jim rozdávány šaty, boty, svetry, čepice a jiné teplé oblečení. Navíc jim místní obchodníci poskytovali poukázky na zboží. O tom, že místním lidem nebyl osud uprchlíků lhostejný, svědčí i případ uprchlice Marie Brücklerové. V noci 30.9. přijela ze Světlé nad Sázavou s teprve osmidenním dítětem. Byla sem poslána za manželem, který byl v transportu uprchlíků. Transport byl však mezitím poslán dále. Občané města jí zařídili nocleh v hotelu a jídlo. Ráno byla bezplatně dopravena za svým manželem.⁴⁰⁶

Do města se také dostala mladá židovská žena jménem Elfrieda Pinkusfeldová, která pocházela z Liberce. Místní jí zde poskytli ubytování v pokoji, kde býval fotoateliér. Žila zde do roku 1940.⁴⁰⁷

Z dochovaných materiálů je zřejmé, že uprchlíci pocházeli zejména z Jablonce nad Nisou⁴⁰⁸, Českého Dubu, Liberce⁴⁰⁹ a České Lípy. Pokud lidé chtěli získat nové

---

⁴⁰³ Muzeum města Mnichovo Hradiště, pamětní kniha (kronika) města Mnichovo Hradiště, s. 413.

⁴⁰⁴ SOkA Mladá Boleslav, fond Okresní úřad Mnichovo Hradiště, Péče o politické uprchlíky, inv. č. 802, karton č. 289.

⁴⁰⁵ tamtéž

⁴⁰⁶ SOkA Mladá Boleslav, fond Archiv města Mnichovo Hradiště, Národní pomoc, sign. 966 N, karton č. 100.

⁴⁰⁷ Elfrieda válku přežila. V roce 1943 se dostala do Terezína, kde se jí ale podařilo vyhnout se transportům na východ a dočkala se zde osvobození.

⁴⁰⁸ Také z Hrádku u Jablonce nad Nisou – Václav Dittrich, musel po záboru pohraničí opustit své bydliště u prchnout do Mnichova Hradiště, protože mu hrozilo nebezpečí ublížení na zdraví. (SOkA Mladá Boleslav, fond Okresní úřad Mnichovo Hradiště, Výběrový katalog prezidiálních spisů 1919 – 1938, Četnická stanice v Bělé pod Bezdězem podává hlášení o poměrech na hranicích, sign. H47, 2092. Karton č. 35.)

bydliště v mnichovohradištském okrese, museli k tomu získat souhlas okresního úřadu v Mnichově Hradišti. Velká část z nich však pokračovala ve své cestě dále do vnitrozemí, zejména do Prahy.⁴¹⁰

Z hlediska dochovaných materiálů nelze většinou rozlišit, kteří z uprchlíků byli Židé. Situaci navíc komplikuje končící dokumentace mnichovohradištské židovské obce, která mezi lety 1938 a 1939 přestala existovat jako samostatná instituce a byla přidružená k větší židovské obci v Mladé Boleslavi. Je však doloženo, že 14. listopadu roku 1938 dostal okresní úřad v Mnichově Hradišti zprávu o tom, že Němci posílají za demarkační čáru „*Židy a nepohodlné Němce*“ a „*aby pohraniční orgány nepřipustily podobný přechod demarkační čáry a vracely tyto osoby zpět*“.⁴¹¹ Toto opatření se nevztahovalo pouze na osoby, které měly domovské právo v některé z obcí na neobsazeném území.

K této situaci následně skutečně došlo. Četnická stanice v Bělé pod Bezdězem podala zprávu o tom, že 15. a 16. listopadu 1938 přijelo na nádraží 13 německých Židů, z nichž 10 patřilo do České Lípy, 2 do Berlína a 1 do Vídně. Všichni před zábořem pohraničí žili v České Lípě. Při výslechu uvedli, že od říšskoněmeckých úřadů dostali rozkaz opustit do 24 hodin německé území, jinak budou odvezeni do koncentračních táborů. Dvanáct z nich byli povoláním obchodníci, jeden byl profesorem českolipského německého gymnázia. Dalšího dne přišli po silnici od České Lípy další 3 židovští emigranti. Jeden z nich náležel přímo do České Lípy a dva do Vídně. O svém nuceném útěku vypověděli to samé, jako předchozí skupina.⁴¹²

Všichni byli nuceně naloženi do vlaků, vráceni zpět a předáni říšskoněmeckým úřadům. Jako osobní průkazy předkládali buď cestovní pasy, nebo průkazky pro malý pohraniční styk, ve kterých bylo německými úřady uvedeno, že není námitek proti

---

⁴⁰⁹ Telefonogram z policejního ředitelství informuje místní četníky, že 13.11. 1938 pojede auto značky Wanderer jehož majitelem je JUDr. Gläsner z Liberce a pojede přes demarkační čáru u Sychrova směrem do Prahy. Na příkaz policejního presidia má být jmenovanému povolen přejezd a pokračování v cestě

⁴¹⁰ SOkA Mladá Boleslav, fond Archiv města Mnichovo Hradiště, Uprchlíci – sbírka, výkazy, ubytování, sign. 972 T-U, karton 101.

⁴¹¹ SOkA Mladá Boleslav, fond Okresní úřad Mnichovo Hradiště, Výběrový katalog prezidiálních spisů 1919 – 1938, směrnice pro výkon služby, sign. H47, 2334, karton 35.

⁴¹² Tamtéž, Četnická stanice v Bělé pod Bezdězem podává zprávu o stavu pohraničí, sign. H 47, 2126, karton č. 35.

jejich odchodu. Německé úřady se nejprve zdráhaly je přijmout, nakonec ale ve všech případech vyhověly a po delším zdráhání přijaly uprchlíky zpět.⁴¹³

Dále zpráva uvádí, že „jde o hromadný útěk židů z Německa v důsledku protizidovských zákonů, čímž by byla značně zvýšena nežádoucí emigrace v Československu, byla na hranicích zvýšena ostražitost jak našimi, tak i cizími SOS a finančními orgány, aby bylo zabráněno cizím státním příslušníkům – židům, usaditi se v Československu. Odeprou-li německé úřady v příštích dnech tyto uprchlíky přijímati zpět, budou převáděni přes hranice na jiných úsecích, německými úřady nestřežených“.⁴¹⁴ Další zpráva četnické stanice z 20.11. 1938 podává informaci o tom, že „hromadné přecházení a vnikání židů z obsazeného území přes demarkační čáru ustalo“.⁴¹⁵

Navíc se v regionu začaly vyskytovat protizidovské letáky. V obci Nová Ves u Branžeže byly 28. října 1938 odpoledne vylepeny protizidovské letáky s titulky „Nepodporujte židy“ a „Pryč se Židy“.⁴¹⁶ Letáky se objevily na plotě vily patřící Růženě Horákové, která nepatřila k židovské komunitě. Vila byla již delší dobou neobývaná. Po rozšiřovateli těchto letáků bylo vyhlášeno pátrání.⁴¹⁷

V nedalekém Kněžmostě navíc šířila své letáky fašistická organizace Vlajka, která svalovala vinu za mnichovskou dohodu na „židozедnáře“ a uváděla, že „Národ již dnes ví, že židé a jejich zkrachovalý politický režim drží se u moci, nikoliv z pohnutek cti, ale aby získal čas k vyvezení ukořistěného kapitálu a připravili si bezpečný útěk“...“pro tuto komedii dalo si toto národní souručenství vypracovat ústavu od sobě rovných: maďarský žid Hexner, žid Basch, žid Bittermann...“.⁴¹⁸ Ve svém programu Vlajka chtěla „místo židozедnářského klamu spravedlivé vrácení národního majetku“, „upravit únosně daně a odstranit tvrdost berních exekucí, která

---

⁴¹³ SOKA Mladá Boleslav, fond Okresní úřad Mnichovo Hradiště, Výběrový katalog prezidiálních spisů 1919 – 1938, Četnická stanice v Bělé pod Bezdězem podává zprávu o stavu pohraničí, sign. H 47, 2126, karton č. 35.

⁴¹⁴ tamtéž

⁴¹⁵ Tamtéž, Četnická stanice v Bělé pod Bezdězem podává hlášení o poměrech na hranicích, sign. H47, 2092. Karton č. 35.

⁴¹⁶ Tamtéž, Četnická stanice Boseň vydává hlášení o šíření protizidovských letáků v nové Vsi, sign. L32, 2055, karton č. 35

⁴¹⁷ Tamtéž

⁴¹⁸ Tamtéž, Četnická stanice Kněžmost podává hlášení o šíření letáku Vlajky, sign. L32, 2204, karton č. 35.

*zničila tisíce živností, aby na nich vyrostly nezdaněné konzumy a židovské jednotkové domy“ a „vyřešit z důvodů sociálních a národních důsledně otázku židovskou“.*⁴¹⁹

Židovské obce se snažily svým souvěrcům, kteří museli na rychlo opustit své domovy, pomoci. V listopadu roku 1938 převzala všechna aktiva i pasiva mnichovohradištské židovské obce židovská obec v Mladé Boleslavi.⁴²⁰

Nejvyšší rada židovských náboženských obcí v Praze obec v Mladé Boleslavi vyzývala, aby byla náboženská daň pro rok 1939 nejméně zdvojnásobená a částka byla dána k dispozici pro péči o židovské uprchlíky, pro jejich přeškolení, podporu a umožnění jejich vystěhování. Mladoboleslavští Židé se na členské schůzi rozhodli, že pro rok 1939 připočtou k náboženské dani mimořádnou přírážku 100% pro péči o židovské vystěhovalce. Na členy své náboženské komunity apelovali takto: *„doporučujeme všem svým členům, aby tento mimořádný příspěvek ve prospěch těch, kteří byli nejvíce poškozeni, zaplatit neodmítali, neboť se jedná hlavně o to, abychom umožnili vystěhování našim nemajetným vystěhovalcům ze Sudet a tím urovnali cestu do budoucnosti sobě a umožnili existenci našim dětem“.*⁴²¹

Židovská obec také opakovaně vydávala částky na *„akci pro emigranty“*, pro *„uprchlíky“*, *„na pomoc chudým pocestným souvěrcům“* a *„pro podporu chudých emigrantů“.*⁴²² Navíc zařídila převoz zesnulého židovského podnikatele Rudolfa Freunda, který dříve bydlel v Liberci na „Birgsteingasse 15“. Zemřel 13. listopadu 1938 v Kosmonosích na srdeční selhání.⁴²³ Obec také poslala finanční příspěvek pro výkup půdy v Severní Palestině, na které měli být usídleni židovští přistěhovalci.⁴²⁴

Mladá Boleslav byla také častým cílem uprchlíků. Ke dni 10.12.1938 jich zde bylo evidováno přibližně 1 600.⁴²⁵ Podle hlášení zdejšího četnického oddělení už v září

---

⁴¹⁹ SOkA Mladá Boleslav, fond Okresní úřad Mnichovo Hradiště, Výběrový katalog prezidiálních spisů 1919 – 1938, Četnická stanice Kněžmost podává hlášení o šíření letáku Vlajky, sign. L32, 2204, karton č. 35.

⁴²⁰ Archiv Židovského muzea v Praze, fond Židovská náboženská obec Mladá Boleslav, účetní doklady, sign. 22067.

⁴²¹ Tamtéž, sign. 22065.

⁴²² Tamtéž, sign. 44463.

⁴²³ Tamtéž, sign. 22067.

⁴²⁴ Tamtéž, sign. 22065.

⁴²⁵ SOkA Mladá Boleslav, fond Okresní úřad Mladá Boleslav, Výběrový katalog prezidiálních spisů 1919 – 1938, Oběžníky a spisy vyexpedované za rok 1938 ve věci uprchlíků z pohraničí ve vnitrozemí, sign. U20/2531, karton č. 66.

roku 1938 „přibylo ze zněmčeného území do Mladé Boleslavi a okolí vícero uprchlíků, vesměs zámožnějších židů. Jsou ubytováni v různých hotelích v Mladé Boleslavi. Městem projelo průměrně za hodinu 15-20 aut s uprchlíky směrem do vnitrozemí, hlavně do Prahy“.⁴²⁶ Další zpráva informuje o tom, že ve zdejších hotelích jsou ubytováni hlavně bohatší Židé z Liberce, Vrchlabí, Jablonce nad Nisou a Varnsdorfu.⁴²⁷

Dochoval se seznam židovských uprchlíků v Mladé Boleslavi, je však z doby po jejich „valném odtransportování“. Velká část z nich odešla (nebo byla nucena odejít) zpět do okupovaného území. Seznam obsahuje pouze 10 židovských obchodníků, kteří sem přišli z Karlových Varů, Trutnova, Ústí nad Labem, Teplic – Šanova, Liberce a dokonce až z Moravského Krumlova.⁴²⁸ Většině uprchlíků však nebylo povoleno zdržovat se tu delší dobu. Měli buď pokračovat ve své cestě do vnitrozemí, nebo být rozptýleni do venkovských oblastí. Řada z nich také měla být vrácena do míst, odkud uprchli.⁴²⁹

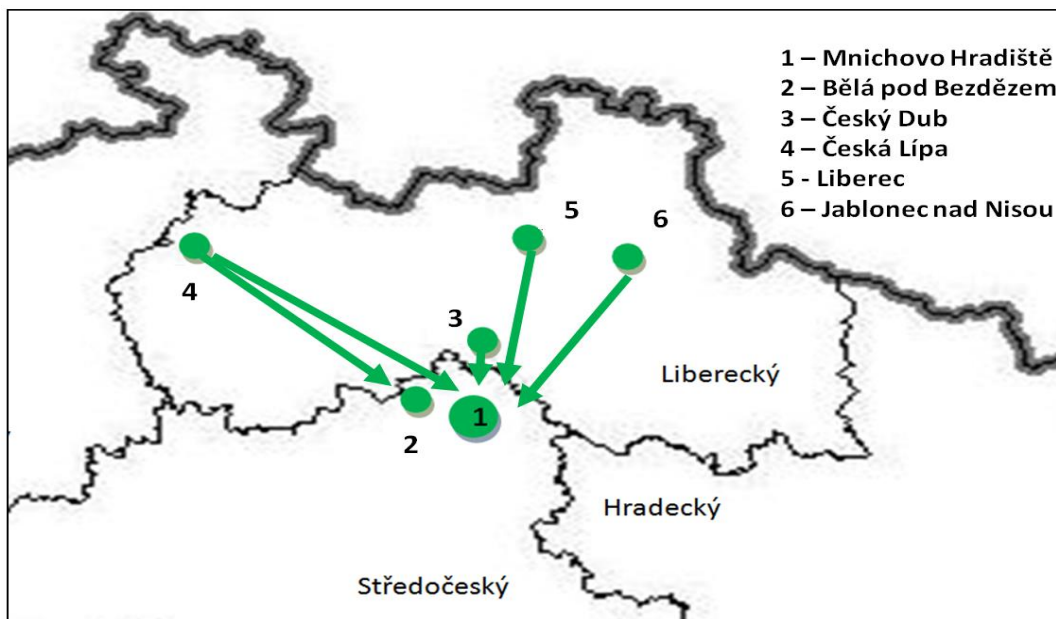
⁴²⁶ Národní archiv v Praze, fond Prezidium Zemského úřadu v Praze, Protižidovská opatření, omezení pohybu, sig, 207, dostupné z: <https://www.holocaust.cz/databaze-dokumentu/dokument/108875-okresni-urad-v-mlade-boleslavi-uprchlici-z-pohranici/>, 28.3.2018.

⁴²⁷ Tamtéž, zpráva četnictva v Mladé Boleslavi o uprchlících z pohraničí, dostupné z: <https://www.holocaust.cz/databaze-dokumentu/dokument/108876-zprava-cetnictva-v-mlade-boleslavi-o-uprchlicich-z-pohranici/>, 28.3.2018.

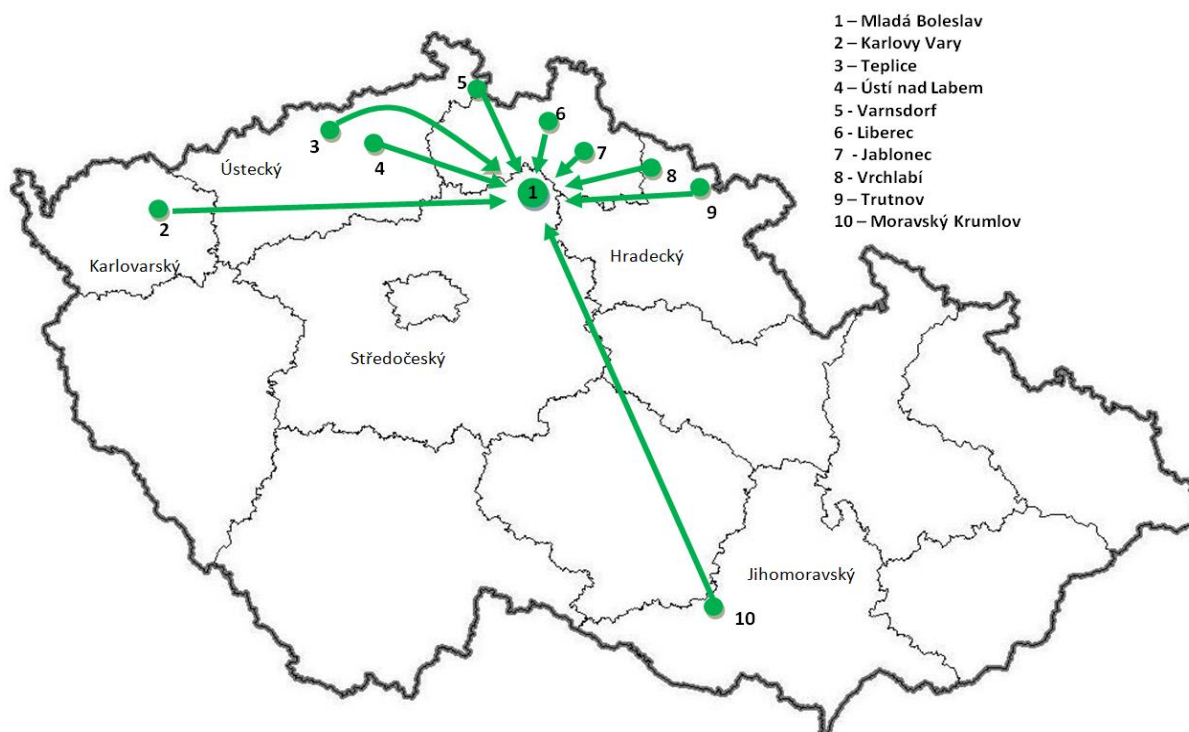
⁴²⁸ SOKA Mladá Boleslav, fond Okresní úřad Mladá Boleslav, Výběrový katalog prezidiálních spisů 1939 – 1943, Seznam emigrantů, sign. U 12/2278, karton č. 69.

⁴²⁹ SOKA Mladá Boleslav, fond Okresní úřad Mladá Boleslav, Výběrový katalog prezidiálních spisů 1919 – 1938, Oběžníky a spisy vyexpedované za rok 1938 ve věci uprchlíků z pohraničí ve vnitrozemí, sign. U20/2531, karton č. 66.

Mapa č. 9: Zobrazuje pohyb obyvatel z pohraničí směrem k Mnichovu Hradišti po odtržení Sudet. Zahrnuje jak židovské, tak nežidovské obyvatele.

Mapa č. 10: Zobrazuje pohyb židovských obyvatel ze zabraného pohraničí směrem do Mladé Boleslavi.

6.3 Za protektorátu

V noci z 15. na 16. března 1939 došlo po schůzce Adolfa Hitlera s prezidentem Emilem Háchou ke zřízení Protektorátu Čechy a Morava. Slovensko a Podkarpatská Rus se odtrhly a zbylo tak jen torzo původního státu. Na základě výnosu vůdce a říšského kancléře z 16. března 1939 o Protektorátu Čechy a Morava byly části bývalé Česko-slovenské republiky obsazeny říšskými vojsky. Zároveň byla také stanovena funkce protektora, který měl „pečovat“ o to, aby bylo dbáno na nařízení vůdce. Tuto funkci získal německý nacistický politik a důstojník Konstantin Von Neurath. Od roku 1941 však jeho funkci de facto vykonával prominentní nacističtí Reinhard Heydrich.⁴³⁰

Velmi brzy zde začaly platit norimberské rasové zákony. Židé měli být postupně zcela vyřazeni z veřejného i hospodářského života. V rámci tzv. „řešení židovské otázky“ bylo v protektorátu vydáno značné množství protižidovských předpisů.⁴³¹ Židé byli vylučováni z výkonu různých povolání (právníci, lékaři, inženýři), byla jim odebrána správa hospodářských podniků, byli zbavováni majetku i výnosu z tohoto majetku a bylo jim zakázáno podnikat i nabývat pozemky. Dalším krokem bylo jejich vyloučení z veřejného života. Hostinské podniky mohli navštěvovat, pouze když zde byly pro ně speciálně zřízené oddělené prostory, nesměli navštěvovat veřejné plovárny ani koupaliště, své podniky museli označit nápisem „židovský obchod“, a nesměli nosit německé nebo české národní odznaky. Poté jim bylo zakázáno vycházet po 8. hodině večerní a byly jim zabaveny rozhlasové přijímače.⁴³² Vše směřovalo k jejich naprosté separaci.

Od roku 1940 měli Židé, bydlící v obecních bytech, dostat okamžitou výpověď a tyto byty měly být pronajmuty „árijcům“. Stále existovala snaha o jejich vystěhování do ciziny (po zaplacení vysoké vystěhovací daně). V roce 1941 byli definitivně zbaveni státního občanství a veškerý jejich majetek propadnul státu. Od tohoto roku také museli mít všichni Židé viditelné označení v podobě žluté hvězdy s nápisem „Jude“. Také nesměli bez povolení opustit místo svého bydliště. Dále měli

---

⁴³⁰ PETRŮV, Helena: Zákonné bezpráví: Židé v Protektorátu Čechy a Morava, Praha, Auditorium 2011, ISBN 978-80-87284-19-3, s. 18-19.

⁴³¹ Tamtéž, s. 46-48.

⁴³² Tamtéž, s. 64-83.

zakázáno odebírat určité zboží, nesměli řídit motorová vozidla, navštěvovat veřejné kulturní a vzdělávací podniky, a mohli nakupovat jenom v určité hodiny.⁴³³

V roce 1942 došlo ke konferenci ve Wannsee, kde se rozhodlo o „konečném řešení židovské otázky“, které spočívalo v masovém vraždění Židů v evropských zemích. Evropa měla být „pročesána od Západu na Východ“. Židé měli být posíláni na práce nad Východ, „*přičemž jich bezpochyby velká část zmizí přirozeným úbytkem...se zbytkem se bude muset vhodně naložit*“.⁴³⁴ Bylo rozhodnuto, že evakuovaní Židé budou nejprve transportováni vlakem do tzv. tranzitních ghatt, odkud pak pojedou dále na Východ.⁴³⁵ Za slovy „pojedou dále na Východ“ se skrýval transport do vyhlazovacích táborů, tzv. továren na smrt. Často se jednalo o vyhlazovací tábor v Osvětimi.

První dokumenty o perzekuci Židů z Mnichova Hradiště pocházejí z roku 1939. Na konci tohoto roku museli Židé označovat své podniky. Při tom se mělo dbát zejména na to, aby příslušné nápisy byly zcela zřetelné a aby vývěsky byly umístěny tak, aby „*za žádných okolností nemohly ujíti pozornosti zákazníka, nebo hosta*“.⁴³⁶ Toto označování bylo na mnichovohradištsku prováděno „*způsobem nejednotným a nezřetelným, byla přitom učiněna domněnka, že v úvahu přicházející židovské podniky se tímto způsobem pokoušejí vydané předpisy obcházeti*“.⁴³⁷ Následoval další apel úřadů na to, aby bylo označení provedeno, a to jednotně a zcela zřetelně. Vývěsky měly být pro každý podnik stejně vyvedené – mělo se jednat o dvojjazyčné tabulky, bílé s černým tiskem, s velikostí písma 10 centimetrů, které měly být umístěny na viditelném místě. Všechny tabulky ve městě měly mít stejnou velikost, barvu, tvar a tisk.⁴³⁸

Zdá se, že místní Židé se tomuto nařízení podrobovali velmi neochotně. Jediným, kdo měl v Mnichově Hradišti označen svůj obchod dvojjazyčnou tabulkou s nápisem „židovský obchod“, byl Ludvík Deutsch. Tabulka podle hlášení četnické stanice odpovídala stanovenému předpisu a byla také „*ve výkladě na nápadném místě*

⁴³³ PETRŮV, Helena: Právní postavení židů v Protektorátu Čechy a Morava (1939-1941), Praha, Sefer 2000, ISBN 80-85924-25-0, s. 116-131.

⁴³⁴ PETRŮV, Helena: Zákonné bezpráví, s. 233-35.

⁴³⁵ Tamtéž, s. 233-35.

⁴³⁶ SOKA Mladá Boleslav, fond Okresní úřad Mnichovo Hradiště, Výběrový katalog prezidiálních spisů 1939 – 1942, rok 1939 - ž10, oběžník PZÚ ohledně opatření styku židovského obyvatelstva s nežidovským, karton 39.

⁴³⁷ Tamtéž

⁴³⁸ Tamtéž.

*upevněna tak, že nemůže ujíti pozornosti zákazníka“.*⁴³⁹ V Bělé pod Bezdězem byl takto označen obchod Bertý Pickové. Jeden židovský obchod, patřící Bedřichovi Faltýnovi, byl označen také v Bakově nad Jizerou. Ve Skalsku, Žďáru, Ouči, Březovicích nebyl označen žádný.⁴⁴⁰ V některých těchto obcích už Židé v této době ani nebydleli.

Cukrovar a dvůr Haškov v Mnichově Hradišti patřily pražské firmě „Cukrovar Schöller a spol“, jejíž majetek byl na základě protizidovským zákonů zabaven. Správci objektů byli ustanoveni dva občané z Mnichova Hradiště.⁴⁴¹

V roce 1940 byl i místním Židům zakázán pobyt na veřejných místech po 20. hodině. O tomto zákazu byli Židé uvědoměni prostřednictvím svých náboženských obcí. Toto nařízení jim prakticky znemožňovalo večerní návštěvu divadel, kin a jiných kulturních akcí. Pro odpolední představení měly být na těchto budovách nápisy „Židům nepřístupno“. Podle učiněných pozorování bylo téměř všude toto nařízení uposlechnuto. Bylo jim také zakázáno účastnit se sportovních podniků.

442

V létě roku 1940 se navíc měli všichni majitelé hotelů rozhodnout, zda bude jejich podnik čistě židovský, nebo čistě „arijský“. Všechny hostinské podniky v okrese musely do pouhých 48 hodin nést označení „židům nepřístupno“, nebo „židovský podnik“. Všech 17 zdejších podniků bylo označeno jako „arijské“. Následně byl ještě Židům „*v celém okrese mnichovohradištském, zejména pak ve městě Mnichově Hradišti, Bělé pod Bezdězem a Bakově nad Jizerou*“ zakázán přístup do všech ubytovacích podniků. Podle vyhlášky okresního úřadu „*jsou majitelé všech ubytovacích podniků v okrese Mnichovo Hradiště povinni svůj podnik opatřiti na význačném místě zevně i uvnitř příslušnými oboujazyčnými vývěskami. Majitelé jsou povinni zameziti Židům přístup do svých ubytovacích podniků. V pochybnostech,*

---

⁴³⁹ SOkA Mladá Boleslav, fond Okresní úřad Mnichovo Hradiště, Výběrový katalog prezidiálních spisů 1939 – 1942, rok 1939 - ž10, oběžník PZÚ ohledně opatření styku židovského obyvatelstva s nežidovským, karton 39

⁴⁴⁰ Tamtéž

⁴⁴¹ SOkA Mladá Boleslav, fond Okresní úřad Mnichovo Hradiště, Výběrový katalog prezidiálních spisů 1939 – 1942, rok 1939 - ž10, oběžníky PZÚ, zprávy společenstev hostinských o přechodném ubytování Židů, karton 41.

⁴⁴² Tamtéž

*zda host je Židem, jsou majitelé povinni opatřiti si potřebné znalosti o rase návštěvníkově“.*⁴⁴³

V této době se již připravovalo vystěhování místních Židů na hrad v Mladé Boleslavi. Byl vytvořen soupis všech místních Židů a jejich nemovitého majetku. Tento soupis místních židovských obyvatel, společně s poznámkami o jejich osudu, se nachází v příloze této práce. Velmi podobný seznam vypracovala i Rozkošná. Jejich vystěhování proběhlo v červenci roku 1940. Byty musely být úplně vyklizeny a vyčištěny. Bylo přesně nařízeno, který majetek a nábytek si sebou Židé mohli vzít a kde ho mohli uskladnit. Cestu do Mladé Boleslavi museli uskutečnit na své náklady. Klíče od svých bytů museli přitom zanechat na policejní strážnici. Jejich návrat nebyl dovolen „v žádném případě“. I přes výslovný zákaz usazování Židů na venkově, se někteří pokusili toto nařízení obejít. Ludvík Deutsch se odstěhoval do Jiviny a Max a Mary Treisterovi (otec a dcera) do obce Podolí k rolníkovi Lochmanovi. Všichni však byli nuceni odejít na mladoboleslavský hrad. Syn Mary Treisterové se jmenoval Max – Kozák Treister a byl označen za tzv. míšence 1. stupně. Díky tomu nemusel nastoupit do shromaždiště na hradě a mohl se přestěhovat k rodině vrchního tajemníka Vlacha. V roce 1940 mu bylo pouze 13 let.⁴⁴⁴

V Mnichově Hradišti byl v této době velký nedostatek bytů. Jistě k tomu přispěl i příliv uprchlíků z pohraničí. Byty po Židech měly přispět k řešení této tíživé bytové situace a měly být obsazeny „arijci“. V srpnu 1940 byly obsazeny všechny židovské byty kromě dvou. Objevily se také zprávy o uzavření živností Františky Siegerové (Bondyové) a řezníka Bohumila Deutsche. V roce 1941 zde podle všeho žili pouze dvě židovské ženy. Jednalo se o Františku Siegerovou, která bydlela se svým „arijským“ manželem ve Svatojakubské ulici, a pacientku místního chorobince Olgu Poláčkovou. Ta však v roce 1941 zemřela.

Židé v Mnichově Hradišti si uvědomovali tíživost své situace. Někteří viděli naději ve vystěhování za hranice. Patřil mezi ně Zdeněk Deutsch, který se podrobil lékařské prohlídce za účelem vystěhovaectví. Jeho snaha o záchranu však byla marná, zemřel, v roce 1943 v Osvětimi. Moric Metzl se z Mnichova Hradiště přestěhoval v červenci

---

⁴⁴³ SOKA Mladá Boleslav, fond Okresní úřad Mnichovo Hradiště, Výběrový katalog prezidiálních spisů 1939 – 1942, rok 1939 - ž10, oběžníky PZÚ, zprávy společenstev hostinských o přechodném ubytování Židů, karton 41.

⁴⁴⁴ SOKA Mladá Boleslav, fond Archiv města Mnichovo Hradiště, Sběr odpadků, hubení hmyzu, Židé, inv. č. 1037/80, karton č. 125.

roku 1940.⁴⁴⁵ Záznamy bohužel neuvádějí kam. Podle evidenčních dokumentů ale nenastoupil do shromaždiště na hradě v Mladé Boleslavi. Navíc ani on, ani jeho manželka a nejmladší dcera Růžena nejsou uvedeni v žádných transportních seznamech, ani mezi oběťmi. Můžeme tedy spekulovat o tom, že se vystěhovali do zahraničí a válku přežili, nejsou o tom však zatím žádné důkazy. Každopádně se zdá, že nezemřeli na území Protektorátu Čechy a Morava, ani v Osvětimi. Existují také záznamy o tom, že někteří příbuzní Morice Metzla holocaust přežili a dnes žijí v Izraeli.⁴⁴⁶

Jiní místní Židé doufali, že je na poslední chvíli zachrání změna náboženského vyznání. To byl případ obchodníka Karla Straky z Mnichova Hradiště, který se 21.3. 1939 vzdal židovské víry a byl bez vyznání. Podobně tomu bylo i u Emila Picka a lékaře z nedaleké Bělé pod Bezdězem Gustava Gintze.⁴⁴⁷ Dcera Karla Straky byla označena za „míšenu 1. stupně“, protože její matka Marie byla „arijka“ a se svým manželem byla odloučena. Johanka byla původně bez vyznání, za války přestoupila na katolickou víru.⁴⁴⁸ Pokud víme, nemusela ani jedna z těchto žen opustit Mnichovo Hradiště.

Jako možný prostředek záchrany se v této době jevila i adopce „arijcem“. Soudce Sieger takto adoptoval svou nevlastní dceru, syna i vnučku. Doufal, že je tak uchrání od deportace, což se ale bohužel nepovedlo.⁴⁴⁹

Altman si ve své práci všímá reakcí tisku na nucený odchod Židů. V časopise „Věc Československá“ se objevil útočný článek o tom, že Mnichovo Hradiště bylo „odžidovštěno“. Autor tohoto článku chválil odsun Židů, které neprávem označoval za vykořisťovatele. Celý článek byl plný nepravdivých informací určených k manipulaci obyvatelstva. Pojizerské listy uveřejnily článek „*I připomínky na Židy mizí*“, ve kterém informovaly čtenáře o zboření synagogy a budovy místní židovské školy.⁴⁵⁰

---

⁴⁴⁵ Archiv židovského muzea, Archiv Židovského muzea v Praze, fond Židovská náboženská obec Mladá Boleslav, účetní doklady, sign 44463.

⁴⁴⁶ <https://www.geni.com/people/Moritz-Metzl/6000000047346531954>

⁴⁴⁷ SOkA Mladá Boleslav, fond Okresní úřad Mnichovo Hradiště, rejstříky změn náboženského vyznání z let 1936 – 1938 a 1939 – 1947, č. knih 59 a 60.

⁴⁴⁸ SOkA Mladá Boleslav, fond Archiv města Mnichovo Hradiště, Sběr odpadků, hubení hmyzu, Židé, inv. č. 1037/80, karta č. 125.

⁴⁴⁹ Tamtéž

⁴⁵⁰ ALTMAN, Jakub: *Němci a Židé v Mnichově Hradišti během let 1933 – 1945*, s. 43 a 44.

O nuceném odchodu Židů z Mnichova Hradiště se zmiňuje městská kronika: „1.7. 1940 – vydáním zákonů o čisté rase byli postiženi i Židé v Čechách a na Moravě. Židé z našeho města vystěhováni byli do Mladé Boleslavě a tam byli ubytováni v Kasárnách“.⁴⁵¹ Svědčí o tom i přihlášky k pobytu na místním hradě. 5. července se sem k pobytu přihlásili tito Židé z Mnichova Hradiště: Ludvík Deutsch s manželkou Eliškou a dětmi Františkou a Jiřím, Marie Folserová, Kamila Metzlová, Bohuslav Deutsch s manželkou Olgou a syny Zdeňkem a Pavlem, Zikmund Deutsch s manželkou Ellou a dětmi Ottou a Hanou, Vilemína Deutschová, Julius Nettel se sestrou Irmou Nettlovou, Emil Pick s manželkou Josefou a vdova Eleonora Poláková.⁴⁵²

Židé, kteří byli nuceně ubytováni v Mladé Boleslavi, museli pravděpodobně vykonávat práce ve městě a účastnili se opravy nového hřbitova. Zdá se, že místní obyvatelstvo pociťovalo k Židům sympatie. Z vyšších míst přicházely výhrady k doзору nad pracujícími Židy, protože prý bylo pozorováno, že příslušníci protektorátní policie jsou k Židům příliš mírní a nechají je pracovat pouze nedbale. Navíc se s nimi prý četníci dávali do hovoru a nechali ostatní obyvatele, aby jim vyjadřovali své sympatie.⁴⁵³ To odpovídá svědectví Miloše Picka o dobrém chování českých četníků, zmíněnému v úvodu práce.

Okresní úřad v Mladé Boleslavi vydal navíc prohlášení, že židovské obyvatelstvo nedodržovalo všechna opatření a nařízení, jimiž byl upraven jejich styk s ostatním obyvatelstvem. Stále se také vyskytovaly případy, kdy Židé „pěstovali osobní styky s arijským obyvatelstvem“. Četnické stanice měly dohlížet na to, aby k tomuto dále nedocházelo.⁴⁵⁴

Naprostá většina mnichovohradištských Židů byla 15. ledna 1943 transportována do Terezína⁴⁵⁵, odkud byli 20. ledna odesláni do Osvětimi. Svoji poslední cestu sdíleli se svými souvěrci z nedalekého Jičína. Téměř všichni v Osvětimi zahynuli.

---

⁴⁵¹ Muzeum města Mnichovo Hradiště, pamětní kniha (kronika) města Mnichovo Hradiště, s. 453.

⁴⁵² SOKA Mladá Boleslav, Archiv města Mladá Boleslav, přihlášky k pobytu, hrad, 1/I – židovské osoby.

⁴⁵³ SOKA Mladá Boleslav, fond Archiv města Mnichovo Hradiště, Sběr odpadků, hubení hmyzu, Židé, inv. č. 1037/80, karton č. 125.

⁴⁵⁴ SOKA Mladá Boleslav, fond Okresní úřad Mladá Boleslav, presidiální spisy, Výběrový katalog presidiálních spisů 1939-1943, rok 1942, Ž 7, výnosy o opatřeních proti Židům, 265.

⁴⁵⁵ Existují dokumenty o tom, že areál hradu v Mladé Boleslavi měl být přeměněn na dům pro německou mládež (Národní archiv, Německé státní ministerstvo pro Čechy a Moravu, přestavba zámku

O těchto událostech informuje kronikář města Mnichovo Hradiště po skončení války takto: „ 1.7. byl proveden odsun Židů do sběrných táborů židovských nařízený přesně dle Hitlerova plánu, který měl ve svém programu vyhubení všech Židů v Evropě. Židé z Mnichova Hradiště byli odsunutí do Mladé Boleslavě a tam usídleni na hradě, v bývalých vojenských kasárnách. Odtud byli vysíláni do různých koncentračních táborů, tam byli usmrcováni otravnými plyny, potom v kremačních pecích spáleni. Z celého okresu mnichovohradištského vrátili se Židé Deutsch⁴⁵⁶ a Pik. Posledně jmenovaný jest obchodním zástupcem a má za manželku Rajtrovou z Mnichova Hradiště. Židé žijící ve smíšeném manželství nebyli v očích Němců 100% Židy a staly se případy, že takovým se podařilo přežít útrapy, které byly v koncentračních táborech hrozné, na jejichž vyličení nestačí sebedovednější pero a vrátili se zpět.“⁴⁵⁷ Dále kronikář informuje o tom, že všichni ostatní obyvatelé byli nuceni předkládat potvrzení o svém původu a svých předcích, a to až 150 let do minulosti.

Ze Židů, kteří v Mnichově Hradišti žili před druhou světovou válkou, přežila také Elfrieda Pinkusfeldová. Ta do Mnichova Hradiště přišla v roce 1938 z Liberce. Osvobození se dočkala v Terezíně.⁴⁵⁸

---

v Mladé Boleslavi pro potřeby KLV, inv. č. 673. Karton 45. Dostupné z: <http://www.badatelna.cz/fond/2199/reprodukce/?zaznamId=983349&reproId=982750>)

⁴⁵⁶ Z dochovaných zdrojů nelze zjistit, o kterého člena rodiny Deutschových se jednalo.

⁴⁵⁷ Muzeum města Mnichovo Hradiště, pamětní kniha (kronika) města Mnichovo Hradiště, s. 465.

⁴⁵⁸ Holocaust Survivors

https://www.ushmm.org/online/hsv/person_advance_search.php?SourceId=20879&MaxPageDocs=25&start_doc=451https://www.ushmm.org/online/hsv/person_advance_search.php?SourceId=20879&MaxPageDocs=25&start_doc=451

Závěr

Hlavním cílem práce bylo popsat demografický vývoj židovské komunity v Mnichově Hradišti. Největší pozornost byla věnována období od poloviny 19. století do jejího zániku během druhé světové války. Historické město Mnichovo Hradiště se velmi brzy stalo domovem židovských obyvatel. Jejich přítomnost zde je doložena už od 16. století. Na počátku 18. století byli nuceni přestěhovat se do ghetta pod místním zámekem. Zde se v roce 1822 narodil známý spisovatel Leopold Kompert. Rozvoj židovské komunity byl v této době omezen tzv. familiantskými zákony, které jim bránily v zakládání nových rodin.

Díky tzv. knihám familiantů víme, že v polovině 19. století žilo na místním panství dvacet židovských rodin, což poskytlo dobrý základ pro další výzkum. Již během konce 18. a počátku 19. století docházelo k migraci místních židovských obyvatel. Odcházeli většinou do vzdálenějších měst v rámci stejného, nebo sousedního kraje. Jejich odchod byl motivován snahou získat familiantské číslo, a tím i povolení k založení rodiny. Všichni Židé, kteří se v této době ke zdejší židovské komunitě připojili, pocházeli ze Středočeského kraje. Nejčastěji se jednalo o ženy z blízkých měst a obcí (Mladá Boleslav, Kosmonosy), které se sem přivdaly.

Ve druhé polovině 19. století došlo ke zrušení všech diskriminačních opatření vůči Židům a nastalo období vrcholného rozvoje místní židovské komunity. Do města se přistěhovala řada nových židovských rodin i jednotlivců. Stejný trend se promítal i do blízkých vesnických přidružených obcí. Na konci 19. století byl patrný odliv zdejších židovských obyvatel do větších měst, která jim nabízela lepší možnosti obživy, a kde mohli lépe využít svůj podnikatelský potenciál. Stejně jako v předešlém období, i v těchto letech zdaleka převládala výměna židovských obyvatel v rámci dnešního Středočeského kraje. Nejvíce Židů sem v této době přišlo z měst a vesnic ve Středních Čechách (Benátky nad Jizerou, Benešov, Beroun).

V menší míře sem přicházeli i Židé ze vzdálenějších oblastí dnešního Ústeckého a Plzeňského kraje (Žatec, Ústí nad Labem a Střízovice) a z Vysočiny (Polná). Místní Židé naopak nejčastěji odcházeli do Prahy a do větších měst v pohraničí (Liberec a Jablonec nad Nisou). Někteří odcházeli i do zahraničí. K novému životu si velmi často volili Vídeň. Specifickou kapitolou zahraniční migrace byl příliv uprchlíků

z Haliče a Bukoviny. Pocházeli z nejrůznějších částí těchto zemí a podle dochovaných materiálů se zdá, že byli svými souvěrci v Mnichově Hradišti velmi dobře přijati.

Židé v Mnichově Hradišti se v této době věnovali široké škále povolání. Nejvíce jich pracovalo jako obchodníci, nebo kupci, následovali továrníci a soukromníci. Byl zde i židovský pekař, krejčí, knihař, učitel, nebo řezník. K získání informací pro tuto část práce byl použit detailní průzkum židovských matrik, který se týkal matrik narozených, oddaných i zemřelých. Získané informace byly srovnány se záznamy z Archivu Židovského muzea v Praze. Zejména byla využita kniha sedadel místní synagogy, pokladní knihy, knihy darů a příspěvků, kniha hrobů a seznam voličů. Zjištěné informace se do velké míry shodovaly.

V následujícím období tzv. První republiky se zdejší židovská obec potýkala s odlivem členů. Pokračoval odchod místních židovských obyvatel do Prahy a jiných větších měst. Rozsah migrace můžeme dobře ilustrovat na výsledcích sčítání lidu v letech 1921 a 1930. Z původních dvaceti rodin, které zde žily v polovině 19. století, zde v roce 1921 zůstala pouze jedna a v roce 1930 už zde nebyla žádná. Důvodem byl hlavně jejich odchod do větších měst v Československu i v zahraničí. Řada z těchto rodin si založila výnosné obchody a továrny, a regionální městečko už nestačilo jejich potřebám. Postupně odcházeli do Prahy, Liberce, Pelhřimova a Vídně.

Zajímavostí je fakt, že všichni Židé, kteří do Mnichova Hradiště přišli v letech 1921 – 1930, byli motivováni prací v místní továrně na obuv, která patřila židovské rodině Kompertů. V roce 1930 tak došlo k neobvyklé situaci, kdy se téměř všichni místní Židé dělili na dvě skupiny. Buď se živili jako podnikatelé a soukromí obchodníci, nebo byli zaměstnaní některým ze svých souvěrců. Co se týče národní orientace, smýšleli v naprosté většině česky.

Zajímavé je také sledování rodin, které do Mnichova Hradiště přišly během velké migrační vlny v druhé polovině 19. století. V roce 1921 zde ještě žila celé řada těchto rodin, v roce 1930 už to byly pouze dvě. Tato změna byla způsobena dvěma hlavními faktory. Nejčastěji se stávalo, že tito lidé dosáhli vysokého věku a řada z nich mezi lety 1921 a 1930 zemřela. Ze sčítání přitom bylo zřejmé, že jejich děti se už dávno odstěhovaly jinam. Druhým důvodem bylo opět stěhování těchto rodin do větších měst, zejména do Prahy a do Hradce Králové. Zdejší židovská obec z důvodu odlivu členů balancovala na hraně zániku a na konci roku 1938 byla přidružená k větší obci

v Mladé Boleslavi. Tento vývoj odpovídá celkovému vývoji židovských obcí v Čechách, kdy často docházelo k zániku či přidružení menších obcí. Ke zjištění těchto informací byly použity zejména sčítací operáty ze sčítání z let 1921 a 1930, které byly doplněny o informace z Archivu židovského muzea.

Po odtržení oblasti tzv. Sudet se Mnichovo Hradiště ocitlo na samých hranicích Československa. Město se potýkalo s přílivem uprchlíků ze zabraných oblastí. Z hlediska dochovaných materiálů je velmi těžké určit, kolik z nich byli Židé. Soupisy uprchlíků jsou stručné a neobsahují údaje o náboženském vyznání. Situaci navíc komplikuje fakt, že přesně v této době došlo k zániku místní židovské obce jako samostatné instituce a byla přidružená k židovské obci v Mladé Boleslavi. Záznamy židovské obce Mnichovo Hradiště z této doby jsou velmi stručné a vytrácejí se. Víme, že do Mnichova Hradiště přicházeli uprchlíci zejména z Liberce, Jablonce nad Nisou a Českého Dubu. V prvních dvou jmenovaných městech byly velmi početné židovské komunity. Můžeme se tedy domnívat, že mezi uprchlíky byli i Židé. S jistotou víme, že Židé z Liberce, Jablonce a další velkých pohraničních měst přechali do nedaleké Mladé Boleslavi a do sousedních Kosmonos.

Po vzniku Protektorátu Čechy a Morava čelili i Židé v Mnichově Hradišti celé řadě diskriminačních opatření. V létě roku 1940 byli nuceně vystěhováni do bývalých kasáren v areálu mladoboleslavského hradu. Na počátku roku 1943 byli hromadným transportem převezeni do Terezína. Jejich životy poté skončily v Osvětimi. K výzkumu uprchlíků ze Sudet a závěrečné fáze existence komunity byly použity zejména materiály ze Státního okresního archivu v Mladé Boleslavi. Jednalo se o archivní fondy Mnichova Hradiště a prezidiální spisy.

Pro výzkum demografického vývoje mnichovohradištské komunity se ukázaly jako nejvíce relevantní knihy familiantů, židovské matriky a sčítací operáty z let 1921 a 1930. Židovské matriky byly velmi přínosné zejména pro období mezi lety 1869 a 1900, kdy nastal největší rozkvět židovské komunity. Poskytovaly údaje o nově přistěhovaných rodinách, jejich bydlišti i profesním zaměření jednotlivých členů. Velmi přínosné byly matriky narozených a zemřelých. Matriky sňatků poskytovaly cenné informace z oblasti migrace obyvatel. V době První republiky byly matriky již stručnější a nebyly tak pečlivě vedeny, proto vzrůstá význam jiné evidence obyvatel, konkrétně sčítacích operátů z roku 1921 a 1930. Ty poskytly velmi cenné informace

o složení místních židovských obyvatel, jejich migračních pohybech, zaměstnání i národnostní orientaci. Materiály z Archivu Židovského muzea v Praze měly spíše doplňující charakter. Zejména ve finančních knihách bylo možné nalézt doplňující záznamy o majetkovém postavení jednotlivých členů komunity. Velmi užitečné jsou záznamy z 20. a 30. let 20. století, kdy se díky finančním knihám dají sledovat změny v počtu a složení členů židovské obce.

Doplňující charakter měly i informace získané z Muzea města Mnichovo Hradiště, kde bylo možné najít např. záznamy o postavení Židů ve městě po nacistické okupaci, nebo fotky židovského hřbitova. Ke zpracování starších dějin židovské obce jsem často používala publikaci Blanky Rozkošné. Pro zpracování závěrečné fáze existence komunity se ukázaly užitečnými prezidiální spisy. Jediným problémem bylo, že v případě uprchlíků z pohraničí zde často nebylo specifikováno, zda se jednalo o židovské obyvatele.

Dalším cílem práce bylo připomenout místní židovské obyvatele a zmapovat osudy jednotlivých rodin a jejich členů. Doufám, že k tomu přispěje vypracovaná počítačová databáze. Databáze mi pomohla vidět vzájemné rodinné vztahy mezi jednotlivými členy židovské komunity a uvědomit si souvislosti a vazby mezi konkrétními rodinami. Umožnila také lépe porovnat vývoj těchto rodin. Databáze bude uložena v Muzeu města Mnichovo Hradiště, kde bude zpřístupněna dalším badatelům. Myslím, že přínos práce spočívá také v tom, že na konkrétním příkladu dobře ilustruje vývoj menších židovských komunit v Čechách.

Seznam použitých zdrojů

Prameny:

- Národní archiv v Praze, Tereziánský katastr, inventář, číslo pomůcky: 230,938. Dostupné z: <http://www.badatelna.eu/fond/69/zakladni-informace/>, 15.12.2017.
- Národní archiv v Praze, fond České gubernium – Knihy židovských familiantů, sign. HBF II/VII, inv. č. 21, Mnichovo Hradiště.
- Národní archiv v Praze, fond České gubernium – Knihy židovských familiantů, sign. HBF VI/IV, inv. č. 51, Rychnov nad Kněžnou.
- Národní archiv v Praze, fond České gubernium – Knihy židovských familiantů, sign. HBF II/VIII, inv. č. 22, Hrubý Rohozec.
- Národní archiv v Praze, fond České gubernium – Knihy židovských familiantů, sign. HBF XIV/I, inv. č. 130, Buštěhrad.
- Národní archiv v Praze, fond České gubernium – Knihy židovských familiantů, sign. HBF V/XI, inv. č. 47, Zbraslavice.
- Národní archiv v Praze, fond České gubernium – Knihy židovských familiantů, sign. HBF I/IIIF, inv. č. 2, Čelina.
- Národní archiv v Praze, fond matriky židovských náboženských obcí v českých krajích, Mnichovo Hradiště, kn.1289.
- Národní archiv v Praze, fond Státní úřad statistický 1, Sčítání osob 1930, 2a7, 150/1-5, kartony 4621-4624.
- Národní archiv v Praze, fond Prezidium Zemského úřadu v Praze, Protižidovská opatření, omezení pohybu, sig, 207, dostupné z: <https://www.holocaust.cz/databaze-dokumentu/dokument/108875-okresni-urad-v-mlade-boleslavi-uprchlici-z-pohranici/>, 28.3.2018.
- Národní archiv v Praze, fond Prezidium Zemského úřadu v Praze, Protižidovská opatření, omezení pohybu, sig, 207, zpráva četnictva v Mladé Boleslavi o uprchlících z pohraničí, dostupné z: <https://www.holocaust.cz/databaze-dokumentu/dokument/108876-zprava-ctnictva-v-mlade-boleslavi-o-uprchlicich-z-pohranici/>, 28.3.2018.

- SOkA Mladá Boleslav, fond OkÚ Mnichovo Hradiště, SL 1921/9-13.
- SOkA Mladá Boleslav, fond Okresní úřad Mnichovo Hradiště, Výběrový katalog prezidiálních spisů 1939 – 1942, Seznam říšskoněmeckých emigrantů, karton 38, sig. N 19.
- SOkA Mladá Boleslav, fond Okresní úřad Mnichovo Hradiště, Rejstřík vydaných osvědčení o udělení protektorátní příslušnosti, kniha č. 31.
- SOkA Mladá Boleslav, fond Okresní úřad Mnichovo Hradiště, Výběrový katalog prezidiálních spisů 1919 – 1938, Telefonogram přijatý půl hodinu po půlnoci 18.10. u hřbitova ve Strážišti - 1 český občan postřelen, jedna zastřelen, sign, H47 1959, karton č. 35.
- SOkA Mladá Boleslav, fond Okresní úřad Mnichovo Hradiště, Výběrový katalog prezidiálních spisů 1919 – 1938, opis hlášení četnické stanice o bezdůvodném ztýrání československých občanů říšskoněmeckými oddíly, sign. H 47, 1974, karton č. 35.
- SOkA Mladá Boleslav, fond Okresní úřad Mnichovo Hradiště, Péče o politické uprchlíky, inv. č. 802, karton č. 289.
- SOkA Mladá Boleslav, fond Archiv města Mnichovo Hradiště, Národní pomoc, sign. 966 N, karton č. 100.
- SOkA Mladá Boleslav, fond Archiv města Mnichovo Hradiště, Uprchlíci – sbírka, výkazy, ubytování, sign. 972 T-U, karton 101.
- SOkA Mladá Boleslav, fond Okresní úřad Mnichovo Hradiště, Výběrový katalog prezidiálních spisů 1919 – 1938, směrnice pro výkon služby, sign. H47, 2334, karton 35.
- SOkA Mladá Boleslav, fond Okresní úřad Mnichovo Hradiště, Výběrový katalog prezidiálních spisů 1919 – 1938, Četnická stanice v Bělé pod Bezdězem podává zprávu o stavu pohraničí, sign. H 47, 2126, karton č. 35.
- SOkA Mladá Boleslav, fond Okresní úřad Mnichovo Hradiště, Výběrový katalog prezidiálních spisů 1919 – 1938, Četnická stanice v Bělé pod Bezdězem podává zprávu o stavu pohraničí, sign. H 47, 2126, karton č. 35.
- SOkA Mladá Boleslav, fond Okresní úřad Mnichovo Hradiště, Výběrový katalog prezidiálních spisů 1919 – 1938, Četnická stanice Boseň vydává

hlášení o šíření protizidovských letáků v nové Vsi, sign. L32, 2055, karton č. 35.

- SOkA Mladá Boleslav, fond Okresní úřad Mnichovo Hradiště, Výběrový katalog prezidiálních spisů 1919 – 1938, Četnická stanice Kněžmost podává hlášení o šíření letáku Vlajky, sign. L32, 2204, karton č. 35.
- SOkA Mladá Boleslav, fond Okresní úřad Mladá Boleslav, Výběrový katalog prezidiálních spisů 1919 – 1938, Oběžníky a spisy vyexpedované za rok 1938 ve věci uprchlíků z pohraničí ve vnitrozemí, sign. U20/2531, karton č. 66.
- SOkA Mladá Boleslav, fond Okresní úřad Mladá Boleslav, Výběrový katalog prezidiálních spisů 1939 – 1943, Seznam emigrantů, sign. U 12/2278, karton č. 69.
- SOkA Mladá Boleslav, fond Okresní úřad Mladá Boleslav, Výběrový katalog prezidiálních spisů 1919 – 1938, Oběžníky a spisy vyexpedované za rok 1938 ve věci uprchlíků z pohraničí ve vnitrozemí, sign. U20/2531, karton č. 66.
- SOkA Mladá Boleslav, fond Okresní úřad Mnichovo Hradiště, Výběrový katalog prezidiálních spisů 1939 – 1942, rok 1939 - ž10, oběžník PZÚ ohledně opatření styku židovského obyvatelstva s nežidovským, karton 39.
- SOkA Mladá Boleslav, fond Okresní úřad Mnichovo Hradiště, Výběrový katalog prezidiálních spisů 1939 – 1942, rok 1939 - ž10, oběžníky PZÚ, zprávy společenstev hostinských o přechodném ubytování Židů, karton 41.
- SOkA Mladá Boleslav, fond Archiv města Mnichovo Hradiště, Sběr odpadků, hubení hmyzu, Židé, inv. č. 1037/80, karton č. 125.
- SOkA Mladá Boleslav, fond Okresní úřad Mnichovo Hradiště, rejstříky změn náboženského vyznání z let 1936 – 1938 a 1939 – 1947, č. knih 59 a 60.
- SOkA Mladá Boleslav, Archiv města Mladá Boleslav, přihlášky k pobytu, hrad, 1/I – židovské osoby.
- SOkA Mladá Boleslav, fond Okresní úřad Mladá Boleslav, prezidiální spisy, Výběrový katalog prezidiálních spisů 1939-1943, rok 1942, Ž 7, výnosy o opatřeních proti Židům, 265.
- Archiv Židovského muzea v Praze, fond Židovská náboženská obec Mladá Boleslav, přidružená obec Mnichovo Hradiště.
- Archiv Židovského muzea v Praze, fond Židovská náboženská obec Mladá Boleslav, přidružená obec Mnichovo Hradiště, Zlomky spisového materiálu - sign. 22174, Protokoly schůzí - sign. 19656.

- Archiv Židovského muzea v Praze, fond Židovská náboženská obec Mladá Boleslav, účetní doklady – sign. 22067.
- Archiv židovského muzea v Praze, fond židovská náboženská obec Mladá Boleslav, přidružená obec Mnichovo Hradiště, Rozpočet na opravu školy – sign. 19807, účetní doklady (bez čísla).
- Archiv židovského muzea v Praze, fond židovská náboženská obec Mladá Boleslav, přidružená obec Mnichovo Hradiště, Finanční knihy, hlavní kniha, sign. 1152.
- Archiv Židovského muzea v Praze, fond Židovská náboženská obec Mladá Boleslav, přidružená obec Mnichovo Hradiště, rozpočty, schůze, kn. 428.
- Archiv Židovského muzea v Praze, fond Židovská náboženská obec Mladá Boleslav, přidružená obec Mnichovo Hradiště, kniha příspěvků a darů, inv. č. 1158.
- Archiv Židovského muzea v Praze, fond Židovská náboženská obec Mladá Boleslav, přidružená obec Mnichovo Hradiště, protokoly valných hromad, sign. 19657.
- Muzeum města Mnichovo Hradiště, pamětní kniha (kronika) města Mnichovo Hradiště.

Literatura

- ALTMAN, Jakub: *Němci a Židé v Mnichově Hradišti během let 1933 – 1945*, Jivina, 2013, bakalářská práce, pedagogická fakulta Univerzity Karlovy.
- BUDIL, Vladimír, Josef ČERVINKA a Stanislav HNÍZDIL: *700 let Mnichova Hradiště : 1279 – 1979*, Mnichovo Hradiště, Městský národní výbor 1979.
- ČAPKOVÁ, Kateřina: *Češi, Němci, Židé? národní identita Židů v Čechách 1918 až 1938*, 2., přeprac. vyd. ,Praha, Paseka,2013.
- ČAPKOVÁ, Kateřina FRANKL, Michal: *Nejisté útočiště: Československo a uprchlíci před nacismem 1933-1938*, Praha, Paseka, 2008. ISBN 978-80-7185-840-9.
- FRANKL, Michal a kolektiv autorů: *Naši nebo cizí? Židé v českém 20. století*, Praha, Židovské muzeum v Praze – Institut Tereziánské iniciativy 2013.

- FRIISOVÁ, Jana Renée: *Pevnost mého mládí*, Praha, Jaroslava Pobertová 2005, ISBN 80-903601-0-6.
- HABARTOVÁ, Klára: Židovští uprchlíci z Haliče a Bukoviny ve Východních Čechách během první světové války, in: Židé v Čechách: sborník příspěvků ze semináře konaného 24. a 25. října 2006 v Liberci, Praha, 2007.
- CHALUPA, Aleš, - ČECHURA, Jaroslav - RYANTOVÁ, Marie: *Berní rula*, Praha, Státní ústřední archiv, 2001, ISBN 80-85475-79-0. 8-9.
- CHALUPA, Aleš - LIŠKOVÁ, Marie - NUHLÍČEK, Josef - RAJTORAL, František, *Tereziánský katastr český*, Svazek 1. Rustikál, Praha, archivní správa ministerstva vnitra, 1964.
- KIEVAL, Hillel J. *Formování českého židovstva: národnostní konflikt a židovská společnost v Čechách 1870-1918*, Praha, Paseka, 2011.
- KOMPERT, Leopold: Když si náš dědeček babičku bral, in: Židovská ročenka 5746-1986, přeložil Šimon Freiburger, Rada židovských náboženských obcí, Praha, 1986.
- KUČA, Karel: *Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*. 4. díl, MI-Pan. Praha: Libri, 2000, 941 s. ISBN 80-85983-16-8.
- MARTÍNEK Antonín: Jičín, in: GOLD, Hugo: Židé a židovské obce v Čechách v minulosti a přítomnosti, Praha a Brno, Židovské nakladatelství 1934.
- MATUŠÍKOVÁ, Lenka a Zlataše KUKÁNOVÁ. Matriky židovských náboženských obcí v Čechách a na Moravě z let 1784-1949. In: *Paginae historiae. Sborník Národního archivu*. Praha: Národní archiv, 1992.
- NESLÁDKOVÁ, Ludmila: Sčítací operáty z moderního sčítání obyvatel, PRAMENY K HOSPODÁŘSKÝM A SOCIÁLNÍM DĚJINÁM NOVOVĚKU 1, MYŠKA, Milan – ZÁŘICKÝ, Aleš a kol., Ostrava, Ostravská univerzita, 2008.
- NESLÁDKOVÁ, Ludmila: Profesní a sociální charakteristika židovské populace v Československu za první republiky, in: *Demografie, revue pro výzkum populačního vývoje*, 2008.

- NESLÁDKOVÁ, Ludmila: Sociální stratifikace moravských židů v novověku (18.-20. století), In: *Studie k sociálním dějinám, Konference Sociální dějiny českých zemí v 18., 19. a 20. století*, Praha, 2000.
- PAŘÍK, V.: Dějiny Židů v Mnichově Hradišti, in: GOLD, Hugo: Židé a židovské obce v Čechách v minulosti a přítomnosti, Praha a Brno, Židovské nakladatelství.
- PAZDEROVÁ, Alena: *Soupis poddaných podle víry z roku 1651: Boleslavsko*. Vyd. 2., dopl. Praha, Národní archiv, 2005. ISBN 80-86712-28-1.
- PĚKNÝ, Tomáš: *Historie Židů v Čechách a na Moravě*, 2., přeprac. a rozš. vyd. Praha: Sefer, 2001, ISBN 80-85924-33-1.
- PETRŮV, Helena: Právní postavení židů v Protektorátu Čechy a Morava (1939-1941), Praha, Sefer 2000, ISBN 80-85924-25-0.
- PETRŮV, Helena: *Zákonné bezpráví: Židé v Protektorátu Čechy a Morava*, Praha, Auditorium 2011, ISBN 978-80-87284-19-3.
- PROCHÁZKOVÁ, Lenka: *Mnichovo Hradiště a okolí*, Praha, Paseka 2016, ISBN 978-80-7432-686-8.
- ROZKOŠNÁ, Blanka: *Židé v Mnichově Hradišti a okolí*, Praha, Blanka Rozkošná, 2011.
- ÚLEHLA, Vladimír: K jičínským protiněmeckým a protižidovským výtržnostem před 100 lety, in: *Nové noviny*, 1998, č. 1
- VESELSKÁ, Dana: *Židovské svatební obřady v Čechách a na Moravě v minulosti a přítomnosti*, rigorózní práce, Univerzita Karlova, Filosofická fakulta, Ústav etnologie, Praha, 2008.
- *Židovská menšina v Československu ve dvacátých letech*: sborník přednášek z cyklu ve Vzdělávacím a kulturním centru Židovského muzea v Praze v říjnu 2002 až červnu 2003, ZAHRADNÍKOVÁ, Marie SOUKUPOVÁ Blanka, Praha, Židovské muzeum, 2003.
- *Židovská menšina v Československu ve třicátých letech*, sborník přednášek z cyklu ve Vzdělávacím a kulturním centru Židovského muzea v Praze v říjnu 2003 až červnu 2004, POJAR, Miloš SOUKUPOVÁ, Blanka ZAHRADNÍKOVÁ, Marie, Praha, Židovské muzeum 2004,

- *Židovská menšina za druhé republiky: sborník přednášek z cyklu ve Vzdělávacím a kulturním centru Židovského muzea v Praze v lednu až červnu 2007*, POJAR, Miloš SOUKUPOVÁ, Blanka ZAHRADNÍKOVÁ, Marie, Praha, Židovské muzeum v Praze, 2007, ISBN 978-80-86889-52-8.

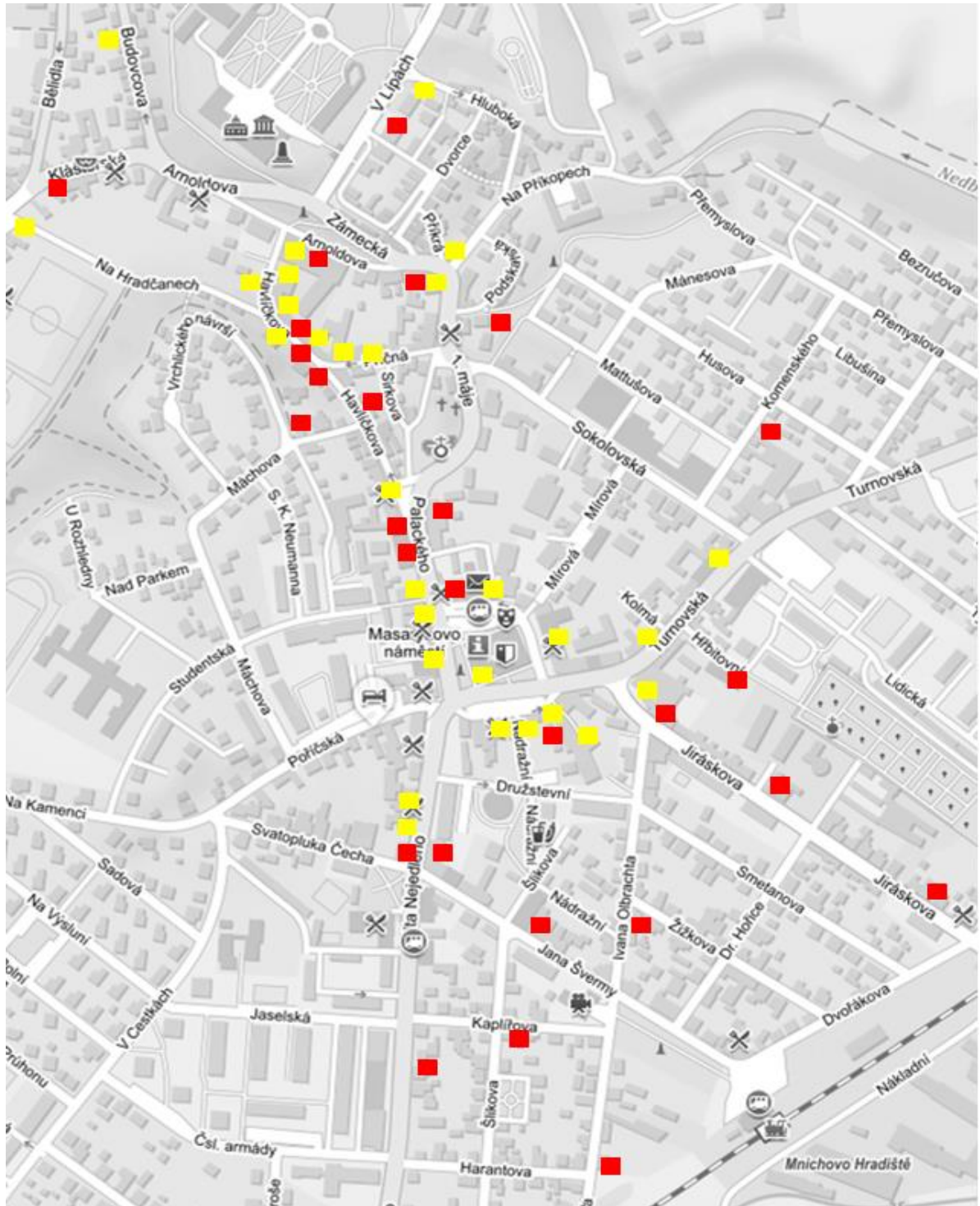
Online zdroje:

- ZAHRADNÍKOVÁ, Marie. Dějiny Židů v českých zemích. In: Neztratitviru.cz[online]. [cit. 2017-10-11]. Dostupné z: www.neztratitviru.net/doc/metodika/Zide_v_ceskych_zemich_2006.doc.
- Otta Seidler [online]. [cit. 2017-12-05]. Dostupné z: <http://www.pametnaroda.cz/story/seidler-otto-1930-4424>
- *Před Branou do Pekel, Miloš Pick*. Místa paměti národa [online]. [cit. 2017-12-05]. Dostupné z: <http://www.mistapametinaroda.cz/?lc=cs&id=637>.
- Český statistický úřad, Sčítání lidu 1921, dostupné z : https://www.czso.cz/csu/sldb/prvni_ceskoslovenske_scitani_lidu_1921, 28.1.2018
- Český statistický úřad, Československé sčítání lidu 1930, dostupné z https://www.czso.cz/csu/sldb/ceskoslovenske_scitani_lidu_1930. 28.1.2018
- Holocaust Survivors https://www.ushmm.org/online/hsv/person_advance_search.php?SourceId=20879&MaxPageDocs=25&start_doc=451

Seznam příloh:

- **Příloha č. 1: Mapa Mnichova Hradiště zobrazující rozmístění domů obývaných židovskými obyvateli**
- **Příloha č. 2: Ukázky z knihy židovských familiantů v Mnichově Hradišti** (Národní archiv, fond České gubernium – Knihy židovských familiantů, sign. HBF II/VII, inv. č. 21, Mnichovo Hradiště, dostupné z:
<http://www.badatelna.eu/fond/2098/reprodukce/?zaznamId=401542&reproId=580932>)
- **Příloha č. 3: Ukázka židovských matrik pro Mnichovo Hradiště** (Národní archiv v Praze, fond matriky židovských náboženských obcí v českých krajích, Mnichovo Hradiště, kn.1289, dostupné z:
<http://www.badatelna.eu/fond/1073/reprodukce/?zaznamId=1691&reproId=60989>)
- **Příloha č. 4: Ukázka sčítacího operátu z roku 1921** (SOkA Mladá Boleslav, fond OkÚ Mnichovo Hradiště,SL 1921/9-13)
- **Příloha č. 5: Ukázky z výsledné databáze**
- **Příloha č. 6: Seznam Židů z Mnichova Hradiště z roku 1940**
- **Příloha č. 7: Fotografie bývalého židovského hřbitova v Mnichově Hradišti** (Muzeum města Mnichovo Hradiště).
- **Příloha č. 8: Vstupní dveře jednoho z domů v Židovské (Havlíčkově) ulici** (Muzeum města Mnichovo Hradiště).
- **Příloha č.9: Svitek Ester ze synagogy v Mnichově Hradišti** (Muzeum města Mnichovo Hradiště).
- **Příloha č.10: Fotografie J. Nettla, rabína v Mnichově Hradišti** (Muzeum města Mnichovo Hradiště).
- **Příloha č.11: Ukázka ze svazku písemností rabína Nettla** (Muzeum města Mnichovo Hradiště).

Příloha č.1: Tato mapa Mnichova Hradiště zobrazuje domy obydlené židovskými obyvateli. Žlutě jsou vyznačeny domy, ve kterých Židé bydleli v druhé polovině 19. století. V červeně vyznačených domech bydleli v první polovině 20. století. V případě domů v Havličkově (bývalé Židovské) ulici pod zámeckým areálem byla řada domů obydlena židovskými obyvateli po celou dobu. Patrný je pohyb obyvatel směrem z bývalé Židovské ulice a historického centra do nových okrajovějších částí města.

würde in die vaterliche Familien-
Stelle eingetragene.

Leutnanten Quab: D. Schmidt vom 2ten
Juli 57. Nr. 21548. ist demnach als
Militärbeamten die Überlassung
im Dienste der 2ten Gebirgsjägerbrigade
übernommen. In demnach ist die
Vollbrilligung in die vaterliche
Stelle eingetragen. Familienstelle Nr. 13
am 1. März 1872.

Leutnanten Quab: D. Schmidt vom 28ten März
1872. g. 1872. Nr. 21548. ist demnach als
Militärbeamten die Überlassung
im Dienste der 2ten Gebirgsjägerbrigade
übernommen. In demnach ist die
Vollbrilligung in die vaterliche
Stelle eingetragen. Familienstelle Nr. 13
am 1. März 1872.

Příloha č.3: Zápisy z židovské matriky pro Mnichovo Hradiště. V tomto případě se jedná o matriku narozených z let 1869 – 1939.

Mnichovo Hradiště

1	2	3 der Geburt - Porodu				4	5 der Beschneidung der Männchenbeilegung			6 des Kindes - dítěte			
		Tag - Den	Monat - Měsíc	Jahr - Rok	Haus-Nr. - Číslo domu		Milieu - Místo	Bezirk - Okres	Tag - Den	Monat - Měsíc	Jahr - Rok	Ort - Ort	Name - Jméno
Verlaufnr. - Číslo Béžné číslo	Datum dne o narození	Datum dne o narození		Datum dne o narození		Datum dne o narození		Datum dne o narození		Datum dne o narození		Datum dne o narození	
290 1	16	Jänner	1872	80	Mnichov grätz	Mnichov grätz	23.	Jänner	1872	Mnichovgrätz Synagoge No 80	Emil	—	—
91 2	26	März	1872	58	Mnichov grätz	Mnichovgrätz grätz	1.	April	1872	Mnichovgrätz Synagoge	Victor	—	—
192 3	29	Mai	1872	34	Mnichov grätz	Mnichovgrätz grätz	8.	Juni	1872	Mnichovgrätz grätz	Féjime	—	—
93 4	7.	Juli	1872	312	Mnichov grätz	Mnichovgrätz grätz	14.	Juli	1872	Mnichovgrätz Synagoge	Julius	—	—
94 5	Nachtrag		19.	April	1872	155	27.	April	1872	Mnichovgrätz Synagoge	Franz	—	—
95 6	24.	November	1872	125	Mnichovgrätz grätz	Mnichovgrätz grätz	1.	Dezember	1872	Mnichovgrätz Synagoge	Wilsch	—	—
96 7	26.	November	1872	111	Mnichovgrätz grätz	Mnichovgrätz grätz	3.	Dezember	1872	Mnichovgrätz Synagoge	Arthur	—	—
97 8	Nachtrag		11.	Dezember	1871	1016					Bertha	—	—

Mnichovgrätz am 1. August

7	8	9	10	11	12	13
Name des Vaters und dessen Eltern Erwerb oder sonstige Beschäftigung Jméno otce a jeho rodičů Zivnost nech jiné zaměstnání	Name der Mutter und ihrer Eltern Jméno matky a její rodičů	Namen — Jména			Das Kind taufmt Eltern oder bloß seiner Mutter, ist freund und gehört nach Dítě i s jeho ro- diči nebo matkou jest ctiz a patří do	Anmerkung Poznámání
		der Tanten	des Vaters	der Hebamme oder d. Geburtshelfer		
		svědků	obřadů	poročníků nebo pomočníků u porodu		
Adalbert Fanta Friedrichsheim Münchgräf	Josefine geb. Saerokin aus Münchgräf	Eduard Fanta aus Pommalk H. Fürth aus Münchgräf	Abt. Fink jung. Bismarck	Krieger Münch- gräf	0	0
Alois Hahn Jüngst, Hillybr aus Münchgräf	Charlotte geb. Hamerschlag aus Böhmer. Leipa	Salomon Hans aus Leipa Markus Hamerschlag aus Leipa	Abt. Fink Jg. Bismarck	Krieger Münchgräf		Erpforden Tom III Folio 35 Nr. 229
Jakob Hahn Münchgräf	Klara geb. Fürth aus Münchgräf	Luise Erben Casseler aus Alts- sach- Winternitz		Krieger Münchgräf		
Kobitschek Samuel aus Praschles Rager Kreis	Reina geb. Lichter Simon und Joh. Paula geb.	Abt. Winternitz Saudok Johann aus Jakob Hahn Jungmann	Emanuel Erben Religions- Lehrer	Anna Lautsch Münchgräf	geb. Winternitz aus Praschles Rager Kreis Winternitz	
Simon Reich geb. Winternitz aus Reichenau Christenau Kreis	Marie geb. Furth Erben Abraham Schwarzwald	Markus Fürth Samuel Joerlein aus Münchgräf	Abraham Fink jung. Bismarck	Krieger Münch- gräf		0
Heinrich Pollack Fabrikant in Münchgräf	Rosa geb. Pollackin Münchgräf Nr. 5	Emanuel Pollack aus Pommalk aus Markus Fürth aus Junggr.	Emanuel Erben Religions- Lehrer	Krieger aus Münchgräf	0	0
Karl Komperl Rosolifabrikant Münchgräf Nr. IV (4)	Rosa geb. König	Markus Fürth Saudok Erben Furth aus Junggr.	Luise Erben Rel. Lehrer Münchgräf	Krieger Münchgräf	0	0
Nathan Pollack R. R. Braunmühl aus in Bacher	Fanni geb. Hamerschlag	Markus Fürth aus Abraham Winternitz		franzö- sische Cumpelich aus Bacher		
1906						

Příloha č.4: Ukázka sčítacího operátu ze sčítání lidu v roce 1921. V tomto případě se jedná o starousedlíka Mořice Metzla s manželkou a dcerami. Bydleli v Havlíčkově (dříve Židovské) ulici.

4/218
38

Země: Čechy
 Soudní okres: Mnichovo Hradiště
 Obec: Mnichovo Hradiště
 Osada: "
(Městská čtvrť)

Ulice neb náměstí: Havlíčková ulice
 Číslo domu poslední (staré): 3111
orientační (nové):

Sběrný arch domovní.

Sběrný arch domovní vyplní sčítací komisař na základě sčítacích archů téhož domu (§ 13. instrukce). Sčítací archy srovná podle čísel bytů. Sčítací archy neopatřené číslem bytu zařadí za poslední číslovaný sčítací arch. Je-li byt obýván, udělá ve sloupci 2. kolmou čáru, je-li neobýván, udělá kolmou čáru ve sloupci 3. Do sloupce 4. napíše jméno majitele bytu a do sloupce 5. zapíše poslední řadové číslo sčítacího archu, udávající zároveň počet osob v bytě přítomných. Je-li třeba nějakého zvláštního sdělení, učiní tak ve sloupci 6. **Na konec provede součet ve sloupci 2., 3. a 5.**

Jméno majitele domu: Metzel Mořic

Řadové číslo bytu	Byt jest		Jméno majitele bytu	Úhrn přítomných osob	Poznámka
	obýván	neobýván			
1	2	3	4	5	6
1	/		<u>Metzel Mořic</u>	5	

Radové číslo	Příjmení (jméno rodinné)	Jméno (křestní)	Příbuzenský neb jiný poměr k majiteli bytu (při podnájmu k přednostovi domácnosti)	Pohlaví, zda mužské či ženské	Rodinný stav, zda 1. sňatečný -á, 2. ženatý, vdovná, 3. ovdovělý -á, 4. soudně rozvedený -á neb rozloučený -á	Rodný den, měsíc a rok (narozen -a)			Rodíště: a) Rodná obec b) Soudní okres c) Země	Od kdy byli započti cizí v obci?	Domovská příslušnost (Domovská obec & Soudní okres & Země) aneb státní příslušnost
						dne	měsíce	roku			
1	2	3	4	5	6	7			8	9	10
1	5300	Marie	matka	ženská	svobodná	2	10	1864	Ušehle	1918	Ušehle
2	Metzlova	Marie	matka	ženská	vdovná	4	12	1878	Ušehle	1918	Ušehle
3	Metzlova	Kamilla	dcera	ženská	svobodná	15	10	1901	Ušehle	1918	Ušehle
4	Metzlova	Marie	dcera	ženská	svobodná	11	1	1904	Ušehle	1918	Ušehle
5	Metzlova	Juzena	dcera	ženská	svobodná	2	5	1920	Ušehle	1918	Ušehle
6											

Země: *Československo*
Soudní okres: *Mnichovo Hradiště*
Obec: *Mnichovo Hradiště*
Ovada (Městská čtvrť): *Mnichovo Hradiště*

Ulice neb náměstí: *Mnichovská ulice*
Číslo domu: *3111*
Číslo bytu: _____

Národnost (mateřský jazyk)	Náboženské vyznání	Znalost čtení a psaní	Povolání						Poznámka
			Druh povolání	Postavení v povolání	Blížejší označení závodu, podniku, útvaru, řádu, v němž se vykonává toto povolání	Druh povolání	Postavení v povolání	dne 16. července 1914	
viz návod § 8	viz návod § 9	viz návod § 10	viz návod § 11	viz návod § 12	viz návod § 13	viz návod § 14			
11	12	13	14	15	16	17	18	19	20
<i>Česka</i>	<i>evangelická</i>	<i>čísti psati ano</i>	<i>425</i>	<i>1.5</i>	<i>obsluha v hotelu</i>	<i>obsluha v hotelu</i>	<i>obsluha v hotelu</i>	<i>obsluha v hotelu</i>	<i>785</i>
<i>Česka</i>	<i>evangelická</i>	<i>čísti psati ano</i>	<i>425</i>	<i>1.5</i>	<i>obsluha v hotelu</i>	<i>obsluha v hotelu</i>	<i>obsluha v hotelu</i>	<i>obsluha v hotelu</i>	<i>786</i>
<i>Česka</i>	<i>evangelická</i>	<i>čísti psati ano</i>	<i>425</i>	<i>1.5</i>	<i>obsluha v hotelu</i>	<i>obsluha v hotelu</i>	<i>obsluha v hotelu</i>	<i>obsluha v hotelu</i>	<i>797</i>
<i>Česka</i>	<i>evangelická</i>	<i>čísti psati ano</i>	<i>425</i>	<i>1.5</i>	<i>obsluha v hotelu</i>	<i>obsluha v hotelu</i>	<i>obsluha v hotelu</i>	<i>obsluha v hotelu</i>	<i>788</i>
<i>Česka</i>	<i>evangelická</i>	<i>čísti psati ano</i>	<i>425</i>	<i>1.5</i>	<i>obsluha v hotelu</i>	<i>obsluha v hotelu</i>	<i>obsluha v hotelu</i>	<i>obsluha v hotelu</i>	<i>789</i>

Příloha č.5: Ukázky z výsledné databáze, vypracované na základě židovských matrik a sčítacích operátů z let 1921 a 1930 autorkou této práce. Z důvodu platnosti nového zákona o ochraně osobních údajů není CD s databází přiloženo k práci. Databáze bude přístupná badatelům v Muzeu města Mnichovo Hradiště.

Židé

Jméno	<input type="text" value="Karel"/>	Otec	<input type="text"/>
Příjmení	<input type="text" value="Pollak"/>	Matka	<input type="text"/>
Datum narození	<input type="text" value="22.8.1874"/>	Manžel/ka	<input type="text" value="Eleonora Deutschová"/>
Zaměstnání	<input type="text" value="vlastník galanterního obchodu"/>	Sourozenci	<input type="text" value="Eleonora Polakova"/>
Místo narození	<input type="text" value="Strenice, Mladá Boleslav"/>		
Sňatek	<input type="text" value="17.4.1910"/>		
Adresa	<input type="text" value="Palackého třída 234Wilsonova třída 646"/>		
Datum úmrtí	<input type="text"/>		
Poznámka	<input type="text" value="Polákovi bydleli v domě s křesťanskou rodinou"/>		

Matrika narození

Matrika sňatků

Matrika zemřelých

Sčítání 1921

Sčítání 1930

Deportace

ID_narozenych	<input type="text" value="44"/>
Datum narozen	<input type="text" value="5.4.1874"/>
Okres	<input type="text"/>
Místo narození	<input type="text" value="Doubravy"/>
Domovní číslo	<input type="text" value="54"/>
Jméno	<input type="text" value="Emil"/>
Příjmení	<input type="text" value="Pollak"/>
Jméno otce	<input type="text" value="Adolf"/>
Příjmení otce	<input type="text" value="Pollak"/>
Zaměstnání otce	<input type="text" value="Obchodník"/>
Jméno matky	<input type="text" value="Berta Kellerová"/>
Pohlaví dítěte	<input type="text" value="M"/>
Původ dítěte	<input type="text" value="M"/>
Poznámka	<input type="text" value="zemřel III., fol.38, 246"/>

Matrika narození Matrika sňatků Matrika zemřelých Sčítání 1921 Sčítání 1930 Deportace

ID_snatku:	38
Datum:	17.4.1910
Ženich:	Karel Pollak
Nevěsta:	Eleonora Deutschová
Domovská příslušnost manželky:	Ouč, Mnichovo Hradiště
Domovská příslušnost ženicha:	Mnichovo Hradiště
Místo sňatku:	Mnichovo Hradiště
Okres:	Mladá Boleslav
Jméno Rabína:	rabín Gustav Blán v Mnichově Hradišti
Svědci:	Emanuel Duetsch, Leopold Friederthoch
Věk nevěsty:	34
Věk ženicha:	34 a 3/4
Vyhlášky:	Mnichovo Hradiště
Poznámka:	

Matrika narození

Matrika sňatků

Matrika zemřelých

Sčítání 1921

Sčítání 1930

Deportace

ID_zemrelych:

233

Jméno zesnulého:

Emanuel Deutsch

Datum úmrtí:

14.10.1928

Místo:

Ouč Rostkov

Místo pohřbu:

Mnichovo Hradiště

Zaměstnání :

řezník a rolník

Pohlaví:

M

Stáří:

54

Příčina úmrtí:

vada srdeční

Domovská příslušnost:

Ouč Rostkov

Okres:

Mnichovo Hradiště

Poznámka:

ID_1921:	32
Jméno:	Karel
Příjmení:	Polák
Datum narození:	22.8.1874
Bydliště:	Palackého třída 234
Vyznání:	israelského
Pohlaví:	
Mmísto narození:	Strenice, Mladá Boleslav
Povolání:	vlastník galanterního bchodu
Národnost:	česká
Domovské právo:	Mnichovo Hradiště
Datum přistěhování:	
Poznámka:	Polákovi bydleli v domě s křestanskou rodinou Lochmanovyc

ID_deportace:	14
Jméno a příjmení:	Nettl Julius
Rok narození:	1885
Domovní číslo:	58
Transport 1:	Transport Cm, č. 242 (16. 01. 1943, Mladá Boleslav -> Terezín) Transport Cq, č. 1568 (20. 01. 1943, Terezín -> Osvětim)
Transport 2:	Transport Cq, č. 1568 (20. 01. 1943, Terezín -> Osvětim)
Osud:	zahynul
Poznámka:	

Příloha č.6: Seznam Židů z Mnichova Hradiště z roku 1940.

Seznam Židů žijících v Mnichově Hradišti v roce 1940 na základě dokumentů ze SOkA Mladá Boleslav (*fond Archiv města Mnichovo Hradiště, inv.č. 1037, sign. 80, karton 125, Sběr odpadků, hubení hmyzu, Židé*), Terezínské pamětní knihy a databáze Holocaust.cz

- **Poláková Eleonora** – narozena roku 1876, patřil jí dům č. 646. 16.1.1943 byla převezena do Terezína a 15.12.1943 do Osvětimi, kde zahynula.
- **Silberstein Rudolf** - narozen roku 1881, s manželkou **Julií Silbersteinovou** narozenou v roce 1876 žil u Eleonory Polákové
- **Deutsch Bohuslav** – narozen v roce 1885, žil také v domě 646 s manželkou **Olgou Deutschovou** narozenou v roce 1893 a syny **Zdeňkem** a **Pavlem Deutchem** narozenými v roce 1922 a 1929. Olga, všichni byli 16.1.1943 převezeni do Terezína a 20.1. 1943 do Osvětimi, kde zahynuli.
- **Otomar Reinhalt** – narozený v roce 1884, žil v domě čp. 100 se svojí manželkou **Marií Reinhaltovou**
- **Deutschová Eliška** – narozená v roce 1901 žila v domě čp. 234 se dvěma dětmi, **Jiřím Deutchem** narozeným v roce 1928 a **Františkou Deutschovou** narozenou v roce 1926. Všichni byli 16.1.1943 převezeni do Terezína a 20.1. 1943 do Osvětimi, kde zahynuli.
- **Deutschová Vilemína** - narozená v roce 1877, žila ve stejném domě. Byla 16.1.1943 převezena do Terezína a 20.1. 1943 do Osvětimi, kde zahynula.
- **Julius Nettl** – narozený v roce 1885, žil v domě čp. 58 se sestrou **Irmou Nettlovou** narozenou v roce 1877. Byli 16.1.1943 převezeni do Terezína a 20.1. 1943 do Osvětimi, kde zahynuli.
- **Neumannová Žofie** – narozena v roce 1887, bydlela v podnájmu v pokoji v domě čp. 786
- **Metzl Moric** – narozený v roce 1864, žil v domě čp. 782 s manželkou **Eliškou Metzlovou** narozenou v roce 1872 a dcerou **Růženou Metzlovou** narozenou v roce 1920.
- **Folgerová Marie** – narozená v roce 1904
- **Metzl Richard** - narozený v roce 1893 a **Metzlová Kamila** narozená v roce 1901, žili v nájmu v domě čp. 770. Kamila byla 16.1.1943 převezena do Terezína a 20.1. 1943 do Osvětimi, kde zahynula.

- **Schreiberová Berta** – narozená v roce 1884, žila v domě čp. 545. Byla 16.1.1943 převezena do Terezína a 6.9. 1943 do Osvětimi, kde zahynula.
- **Pick Emil** – narozený v roce 1900, žil s manželkou Josefou Pickovou narozenou v roce 1899 v nájmu v domě čp. 381
- **Treister Max** – narozený v roce 1873, žil v domě čp. 9 s derou **Mary Treisterovou** narozenou v roce 1904, její syn Max narozený v roce 1927 je ve spisu označen jako „míšenec 1. stupně“ . Max Treister starší byl spolu s dcerou Mary 16.1. 1943 transportován do Terezína. Mary byla 20.1.1943 převezena do Osvětimi, kde zahynula. Max byl do Osvětimi převezen 15.12.1943 a také tam zahynul.
- **Hodíková Matilda** – narozená v roce 1891, žila v nájmu v domě č. 837 s dětmi **Hodíkovou Dagmar** (narozena v roce 1922) a **Hodíkem Jindřichem**, narozeným v roce 1928
- **Rosenthalová Elsa** – narozená v roce 1879, žila v domě čp. 527 se sestrou **Štěpánkou Rosenthalovou** narozenou v roce 1892. Obě musely nastoupit do transportu do Terezína 16.1. 1943. Obě byly poté převezeny do Osvětimi transportem 20.1. 1943 a tam zahynuly.
- **Pinkusfeldová Elfrieda** – narozena v roce 1903, žila v podnájmu v čp. 513, dočkala se osvobození v Terezíně
- **Hellerová Pavlína** – narozena v roce 1874, žila se svým synovcem **Ludvíkem Hahnem** narozeným v roce 1906 v nájmu v domě čp. 80
- **Siegerová Františka** – narozena v roce 1886, bydlí ve společné domácnosti se svým mužem Janem Siegerem „árijcem“, ve vlastním domě čp. 80. V roce 1943 byla zatčena, dlouho vězněna, pravděpodobně zahynula v Osvětimi.
- **Straková Johanka** – narozena v roce 1926, zapsána jako „míšenec 1. stupně“, žila se svou matkou, která je ve spisu označená jako árijka, se svým druhem byla odloučena, dcera Johanka byla od narození bez vyznání, nyní je zapsána jako katolička

Příloha č.7: Fotografie bývalého židovského hřbitova v Mnichově Hradišti.

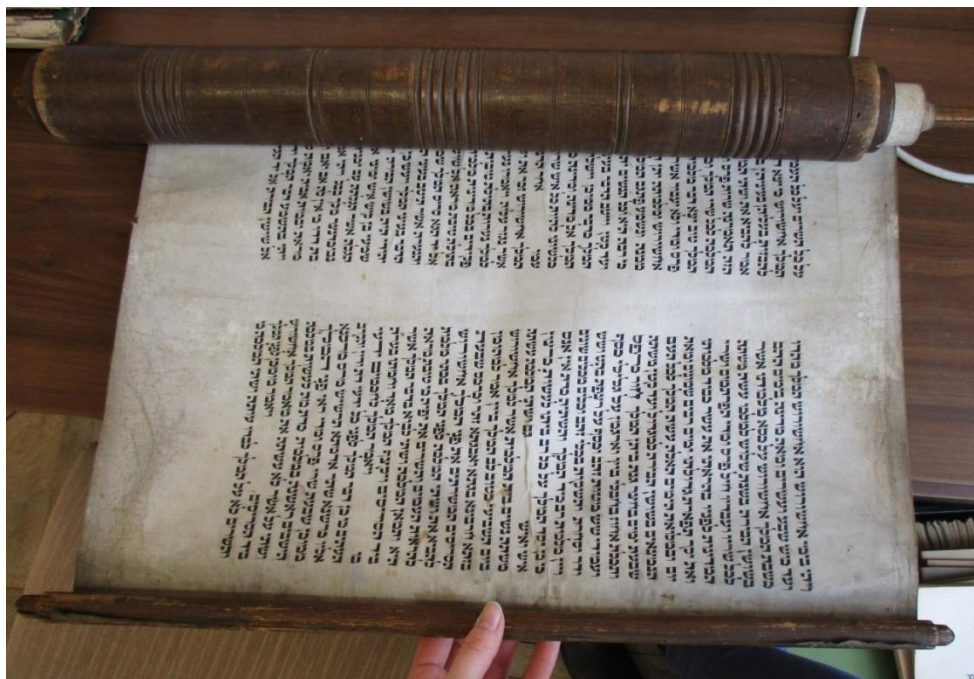

Příloha č. 8: Vstupní dveře jednoho z domů v Židovské (Havlíčkově) ulici

Příloha č.9: Svitek Ester ze synagogy v Mnichově Hradišti. Jedná se o příběh židovské dívky Ester, která se stala královnou Perské říše a zachránila tak svůj lid. Většinu se čte o svátku Purim.

Příloha č.10: Fotografie J. Nettla, rabína v Mnichově Hradišti

Příloha č.11: Ukázka ze svazku písemností rabína Nettla

Velectený snoubenci!
Když jsem Vás nyní o povinnostech
svatého stavu manželského,
do kterého vstupiti máte,
seznámil, přikročím k uzavření
snatku Vašeho, při čemž, pane
ženichu, tento k tomuto účely
určený zlatý prsten své nevěstě
odevzdáte a následující formuli
po mně říkati budete.

ברך את ישראל וישראל וישראל וישראל
וישראל וישראל וישראל וישראל
וישראל וישראל וישראל וישראל